

UNIVERZITA PARDUBICE

FAKULTA FILOZOFICKÁ

**ŽENSKÁ TÉMATA V KORESPONDENCI SOFIE
PODLIPSKÉ**

(Příspěvek k dobovému konstruktivnímu konceptu feminity)

Bc. Markéta Švecová

**DIPLOMOVÁ PRÁCE
2010**

UNIVERSITY OF PARDUBICE

FACULTY OF ARTS

**WOMEN'S THEMES IN THE
CORRESPONDENCE OF SOFIE PODLIPSKÁ**
(The Benefit to the Contemporary Construct of Femininity)

Bc. Markéta Švecová

**THESIS
2010**

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2008/2009

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Markéta ŠVECOVÁ**
Osobní číslo: **H07597**
Studijní program: **N7105 Historické vědy**
Studijní obor: **Kulturní dějiny**
Název tématu: **Ženská témata v korespondenci Sofie Podlipské (příspěvek k dobovému konstruktivnímu femininismu)**
Zadávací katedra: **Katedra historických věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem práce bude zmapovat život a aktivity Sofie Podlipské. Témata, jimiž se zabývala v korespondenci, budou porovnána s představami o výchově ženského dorostu obsaženými ve výchovných spisech Sofie Podlipské. 1. Úvod: cíle práce, metody, prameny a literatura 2. Ze života Sofie Podlipské 3. Korespondence jako specifický druh ego - dokumentů a jako literární žánr 4. Ženská témata v korespondenci Sofie Podlipské v komparaci s jejími výchovnými spisy 5. Závěr

Rozsah grafických prací:
Rozsah pracovní zprávy:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**
Seznam odborné literatury: **viz příloha**

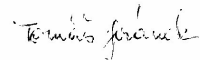
Vedoucí diplomové práce: **prof. PhDr. Milena Lenderová, CSc.**
Katedra historických věd

Datum zadání diplomové práce: **30. dubna 2008**
Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2009**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2008

Příloha zadání diplomové práce

Seznam odborné literatury:

Prameny písemné: Literární archiv památníku národního písemnictví Anna BAYEROVÁ, Korespondence: a) přijatá (M. Červinková-Riegrová, E. Krásnohorská, P. Moudrá, S. Podlipská); b) cizí (ev. č.26). Josefina BRDLÍKOVÁ, Korespondence: a) vlastní (Z. Havlíčková, S. Podlipská); b) cizí (ev. č. 917). Kateřina EMINGEROVÁ, Korespondence: a) přijatá (A. Jirásek, E. Krásnohorská, H. Kvapilová, S. Podlipská); b) odeslaná; c) rodinná; d) cizí (ev. č. 131). Sofie PODLIPSKÁ, Korespondence: a) přijatá (I. Geisslová, K. Kalašová, M. Kalašová, J. Otto, J. Vrchlický, J. Zeyer); b) odeslaná; c) rodinná; d) cizí. (ev. č. 1229). Prameny editované Sofie, PODLIPSKÁ, Dívčí boj v Čechách: Obrázek z dávných dob našich praotcův a pramáteří, Praha. Sofie PODLIPSKÁ, Listy staré vychovatelky k někdejší schovankám, Praha 1868. Sofie PODLIPSKÁ, Opuštěné dítě: Studie sociální a vychovatelská, Praha 1897. Sofie PODLIPSKÁ, Příklady z oboru výchovného (I., II., III. díl), Praha, 1874(5). Sofie PODLIPSKÁ, Zlomky zkušenosti v sebevychování, Praha 1875. Karlolina SVĚTLÁ, Z literárního soukromí II, Praha 1959 Jaroslav VRCHLICKÝ, Dopisy Jaroslava Vrchlického se Sofí Podlipskou. Julius ZEYER, Ve stínu Orfea: Julius Zeyer a rodina Kalašových ve vzájemných dopisech 1879-1900. Literatura: Marie BAHENSKÁ, Počátky emancipace žen v Čechách : dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století, Praha 2005 Jana BUREŠOVÁ, Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století, Olomouc 2001. Kateřina ČADKOVÁ-Milena LENDEROVÁ-Jana STRÁNÍKOVÁ (ed.), Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do 20. století v zasetí historiografie, Pardubice 2006. Jelena DOLANSKÁ, Sofie Podlipská ve svých vzpomínkách, dopisech a denících, Praha 1940. Jaroslava JANÁČKOVÁ, Božena Němcová a sestry Rottovy (ve světle nových pramenů a souvislostí).In: Česká literatura, 2005, č. 4 Jaroslava JISKROVÁ, Milostný listář : výbor z milostné korespondence českých spisovatelů 19. a 20. století, Praha 1986. Milena LENDEROVÁ, K hříchu i k modlitbě: žena v minulém století, Praha 1999. Milena LENDEROVÁ (ed.), Antologie zaniklých ženských ctností, České Budějovice 2000(1). Josef POLIŠENSKÝ, Sylvia OSTROVSKÁ, Ženy v dějinách lidstva, Praha 2000

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Chocni dne 30. 6. 2010

Markéta Švecová

ANOTACE

Cílem diplomové práce je na základě korespondence a vychovatelských spisů Sofie Podlipské znázornit, jak se nahlíželo na ženskou feminitu v měšťanské společnosti v druhé polovině 19. století. V práci je nejprve představen život Sofie Podlipské, následně je zhodnocena korespondence jako pramen osobní povahy i jako literární žánr. Hlavní část práce se pak zabývá ženskými tématy jako je postup při výběru partnera, těhotenství a porod, manželství a domácnost, mateřství a výchova dětí, a prosazování ženského umění jako profese.

KLÍČOVÁ SLOVA

ženská témata, Sofie Podlipská, korespondence, devatenácté století

TITLE

Women's Themes in the Correspondence of Sofie Podlipska

ABSTRACT

The aim of this thesis was to find out the way how the female femininity in the middle-class society was regarded on in the second half of the 19th century. The results were based on the study of female topics in the correspondence and pedagogical reports of Sofie Podlipska. The first part of the thesis deals with the destiny and activities of Sofie Podlipska. In the second chapter the thesis aims at the criticism of correspondence as a historical source. The last part of the work is considered with the next women's themes – lovemaking, pregnancy and childbirth, marriage and household, maternity and enlightenment of children and women and artistic activities.

KEYWORDS

women's themes, Sofie Podlipska, correspondence, nineteenth century

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucí mé diplomové práce, paní profesorce Mileně Lenderové, za poskytnuté rady a cenné připomínky při realizaci zadaného tématu. Také děkuji pracovníkům LA PNP ve Starých Hradech u Jičína za ochotu a vstřícnost. V neposlední řadě děkuji mým rodičům za trpělivost a poskytnutí studijního zázemí.

V Chocni dne 30. června 2010

Markéta Švecová

OBSAH

1	Úvod	s. 1
2	Život Sofie Podlipské	s. 5
2.1	Rodinné prostředí	s. 5
2.2.	Dětství a výchova	s. 7
2.2.1	Rané dětství	s. 7
2.2.2	Nemoc a pobyt na venkově	s. 9
2.2.3	Vzdělání	s. 11
2.3.	Léta dospívání	s. 13
2.3.1	Rok 1848 a další vzdělávání	s. 13
2.3.2	První láska	s.15
2.4	Manželství a mateřství	s. 17
2.5	Zralý věk	s. 21
2.5.1	Dny všední	s. 22
2.5.2	Přátelství se sestrou	s. 24
2.5.3	Jaroslav Vrchlický	s. 26
2.6	Stáří Sofie Podlipské	s. 30
3	Korespondence jako specifický druh ego-dokumentů	s. 33
3.1	Prameny osobní povahy a jejich cesta k zájmu historiků	s. 33
3.1.1	Memoáry a deníky	s. 35
3.1.2	Korespondence	s. 36
3.2	Korespondence Sofie Podlipské	s. 39
3.2.1	O adresátech a pisatelích	s. 39
3.2.2.	Témata rodinná a přátelská	s. 42
3.2.3	Korespondence Sofie Podlipské s umělci	s. 44
4	Ženská témata v korespondenci Sofie Podlipské v komparaci s jejími vychovatelskými spisy	s. 48
4.1	Vychovatelské spisy Sofie Podlipské	s. 48
4.2	Námluvy a vstup do manželství	s. 50
4.2.1	Výběr partnera	s. 50
4.2.2.	Vstup do manželství	s. 55
4.3	Manželství a domácnost	s. 57

4. 3. 1 Šťastné manželství	s. 57
4. 3. 2 Nešťastné manželství a nevěra	s. 59
4. 3. 3. Domácnost	s. 63
4. 4 Těhotenství a porod	s. 64
4. 4. 1 Bezproblémové těhotenství a porod	s. 65
4. 4. 2 Potrat a úmrtí dítěte	s. 68
4. 4. 3 Postoj mužů k těhotenství a porodu	s. 69
4. 4. 4 Přírůstek do rodiny	s. 71
4. 5 Mateřství a výchova dětí	s. 72
4. 5. 1 Mateřství	s. 72
4. 5. 2 Mateřství podle Sofie Podlipské	s. 73
4. 5. 3 Genderové stereotypy ve výchově dívek a chlapců	s. 79
4. 6 Ženy umělkyně	s. 84
4. 6. 1 Malířky	s. 85
4. 6. 2 Herečky a zpěvačky	s. 88
4. 6. 3 Spisovatelky	s. 92
5 Závěr	s. 94
6 Summary	s. 96
7 Seznam pramenů a literatury	s. 98
8 Seznam příloh	s. 103

1. ÚVOD

V diplomové práci se zaměřím na činnost významné filantropky, spisovatelky a organizátorky ženského hnutí – Sofie Podlipské.¹ Sofie Podlipská (1833–1897) je autorkou řady teoretických i praktických vychovatelských spisů, povídek, pohádek a naučných spisů pro mládež. Pocházela z bohaté pražské měšťanské rodiny a byla jednou z nejvzdělanějších a nejsečtějších žen své doby. V literární činnosti byla podporována manželem Josefem Podlipským, což nebylo v tehdejší společnosti příliš obvyklé. I přes svoje aktivní veřejné působení a prosazování dívčího vzdělávání vždy považovala za své nejdůležitější poslání péči o rodinu, tedy děti, manžela a domácnost.

Cílem diplomové práce je na základě korespondence a vychovatelských spisů Sofie Podlipské znázornit, jak se nahlíželo na ženskou feminitu v měšťanské společnosti v druhé polovině 19. století. Ženská feminita byla odjakživa konstruována muži, protože v Evropě byla politická moc po dlouhá staletí založena na otcovské a patriarchální dominanci. Žena tak byla vždy vnímána jen jako „přívěšek“ muže. Byla dcerou, matkou nebo manželkou, ale nikdy ne samostatnou bytostí.²

Práce je rozdělena na tři hlavní části. První kapitola pojednává o životních osudech Sofie Podlipské, abychom získali představu o tom, jak ovlivnilo její životní postoje a názory rodinné prostředí a výchova. Dozvíme se, jaká byla Sofie manželka a jak prožívala mateřství. Dále bych chtěla připomenout její hezký vztah se sestrou Karolinou Světlou a přátelství s básníkem Jaroslavem Vrchlickým. V závěru první části je zobrazeno, jak Sofie Podlipská strávila poslední desetiletí svého života.

Ve druhé části vysvětlím, proč jsem se rozhodla pracovat právě s korespondencí Sofie Podlipské. Dopisy můžou odhalovat dobové stereotypy a můžeme z nich usuzovat, jak vypadaly tehdejší představy o „správném“ muži nebo „typické“ matce, manželce či hospodyně.³ Korespondence patří mezi prameny osobní povahy a jako právoplatný historický pramen je využíván teprve několik desítek let. V první části této kapitoly uvedu, co vedlo historiky k tomu, že začali využívat prameny osobní povahy v historickém bádání. Dále vyložím pojem ego-dokumenty, vedle korespondence se také zaměřím na deníky a memoáry,

---

¹ Sofie Podlipská se v mladších letech podepisovala českou podobou svého jména – Žofie. Já se v práci přidržím jména Sofie, protože se tak podepisovala nejčastěji. Podpis a oslovení Žofie ponechávám pouze tam, kde bylo primárně uvedeno, tedy v korespondenci a v některých odborných studiích.

² LENDEROVÁ, Milena, KOPIČKOVÁ, Božena, BUREŠOVÁ, Jana (eds). *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. NLN, Praha, 2009, s. 113. ISBN 978-80-7106-988-1.

³ SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, Lucie. *O dopisech...* In ADAM, Robert, JANÁČKOVÁ, Jaroslava, MARTÍNEK František (eds). *Božena Němcová. Korespondence III. 1857-1858*. Praha, 2006, s. 19. ISBN 80-7106-162-x.

protože jsem s nimi pracovala ve druhé kapitole své práce. Ve druhé části popíši rozsáhlou „korespondenční síť“⁴ Sofie Podlipské a představím osoby, se kterými si Sofie psala nejčastěji o každodenním životě, o ženských tématech, jako je porod, výchova dětí či manželství, o mezilidských vztazích či o umění.

Ve třetí části už jsou ženská témata rozčleněna do následujících okruhů: námluvy a vstup do manželství, manželství a domácnost, těhotenství a porod, mateřství a výchova dětí a „ženy umělkyně.“ V jednotlivých částech zjistíme, jakými „správnými“ vlastnostmi měli disponovat mladí lidé, když vstupovali do manželství a bude řečeno, proč byl ženě vymezen soukromý prostor domácnosti, zatímco muži připadlo aktivní působení na veřejnosti. Dále se dozvíme, jak vypadalo šťastné i nešťastné manželství nebo jak přistupovali muži k těhotenství a porodu. V části, která pojednává o mateřství a výchově dětí, bude uvedeno, jak se vytvořila představa o milující matce a budou analyzovány genderové stereotypy⁵ ve výchově dívek a chlapců. Poslední oddíl třetí části je věnován umělkyním a jejich snaze prosadit své umění jako profesi.

V diplomové práci jsem pracovala s písemnými a editovanými prameny i odbornou literaturou. O době dětství a mládí Sofie napsala několik autobiografických děl. Na požádání redaktora „Budečské zahrady“ Fr. A. Zemana zrekapitulovala svoje životní osudy v *Povídce o mně* a pro druhé vydání knihy „*Listy staré vychovatelky*“⁶ sepsala „*Několik črtů životopisných*“, kde se v krátkosti zmiňuje i o svém manželství. V devadesátých letech 19. století se do dob mládí vrátila znovu v pěti životopisných knihách, jejichž rukopis se, kromě

---

⁴ Předmluva J. Chartiera k práci Cecile DAUPHIN – Pierette LEBRUN-PÉZÉRAT – Daniele LEBRUN-PÉZÉRAT, *Ces bonnes lettres. Une correspondance familiale au XIX siècle*. Preface Roger Chartier, Albin Michel 1995, s. 14. (Citováno dle LENDEROVÁ, Milena, KUBEŠ, Jiří (edd.). *Osobní deník a korespondence – snaha o prezentaci, autoreflexi nebo (proto) literární vyjádření?* Pardubice, 2004, s. 26. ISBN 80-7194-650-8. ISSN 1213-3485). Milena Lenderová a Jiří Kubeš z Ústavu historických věd Univerzity Pardubice se dlouhodobě věnují problematice ego-dokumentů.

⁵ K posuzování genderových rozdílů mezi mužem a ženou je možné přistupovat dvěma zásadně odlišnými způsoby: existují biologické rozdíly (ženy rodí děti, muži jsou urostlejší atd.). Pak se většinou nepoužívá označení gender, ale pohlaví. Na druhé straně existují společensky a kulturně institucionalizované genderové rozdíly (hodná holka – zlobivý kluk nebo citlivá žena – dynamický muž). V tom případě mluvíme o „sociálním pohlaví“ neboli o „genderu“. Nejlépe je vždy chápat gender jako vztah. Muži jsou definováni ve vztahu k ženám a naopak. Na základě vytvoření kategorie gender pak anglická historička Joan W. Scotová nabídlá „*vytvoření nového, alternativního výkladu dějin, kterým by byla problematika pohlaví integrována do kontextu politických, hospodářských, sociálních i kulturních dějin*.“ Dále definuje „gender“ ve dvou vzájemně spjatých rovinách: za prvé „*jako konstitutivní prvek sociálních vztahů, založených na vnímaných rozdílech pohlaví; za druhé gender jako prvotní způsob označování mocenských vztahů*.“ Na základě tohoto určení pak můžeme studovat, jak se utvářely genderové stereotypy v minulosti. (Citováno dle LENDEROVÁ, Milena (eds). *Žena v českých zemích*, s. 16-19.

⁶ PODLIPSKÁ, Sofie. *Listy staré vychovatelky*. Praha, 1886, 2. vydání.

prvních osmi otištěných stran, ztratil.⁷ Vedle těchto prací Sofie Podlipská líčí svůj duševní vývoj a vnitřní svět v románu „*Peregrinus*“.⁸ Hlavní hrdina je zde muž, bezpochyby je to však dílo zcela autobiografické.

Uceleněji se životem Sofie Podlipské zabývá pouze Jelena Holečková Heidenreichová v monografii „*Sofie Podlipská ve svých vzpomínkách, dopisech a denících*“.⁹ Dále jsem čerpala informace z diplomové práce Jitky Mašátové,¹⁰ ze studií Irény Malínské,¹¹ Bedřicha Slavíka¹² a Josefa Špičáka.¹³ O rodinném prostředí vypravuje také Karolina Světlá v „*Upomínkách*“¹⁴ a v „*Korespondenci*“.¹⁵ Na sestry Rottovy vzpomínala i Eliška Krásnohorská ve „*Vzpomínkách na Karolinu Světlou a Sofii Podlipskou*“.¹⁶ Eva Vrchlická pak vzpomíná na babičku v pamětech „*Dětství a mládí s Vrchlickým*“¹⁷ a v beletristickém díle „*Sestry*“.¹⁸

Pramenný materiál Sofie Podlipské je uložen v Literárním archivu Památníku národního písemnictví ve Starých Hradech u Jičína.¹⁹ Fond Sofie Podlipské obsahuje doklady osobního charakteru i řadu přednášek, rukopisných studií a poznámek z četby. Já jsem pracovala především s rozsáhlou korespondencí²⁰ s rodinnou i přáteli. V pozůstalosti Sofie Podlipské jsou také dochovány deníky, které si Sofie vedla téměř celý život. Další pramenný materiál týkající se Sofie Podlipské je pak uložen v jiných fondech LA PNP. Pracovala jsem také s editovanými výběry korespondence

Z odborné literatury zabývající se problematikou pramenů osobní povahy a obecně postavením ženy v 19. století pro mě byly velmi přínosné práce Mileny Lenderové. Především

---

⁷ HOLEČKOVÁ-HEIDENREICHOVÁ, Jelena. *Sofie Podlipská ve svých vzpomínkách, dopisech a denících*. Praha, 1940, s. 15.

⁸ PODLIPSKÁ, Sofie. *Peregrinus*. Praha, 1902, 2. vydání.

⁹ HOLEČKOVÁ-HEIDENREICHOVÁ, Jelena. *Sofie Podlipská ve svých vzpomínkách*.

¹⁰ MAŠÁTOVÁ, Jitka. *Vychovatelské snahy české spisovatelky 19. století v teorii a v praxi*. Diplomová práce. Olomouc, 2005.

¹¹ MALÍNSKÁ, Irena. *Žofie Podlipská*. In. STLOUKAL, Karel (ed.). *Královny, kněžny a velké ženy české*. Praha, 1940.

¹² SLAVÍK, Bedřich (ed.). *Sofie Podlipská*. In: *Srdce a doba. Listy českých žen*. Praha, 1942.

¹³ ŠPIČÁK, Josef. *Karolina Světlá*. Praha, 1962.

¹⁴ SVĚTLÁ, Karolina. *Z literárního soukromí I. Z literárního soukromí I. Upomínky*. Praha, 1959.

¹⁵ SVĚTLÁ, Karolina. *Z literárního soukromí II. Korespondence*. Praha, 1959.

¹⁶ KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. *Vzpomínky na Karolinu Světlou a Sofii Podlipskou*. In Josef ŠPIČÁK (ed.) *Polemika s dobou*. Praha, 1969.

¹⁷ VRCHLICKÁ, Eva. *Dětství a mládí s Vrchlickým*. Praha, 1960.

¹⁸ Vypravování o Johance a Sofince Rottových, jak o nich slychala povídat své příbuzné Eva Vrchlická – praneteř Karoliny Světlé a vnučka Sofie Podlipské. „*Znám osudy obou z rodinného podání a mnohé významnější i drobnější události z jejich dětství nejen z jejich Vzpomínek, které vyšly tiskem, nýbrž přímo od nich samých, zvláště z vypravování Podlipské*.“ (VRCHLICKÁ, Eva. *Sestry*, Praha, 1965, s. 146.).

¹⁹ Dále už budu uvádět jen název LA PNP.

²⁰ Pokud budu citovat korespondenci Sofie Podlipské, a to i editovanou, zachovávám z důvodu autentičnosti původní přepis, bez gramatických oprav a oprav interpunkce.

pak práce „*K hříchu i modlitbě: žena v minulém století*“²¹ a „*A ptáš se, knížko má: ženské deníky 19. století*.“²² Dále jsem využila práce: „*Žena v českých zemích od středověku do 20. století*“,²³ „*Zrození moderní ženy*“²⁴ či „*Radostné dětství*“.²⁵ Další literatura je uvedena v poznámkové aparátu a v seznamu použité literatury.

---

²¹ LENDEROVÁ, Milena, *K hříchu i k modlitbě*, Praha, 1999. ISBN 80-7185-647.

²² LENDEROVÁ, Milena. „*A ptáš se knížko má...*“ *Ženské deníky 19. století*. Praha, 2008. ISBN 978-80-7254-956-6

²³ LENDEROVÁ, Milena (eds). *Žena v českých zemích*. Praha, 2009.

²⁴ ABRAMS, Lynn. *Zrození moderní ženy: Evropa 1789-1918*. Brno, 2005. ISBN 80-7325-060-8.

²⁵ LENDEROVÁ, Milena, RÝDL, Karel, *Radostné dětství?*, Praha-Litomyšl ,2006. ISBN 80-204-0737-5.

2 ŽIVOT SOFIE PODLIPSKÉ

2. 1 RODINNÉ PROSTŘEDÍ

Sofiin dědeček, Jan Vogel, přišel do Čech z německého Porýní. Pocházel z velmi vzdělané a bohaté rodiny, jeho otec byl purkmistr ve Schwalbachu u Mohuče a dopřál svým dětem na tu dobu neobyčejně kvalitní vzdělání. Rodina však přišla o majetek ve francouzských válkách a dvacetiletý Jan musel narukovat k vojsku. Po několika letech se dostal až k rakouskému pluku a s ním do Čech na Příbramsko. V klášteře na Svaté Hoře potkal „krásnou Katynku“, jak jí všichni vesničané říkali, zamiloval se do ní, a ačkoli neuměl ani slovo česky a ona německy, požádal ji o ruku. Katynce bylo teprve patnáct let a nejprve se jí do sňatku příliš nechtělo.²⁶ Karolina Světlá ve svém deníku vzpomíná: „*Babička se zalíbením vypravovala, že prý dědeček hrozil zastřelit se, nedostane-li ji za ženu a proto tetička její, hospodyně na Svaté Hoře, ihned svolila, obávajíc se jeho vášní, ale babička se o manžela málo starala a nový stav, v který vstoupiti měla, jí málo starostí dělal. Těšila se, že dostane mnoho pěkných šatů a že bude moci dělat, co se jí líbit bude.*“²⁷

Novomanželé nějaký čas vedli kočovný život s vojskem, babičce se narodily za války dvě děti. Syn Jiří zemřel jako malé dítě, a Anna, která se narodila roku 1811 v Táboře, kde byl zrovna dědeček s posádkou.²⁸ Kolem roku 1815 se Janu Vogelovi konečně podařilo po několika marných pokusech vystoupit z vojska. Usadil se v Praze a stal se správcem Schönfeldovy papírny za Poříčskou branou v Růžovém údolí. Naučil se výborně česky, a protože byl velmi schopný, mohl se brzy osamostatnit a zařídit si papírnický obchod v Karlově ulici na Starém Městě pražském.²⁹

Oba manželé k sobě po celý život chovali vzájemnou úctu, i přestože byli velmi rozdílní. Podle vzpomínek Světlé bylo složité rozpoznat, kdo ve vztahu trpěl více: zda vzdělaný a ušlechtilý dědeček, který si přál mít v manželce přítelkyni, se kterou by si mohl povídat o svých snech a myšlenkách, číst knihy či chodit do divadla, nebo prakticky vychovaná babička, která přepočítávala každou korunu a nová kniha nebo návštěva divadla

---

²⁶ SVĚTLÁ, Karolina. *Z literárního soukromí I. Upomínky*, s. 110-111.

²⁷ ČERMÁKOVÁ-SLUKOVÁ, Anežka. *Z deníku Karoliny Světlé*. In *Ženské listy* 48, s. 91-92.

²⁸ PODLIPSKÁ, Sofie. *Povídka o mně*. Praha, 1898, s. 12.

²⁹ HOLEČKOVÁ-HEIDENREICHOVÁ, Jelena. *Sofie Podlipská ve svých vzpomínkách, dopisech a denících*. Praha, 1940, s. 16.

pro ni byly vyhozené peníze.³⁰ Veškerou svou péči věnovala domácnosti a byla nesmírně pracovitá: „*Spatřila-li někoho, jenž měl ruce v klín složené, pojala ji hrůza všech hroznější. Lenost pokládala za nejtěžší hřích. Dle toho řídila se sama nejvíce. Neodpočinula si nikdy. Byla činná až do osmdesáti roků. Vedla naši domácnost, dokud jsme byly my děti maličké, a všecko muselo býti vždy uděláno mnohem dříve, než v jiné domácnosti začali.*“³¹

Babička byla také horlivou vyznavačkou katolické víry a dědeček se naopak do náboženských a národnostních otázek nechtěl příliš zaplétat, protože se stále považoval v Čechách za hosta, který musí být vděčný za to, že se mohl usadit v cizí zemi.³² Přesto je možné, že se někdy s babičkou kvůli víře nepohodli, jak líčí Podlipská v Peregrinovi. Popisuje scénu, kdy dědeček hlavního hrdiny zakazuje manželce, aby brala vnuka s sebou na církevní pouť: „*Tyto pouti jsou ničemné, záhubné, podporují v lidu lenost a tuláctví,*“ horlil můj děd. „*Jakže?*“ *babička na to, „jsem já snad líná, nevyhovuji svým povinnostem? Oh, co já si musím dát líbit!“ „O tobě nemluví. Myslím to všeobecně. Nic dobrého nevypravuje se o těch poutích. Ty víš, že jsem proti nim, a tak mi jednáš proti mysli, že chodíš na ně.*“³³ V románu si nakonec dědeček babičku usmívá: „*Odpusť, drahá ženo, že jsem o tom začal. Měl jsem mít rozum a vědět, že se v těchto věcech bohužel nikdy neshodneme. Zdržuji se často, abych tě neranil, ale někdy nemohu odolati a musím svou věc hájiti.*“³⁴ Je velmi pravděpodobné, že to byl právě Sofiin dědeček, kdo babičce v mnoha věcech ustupoval, ale zároveň se uzavíral čím dál víc do sebe a trávil veškerý volný čas v obchodě.³⁵

Rozdílnost jejich povah a odlišný pohled na život nejspíše nejvíc ublížil jejich jediné dceři Anně. Dědeček u ní probudil zájem o umění, protože Anna měla nesporně hudební talent, a vymohl si, aby k němu dcera odpoledne chodila do obchodu, kde ji osobně přednášel o literatuře. Hudební nadání však zůstalo u Anny nerozvinuto, protože se musela kvůli babiččiným předsudkům věnovat pouze domácím pracím.³⁶

Světlá i Podlipská vzpomínají, že jedinou věcí, v čem se prarodiče shodovali, byla láska a shovívavost k vnoučatům. Pro ně měli vždycky vlídné slovo a trpělivý přístup.³⁷

Sofiini předci z otcovy strany patřili mezi vážené české rodiny, jedna větev Rotta z Rottenbergů dokonce prý chodila na zemské sněmy. Po bitvě na Bílé hoře však jejich význam upadal a pro svoji českobratrskou víru se museli odstěhovat z Prahy na

³⁰ SVĚTLÁ, Karolina. *Z literárního soukromí I. Upomínky*. Praha, 1959, s. 115-116.

³¹ PODLIPSKÁ, Sofie. *Povídka o mně*, s. 12.

³² Tamtéž, s. 127.

³³ PODLIPSKÁ, Sofie. *Peregrinus*, s. 60.

³⁴ Tamtéž, s. 61.

³⁵ SVĚTLÁ, Karolina. *Z literárního soukromí I. Upomínky*, s. 115.

³⁶ Tamtéž, s. 116.

³⁷ Tamtéž, s. 120.

Českokobrodsko. Odtud přišel zpátky do Prahy Sofiin otec, Eustach Rott, jako mladý a chudý chlapec a vyučil se ve velkoobchodnickém domě pana Krinera. Dlouhou dobu zde byl účetním a celá rodina ho přijala velmi vřele. Eustach se díky nim seznámil s řadou zajímavých a vzdělaných lidí. Musel ale zcela přestat mluvit česky a používat pouze němčinu. Všechno české bylo v této rodině vystaveno posměchu, čímž mladý Eustach velmi trpěl.³⁸

Roku 1821 se přistěhoval do Krinerova obchodu nový papírník Jan Vogel a pánové záhy našli společnou řeč a velmi se spřátelili. Eustach byl zván k Vogelovým na návštěvy čím dál častěji a když Anna dospěla, požádal ji o ruku.³⁹ Vstoupil do podniku jejího otce a spojená firma Rott a Vogel připojila k papírnictví obchod se semeny. Vlastním úsilím získal Eustach Rott společenské postavení i bohatství a roku 1833 koupil domek „U bílého preclíku“, jenž těsně sousedil s domem Vogelových, kterému se říkalo „U tří králů“.⁴⁰

2. 2 DĚTSTVÍ A VÝCHOVA

2. 2. 1 Rané dětství

Sofie Podlipská se tedy narodila 15. května 1833 už do typického prostředí pražské obchodnické rodiny. Přišla na svět jako třetí ze čtyř dětí manželů Rottových. Kromě sestry Johany (1830–1899) Sofie měla ještě bratra Jindřicha (1837–1906). Druhý bratr Karel zemřel v dětském věku asi rok před Sofiiným narozením. Sofie byla pojmenována podle svěťce, které je tento den v kalendáři věnován, takže vždy současně slavila svátek i narozeniny. K velké radosti rodičů byl 15. květen den před sv. Janem Nepomuckým, tedy dnem, kdy oslavovali výročí svatby a zároveň svátek Johanky. V tento den se také slavili svatojánské pouti, protože Jan Nepomucký byl tehdy velmi ctěn ve všech pražských rodinách. Přítelkyně sester jim v dobrém záviděly, že s nimi vždy slaví celá Praha, na což byly obě dívky patřičně hrdé.⁴¹

Sofie vyrůstala v Poštovské ulici⁴² na Starém Městě blízko Vltavy. Dolní část ulice tvořila jakýsi přechod mezi maloměstem a rostoucím novým velkým městem. Na břehu řeky

---

³⁸ ŠPIČÁK, Josef. *Karolina Světlá*. s. 13; MAŠÁTOVÁ, Jitka. *Vychovatelské snahy*, s. 14.

³⁹ PODLIPSKÁ, Sofie. *Povídka o mně*, s. 34.

⁴⁰ HOLEČKOVÁ-HEIDENREICHOVÁ, Jelena. *Sofie Podlipská*, s. 16.

⁴¹ SVĚTLÁ, Karolina. *Z literárního soukromí I. Z literárního soukromí I. Upomínky*, s. 107.

⁴² Dnešní ulice Karoliny Světlé, měří asi 440 m a spojuje Smetanovo nábřeží a Národní třídu. Patří k nejstarším pražským komunikacím. Již ve středověku tudy vedla cesta k brodu a dále na Pražský hrad, současný název nese od roku 1898. (LAŠTOVKA, Marek, LEDVINKA Václav a kol., *Pražský uličník*, 1.díl (A-N), Praha, 1997, s. 324. ISBN80-85983-23-0).

se vždy hemžilo plno plavců, převozníků, mlynářských dřevoštěpů, kteří se během dne chodili posilňovat právě do Poštovské ulice, a nezdá se, že mezi nimi docházelo k šarvátkám nejen v hospodách, ale i před hospodami. Stálým obyvatelům však tento ruch nevadil a ještě si „libovali, že bývá v Poštovské ulici vždy tak živo.“⁴³

Blízkost Vltavy ale přinášela obyvatelům této části města i starosti – na jaře při tání sněhu nebo v létě při prudkých deštích se rozvodnila – a zaplavila ulici až po první patra domů. Díky babičce Vogelové, která byla na povodně tolik let zvyklá, zvládali Rottovi vždycky včas zabezpečit dům proti velké vodě. Babička se starala, aby nejen rodina, ale i jejich nájemníci či sousedé neutrpěli přehnané škody.⁴⁴ Karolina Světlá později ve svých Upomínkách píše, že právě toto semknutí obyvatelstva proti povodním činilo z Poštovské ulice místo, kde nezakořenil „*onen úzkoprsý, jen svoje prospěchy a pohodlí na zřeteli mající směr, jemuž říkáme šosáctví, tehdáž mezi českým měšťanstvem dosti obecný.*“⁴⁵

Johanka a Sofie se často kolem řeky potulovaly a vymýšlely si příběhy a pohádky. Obě dívky měly neskutečnou fantazii, kterou podporovala svoji výchovou celá rodina. Ať už nepřímou dědeček, který se tak intenzivně zajímal o umění a literaturu nebo babička, která svými pořekadly, pohádkami a vyprávěním seznamovala dívky s lidovou slovesností.⁴⁶

Největší vliv na jejich výchovu měl ovšem tatínek. Naprosto proti zásadám tehdejší doby se jim po příchodu z práce sám věnoval a vyžadoval jejich přítomnost, i když přišla vážená návštěva.⁴⁷ A že těchto návštěv nebylo málo. Pan Rott znal zčásti osobně, zčásti z doslechu všechny významné pražské měšťanské rodiny, a jeho vypravování o nich poskytlo později sestrám náměty pro literární tvorbu.⁴⁸ „*Kam přišel otec mezi lid, tam byl rád viděn, vřele uvítán, nanejvýš oblíben, neb kamkoli vstoupil, tam vstoupil co přítel se snahou upřímnou, aby prospět pomohl, a všude se osvědčil co rádce zkušený.*“⁴⁹

Chodil s děvčátky na procházky po Praze, kde znal každý dům a každou uličku Starého Města, Malé Strany a Hradčan, ukazoval jim památky a za dlouhých zimních večerů jim vyprávěl pražské pověsti. Sestry svého otce shodně popisují jako člověka, který z celé duše miloval svůj lid a svou vlast. Byl velkým obdivovatelem Bernarda Bolzana⁵⁰ a dcery

⁴³ SVĚTLÁ, Karolina. *Z literárního soukromí I. Upomínky*, s. 93; ŠPIČÁK, Josef. *Karolina Světlá*, s. 17.

⁴⁴ SVĚTLÁ, Karolina. *Z literárního soukromí I. Upomínky*, s. 103.

⁴⁵ Tamtéž, s. 106.

⁴⁶ ŠPIČÁK, Josef. *Karolina Světlá*, s. 21.

⁴⁷ SVĚTLÁ, Karolina. *Z literárního soukromí I. Upomínky*, s. 143.

⁴⁸ PODLIPSKÁ, Sofie. *Povídka o mně*, s. 31.

⁴⁹ SVĚTLÁ, Karolina. *Z literárního soukromí I. Upomínky*, s. 156.

⁵⁰ BOLZANO, Bernard (5. 8. 1781 – 18. 12. 1848). Německy hovořící, český geniální matematik, logik, filozof, náboženský a sociálně etický myslitel (římskokatolický kněz) a revolucionář (1848). Byl odpůrcem majetkové a sociální nerovnosti a nespravedlnosti. Věřil v pokrokovou roli státu, rozumu a přirozené touhy po štěstí při přeměnách společenského života. Posluchačům vysvětloval své pojetí rovnosti a sociální spravedlnosti,

nabádal k tomu, aby byly uctivé k chudině a uměly vykonat každou práci, i když byla nehodná jejich společenského stavu. „*Nikdy a nikde za práci se nestyděti, bylo jedno z jeho nejoblíbenějších hesel.*“⁵¹

Matka milovala nejen hudbu, ale i divadlo, do kterého s otcem často chodili, a když děvčata povyrosla, brávali je sebou. Pokud je nechali doma, maminka jim o celé hře povídala: „*Oba rodiče věnovali se nám docela a dopřávali nám každé příležitosti ku vzdělání, pokud jim to bylo možno a jakmile uznávali, že by nám to mohlo býti užitekem. Když bylo zřízeno divadlo české v Růžové ulici, chodili jsme tam každou neděli na odpolední představení. Tam slyšeli jsme mluvit správnou češtinou. Již slychali jsme také o českých vlastencích a vlastenkách a jevíli jsme k nim velkou úctu. Pokládali jsme je za jakési mučedníky velké věci.*“⁵²

Nebýt otce a celého rodinného prostředí, dívky by možná neunikly běžnému středostavovskému životu matky, manželky a hospodyně, ke kterému byla předurčena většina jejich současnic.⁵³

2. 2. 2 Nemoc a pobyt na venkově

Sofiino dětství ovlivnila častá onemocnění způsobená nevolnostmi a horečkami. Nemohla chodit každý den do školy, ale nikdy se sama nenudila. Když stonala, vymýšlela si různé příběhy a „*zdálo se jí, že může rozmlouvati se vším, co kolem sebe viděla.*“⁵⁴

V Peregrinovi Podlipská líčí, jak moc ji pohádky o princeznách, vílách, vodnicích, dracích, o poustevnicích a hrdinech, kteří cestují až na kraj světa, ovlivnily: „*Můj dětský duch objímal v těchto bajkách celý svět a utvořil si o něm dle nich své pojmy. Bylať v tom celá nauka mythologická, jejíž hloubku nyní teprv měřím.*“⁵⁵

V osmi letech se po jedné těžké nemoci učila znovu chodit a vděčí především své matce, která „*stokrát zachránila slabou jiskřičku života, jež pořád ve mně zhasínala.*“⁵⁶

---

nevyhýbal se ani palčivým a tabuizovaným otázkám jako je nacionalismus, antisemitismus, prostituce a mluvil dokonce o právu poddaných na odpor proti nespravedlivé vrchnosti. (*Ottův slovník naučný*. 1891, 4. díl, s. 313-316).

⁵¹ SVĚTLÁ, Karolina. *Z literárního soukromí I. Upomínky*, s. 157; PODLIPSKÁ, Sofie. *Povídka o mně*, s. 33.

⁵² PODLIPSKÁ, Sofie. *Několik črtů životopisných*, s. IX.

⁵³ MALÍNSKÁ, Iréna. *Žofie Podlipská*. In STLOUKAL, Karel (ed.). *Královny, kněžny a velké ženy české*. s. 438; HOLEČKOVÁ-HEIDENREICOVÁ, Jelena. *Sofie Podlipská*, s. 20.

⁵⁴ PODLIPSKÁ, Sofie. *Povídka o mně*, s. 53.

⁵⁵ PODLIPSKÁ, Sofie. *Peregrinus*, s. 20-22.

⁵⁶ Tamtéž, s. 24.

Matka, poznamenaná „spartanským vychováním“ bývalého vojáka, milovala dlouhé procházky v každém ročním období a tuto lásku předala i svým dětem.⁵⁷

Roku 1845 byla poslána lékaři, již téměř odsouzená na smrt, na venkov. Matka rozhodla, že odjedou na Obořiště⁵⁸ k příbuzným. Zdejší krajina ji poskytla inspiraci k prvním literárním pokusům: „*Posud neznám krajiny, která by mi tak do srdce vrostla, jako Obořišťská. Z ní odnesla jsem si v obraznosti a v srdci nejhlubší a nejsvěžejší dojmy. [...] V Obořišti pocítila jsem poprvé neodolatelný pud vysloviti pérem své dojmy, sny, myšlenky a hru obraznosti. Skoro každý večer psávala jsem u velkého černého psacího stolu nějaké pokusy slohové.*“⁵⁹ Ve svých povídkách a románech vždy na Obořiště vzpomínala, potřebovala-li vylíčit přírodní scenérii.

Sofie bydlela s maminkou u rodinných přátel Jeriových ve starém klášteře, a když ji počasí nedovolovalo toulat se po venku, snažila se vyhledat nějaké knihy. Pan Josef Jerie pocházel stejně jako Sofiin otec z českobratrské rodiny a měl krásně vybavenou knihovnu, ve které Sofie objevila nádherné dílo Alexandra Hebera Hradý a tvrze české země.⁶⁰ V knize byly vyobrazeny nejznámější české hrady, popsány jejich dějiny a pověsti „*po většině strašlivé a hodně romantické,*“⁶¹ což v Sofii ještě více probouzelo lásku k české vlasti.

Sofie se na Obořišti uzdravila během několika týdnů na čerstvém vzduchu: „*Nikdy až po tu dobu neměla jsem prázdnin. Vždy měli jsme učení po celý rok. Nemohla jsem ani pochopiti, že mám nyní plnou volnost běhati po zahradě celý den. S matkou a s panem správcem vycházeli jsme do lesů, navštěvovali jsme Opičkovice a doma honili jsme se po dlouhé klášterní chodbě kolem dokola.*“⁶²

I v následujících letech se Sofie věnovala „sportu“, tentokrát se svým bratem Jindřichem, se kterým měla také velmi vřelý vztah. Už když se do rodiny Rottových narodil syn, nastala velká sláva. Sofie byla pro mladého bratříčka druhou chůvou a ráda si s ním hrávala. Později spolu v létě i v zimě podnikali výlety, chodili po horách nebo jen vstali brzy ráno a do snídaňe prošli celou Šárku. „*Když mu bylo dvanáct nebo třináct roků, byl již tak mužný, že jsem viděla býti dobře opatřena jeho ochranou.[...] Jak veseli bývali jsme spolu!*

---

⁵⁷ Tamtéž.

⁵⁸ Obec nacházející se nedaleko Dobříše, uprostřed Brdských lesů. Žila tam sestra Sofiiny babičky, tetička Opičková s manželem a s osvojeným synem Václavem. (PODLIPSKÁ, Sofie. *Povídka o mně*, s. 77).

⁵⁹ PODLIPSKÁ, Sofie. *Několik črtů životopisných*, s. XIII-IX.

⁶⁰ HEBER, Alexander, *Böhmens Burgen, Vesten und Bergschlösser* (České hrady, zámky a tvrze, 7 svazků, 1843–1849). A. Heber (1815–1849) byl český archeolog. Roku 1842 prošel pěšky celé království, obkreslil si všechny hrady a zříceniny a načrtl jejich půdorys. Popsal 586 bývalých českých hradů a tvrzí a u 193 hradů připojil vlastní výkresy, mapy či vyobrazení znaků. Dílo bylo velmi oblíbené, protože Heber dokázal psát živě a zábavně. (*Ottův slovník naučný*. 1896, 10. díl, s. 1007).

⁶¹ PODLIPSKÁ, Sofie. *Povídka o mně*, s. 85.

⁶² Tamtéž, s. 82.

*Kam jsme všude vylézali!*⁶³ Jindřich přemluvil rodiče, aby se sestra naučila plavat. Pravidelný pohyb a otužování Sofii definitivně vyléčilo z fyzické slabosti a až do staří neměla prakticky žádné zdravotní problémy.⁶⁴

2. 2. 3 Vzdělání

I v tak pokrokové rodině, jako byli Rottovi, však dívky mohly studovat jen velmi omezeně. Otec si nepřál, aby dívky chodily do školy, protože sám nejlépe věděl, jaké útrapy ve škole čekají na děti, které vyrůstaly v českém prostředí. Byl dokonce přesvědčen, že dívkám stačí k životu, když se naučí to, co umí a zná jejich matka.⁶⁵ Ale matka, která se po celý život nesnadno vyrovnávala s tím, že jí nebylo umožněno vzdělávat se, byla jiného názoru. Dědeček také trval na tom, že především Johance škola prospěje v tom, aby se konečně zklidnila a naučila se pravidlům, protože byla sice bystré, roztomilé, ale i trochu divoké dítě a sousedé o ní říkali, že je „zkažená jako kluk.“⁶⁶ S pomocí kmotry rodina vybrala vyhlášený ústav slečen Gadslikových, dvou poněmčených Francouzek,⁶⁷ kam v pěti letech vstoupila i Sofie.

Ve škole se dívky učily pouze francouzský a německý jazyk, literaturu a ruční práce. Obě se při vyučování nudily, ale Sofie, protože byla tichá a poslušná dívka,⁶⁸ si nestěžovala tak jako její sestra. Pro ni bylo utrpením sedět způsobně ve škole, věnovat se nezáživné výuce v němčině a vyšívání. Byla přímo „odsouzena“⁶⁹ ke školní docházce a naplno pocítovala to, před čím ji chtěl ochránit otec: „*Vychování a vzdělání, značilo pro české dítě tehdy něco hrozného: odcizení se tomu, co mu bylo dosud drahé, milé, posvátné, přetvoření se v bytost nevděčnou, pohrdající zemí, z níž se zrodila, kteráž rodiče její živila, zapírající jazyk, v němž se mysleti naučila...*“⁷⁰

Johanka si přesto němčinu osvojila a s příchodem německého učitele Františka Herrmanna začala vynikat ve všech předmětech. Tento učitel dal sestřám jako učebnici

---

⁶³ Tamtéž, s. 46.

⁶⁴ Tamtéž, s. 47.

⁶⁵ Pan Rott byl rád, že se mu narodily dvě dcery, právě kvůli tomu, že je nebude muset poslat do školy a k odvodu na vojnu. (SVĚTLÁ, Karolina. *Z literárního soukromí I. Upomínky*, s. 179).

⁶⁶ PODLIPSKÁ, Sofie. *Povídka o mně*, s. 38.

⁶⁷ Světlá si trpce stěžuje, učitelky byly nejen nevzdělané, ale neměly ani špetku pedagogického taktu a vychovatelského umění. (SVĚTLÁ, Karolina. *Z literárního soukromí I. Upomínky*, s. 179).

⁶⁸ Podlipská píše o školních dojmech opět v Peregrinovi: „*Pamatuji tu školní dobu jako nekonečně dlouhou a zdoluhavou. Začal jsem vášnivě čísti, ovšem věci, které byly po mé chuti. Také bájil jsem sám pro sebe dlouhé pohádky plné ideálů a světila, jež tvořily křiklavý kontrast se skutečností, jak se mi tehdy jevila. [...] Tento sen, který byl duševním tvořením, byl mou radostí a útěchou, mým tajemstvím a povznášel mne nad nudu, nad strasti a úzkosti, které působilo žití mému srdci až příliš citlivému.*“ (PODLIPSKÁ, Sofie. *Peregrinus*, s. 94).

⁶⁹ SVĚTLÁ, Karolina. *Z literárního soukromí I. Upomínky*, s. 167.

⁷⁰ Tamtéž.

Pelzelův Český dějepis: „*S jakou láskou chápaly jsme se té knihy německy psané, ale českým vlasteneckým duchem provanuté. V každém řádku zahřívala nám srdce bodrá vlastenecká mysl spisovatelova.*“⁷¹

Ale postavení českého národa dál Johanku skličovalo, a tak si zapisovala všechny stesky a žaloby, které ji napadly. Sešit se dostal omylem do ruky panu Herrmannovi, který ho obratem poslal otci. Ten jí snad poprvé v životě pořádně vyčinił a přestal s ní od té doby hovořit o rodinných příbězích, osudech České země, panování českých králů a o pamětihodnostech staré Prahy. Nejen kvůli možným politickým problémům, ale i kvůli tomu, že Johanka porušila meze, které „dobře vychovaná“ dívka měšťanské rodiny z druhé poloviny 19. století nesměla porušit.⁷²

Mladá dívka si ale usmyslela, že pokud jí otec zakázal psát svoje myšlenky a pocity v úvahách, pokusí se napsat novelu, báseň nebo pohádku. Se svým nápadem napsat almanach se svěřila Sofii a obě se pro věc nadchly. Johanka ale opět zařadila sešit do školních pomůcek a učitel ho objevil. Tentokrát došel k Rottovým osobně a doporučil rodičům, aby Johanku vzali ze školy a učila se už pouze francouzské konverzaci a hře na klavír.⁷³

Spisovatelský talent, který u ní rozpoznal, byl totiž podle „*tehdejších předsudků považován u dívky nejen za neštěstí, nýbrž i za poloviční hanbu. [...] Kdyby snad byla Johanka hochem, to by bylo něco jiného, ale u dívky se musí podobné náklonnosti všemožně dusit, potlačovat, aby nevybočila z dráhy od pravěku jí vykázané a nepřilnula k jinému zaměstnání než domácí hospodyně.*“⁷⁴

Eva Vrchlická humorně popsala, jak si Johanka následně stěžovala sestře: „*Ode dneška se nesmím dotknout pera ani knihy. Nesmím se učit, nesmím chodit do školy. [...] Kromě toho mi maminka řekla, že mě nespustí z očí, že mě co nejpřísněji přidrží k domácí práci a k šití a že nejméně rok nedovolí, aby mě někdo vzal do divadla nebo na koncert. [...] Možná že s tebou hovořím o samotě naposled, že mě přestěhují do komory bez okna, abych nevěděla o světě, abych oslepla, ohluchla, přestala myslet... Možná že mi do žaláře přistrčí starodávný kolovrat a poručí mi příst, příst poslepu, potmě. Ty budeš poslouchat, jak ten nesmyslný kolovrátek vrčí a to bude jediné znamení, že ještě žiji.*“ Sofie ale nepřestává doufat:

⁷¹ PODLIPSKÁ, Sofie. *Povídka o mně*, s. 49.

⁷² JURČINOVÁ, Eva. *Karolina Světlá*. In STLOUKAL, Karel (ed.). *Královnny, kněžny a velké ženy české*. Praha, 1940, s. 433.

⁷³ ŠPIČÁK, Josef. *Karolina Světlá*, s. 18-19.

⁷⁴ Tamtéž; SVĚTLÁ, Karolina. *Z literárního soukromí I. Upomínky*, s. 168.

„To už je pohádka,“ zvolala Sofie, „a my ji vymyslíme šťastný, krásný konec pro nové Zvuky loutny, uvidíš.“⁷⁵

Sofie mohla dál chodit do školy, přešla na jiný privátní ústav a ve třinácti letech mělo být její vzdělání dokončeno. Rozhodla se však, že v něm bude pokračovat sama: „*Měla jsem posud svůj rozvrh hodin. Mínila jsem se cvičiti sama a nic jsem se nebála, že bych toho nedovedla. Začala jsem, a od té doby nepřestala jsem nikdy a hodlám učiti se do své smrti, neznajíc vyššího blaha.*“⁷⁶

Nakonec si se sestrou na otci vyprosily učitele českého jazyka a kolem roku 1846 se seznamují s Petrem Mužákem,⁷⁷ který vyučoval dívky hudbě. Sofie zdědila nadání na jazyky po otci, který nikdy neměl v lásce teoretické spisy, neměl čas ani klid na čtení, a přece „*všechno znal, všemu rozuměl a mohlo se s ním o všem rozprávěti.*“⁷⁸

2. 3 LÉTA DOSPÍVÁNÍ

2. 3. 1 Rok 1848 a další vzdělávání

Revoluční rok 1848 změnil Sofiinu povahu a smýšlení tak, že „*si připadala být jinou osobou.*“ „*Byltě to ohromný převrat v našem společenském žití. Můj otec docházel každého dne do kavárny pana Bureše mezi českou společnost a zůstal jí věren až do smrti.*“⁷⁹

Celá rodina se zúčastnila nejen slavného plesu na Žofíně, pořádaného 10. června na počest slovanského sjezdu, ale i pouličních manifestací. Rodina se tak oficiálně distancovala od konzervativních pražských německých kruhů a přihlásila se k mladému českému životu.⁸⁰

Mužák, nyní už snoubenec Johančin, přivedl k Rottům J. V. Šumavského,⁸¹ J. S. Tomíčka,⁸² rodinu Lamblovu, setkávali se s Riegrovými a Braunerovými. A Sofie poznala i Honoratu Záповou a Boženu Němcovou, Jana Nerudu nebo Rudolfa Meyera.⁸³

---

⁷⁵ VRCHLICKÁ, Eva. *Sestry*, Praha 1965, s. 52-53.

⁷⁶ Tamtéž, s. 52.

⁷⁷ Petr Mužák (1821-1892), český národní buditel a profesor kreslení a krasopisu na státní české vyšší reálce v Praze, zasloužil se o vznik českých škol v poněmčeném prostředí. Od roku 1852 byl manželem Karoliny Světlé. (*Ottův slovník naučný*. 1901, 17. díl, s. 731-732). Více o něm viz 4. kapitola.

⁷⁸ PODLIPSKÁ, Sofie. *Povídka o mně*, s. 32.

⁷⁹ PODLIPSKÁ, Sofie. *Několik črtů životopisných*, s. XIII.

⁸⁰ MALÍNSKÁ, Iréna. *Žofie Podlipská*, s. 439.

⁸¹ Josef Franta Šumavský (1796-1857), vl. jménem Josef Franta, byl český obrozenecký spisovatel, pedagog, lexikograf a organizátor kulturního života v Praze. (*Ottův slovník naučný*. 1895, 9. díl, s. 632-635).

⁸² Jan Slavomír Tomíček (1806-1866) byl český spisovatel, novinář, historik a národopisec, velmi dobrý přítel Šumavského. (*Ottův slovník naučný*. 1906, 25. díl, s. 548-549).

Sofie se začala věnovat naplno studiu jazyků, složila zkoušky z angličtiny a z francouzštiny, učila se italsky a přibrála si i další slovanské jazyky – ruštinu, polštinu a srbochorvatštinu. Mezi její záliby a každodenní činnost patřila návštěva divadel, koncertů a především četba: „*Měla jsem velké štěstí, že všichni pánové mně blíže známi mou lásku ku vzdělání podporovali. Tak získala jsem ze všech stran a bývala jsem zanesena knihami ze všech oborů a literatur. Četla jsem také po celé noci.*“⁸⁴ Úplně se ponořila do četby českých autorů – Jablonského, Erbena, Tyla, nebo Máchy. Oblíbila si také německé autory Heineho a básníkem jejího života se stal Goethe. A četla i jiné autory – Byrona, Huga, Musseta, prvně na ni zapůsobila George Sand,⁸⁵ kterou bude později překládat. Dojmy z četby si zapisuje do zvláštních sešitů a k beletrii si přibírá ještě knihy přírodovědecké a filozofické. Z filosofů je jí nejbližší Hegel, čte i Kanta a Herdera. Podle Malínské Podlipská patřila mezi nejvzdělanější ženy-spisovatelky své doby.⁸⁶

Po sňatku sestry v roce 1852 se pravděpodobně Sofie více osamostatnila, přestože s Johanou byla v úzkém kontaktu i nadále, a začala intenzivněji přemýšlet o smyslu života: „*Netoužila jsem se provdati, ale prahla jsem po jakési činnosti. Tím měla jsem velké vnitřní boje a přemýšlela jsem mnoho o ženském osudu a ženské otázce.*“⁸⁷

Další odpovědi na otázku o čem mladá Sofie snila a nad čím uvažovala, jsou zapsané v jejích denících z mladšího věku,⁸⁸ které si vedla jen pro sebe, aby vyslovila své myšlenky a pocity. Přemítala o tom, čeho by chtěla v životě dosáhnout, jak se dál zdokonalovat a vzdělávat. Chce být hlavně dobrá a užitečná a píše jen o vznešených věcech – plesy, zábavy a koketování není zábava pro ni.⁸⁹ Z dalších záznamů je znát postesknutí, že většinu volného času musí stejně trávit ručními pracemi a to ji omezuje ve snaze psát: „*A nerada koho bych*

---

⁸³ Rudolf Mayer (1837-1865) byl český básník, studoval práva v Praze a ve Vídni. Patřil k první skupině generace májovců. (*Ottův slovník naučný*. 1900, 16. díl, s. 1029).

⁸⁴ PODLIPSKÁ, Sofie. *Několik črtů životopisných*, s. XVIII.

⁸⁵ George Sand (1804-1876), vl. jménem Aurore Dupin Dudevant, byla francouzská spisovatelka a esejistka a bojovnice za ženská práva a sociální spravedlnost. Vdala se za barona Casimira Dudevanta, se kterým měla dvě děti, ale po osmi letech manželství se rozvedla a odstěhovala se do Paříže, kde se snažila uživit psaním. Mužský pseudonym a stejně tak nošení kalhot, smokingu a dýmky bylo pravděpodobně její strategií, jak sama na sebe a na své knihy více upozornit. Mezi její nejznámější díla patří román *Consuela*, který přeložila právě Sofie Podlipská. (CLARK, Linda L. *Women and Achievement in Nineteenth-Century Europe*. Cambridge University Press, 2008. s. 51-56. ISBN 978-0-521-65098-4).

⁸⁶ MALÍNSKÁ, Iréna. *Žofie Podlipská*, s. 440.

⁸⁷ PODLIPSKÁ, Sofie. *Několik črtů životopisných*, s. XVII.

⁸⁸ Jsou dochovány *Z literárního soukromí I. Upomínky* na roky 1853-1862. LA PNP, pracoviště Staré Hrady, Fond Podlipská Sofie, Rukopisy vlastní – deníkové záznamy. Zápisy jsou nepravidelné, Sofie většinou píše na Silvestra (hodnotí uplynulý rok, vzpomíná na blízké, přeje jim to nejlepší) nebo na narozeniny (zpovídá se sama sobě).

⁸⁹ Tamtéž.

*obtěžovala tím, co mi nejvíce na srdci leží a šiju a pletu a vypadám vesele při hovoru, který mi je docela lhostejný.*⁹⁰

Nejvíce si ovšem Sofie přeje si, aby vyhověla svým blízkým. Je šťastná, že ji milují rodiče, a váží si přátelství se sestrou i jejím manželem, bratrem nebo Kateřinou Hemerkovou.⁹¹ Sofie bude po celý život, v duchu rodinných tradic a vychování, považovat rodinu a přátele za to nejcennější, co má, a bude tomu vše podřizovat. Samozřejmě, i když to málokdy přiznávala, toužila po tom, aby její láska a péče byla ze všech stran opětována a někdy ve své dobrotě a naivitě věřila i lidem, kteří si její pozornost nezasloužili.

Sestra se ji v tomto ohledu snažila držet při zemi a upozorňovala ji, že jak neustále přemýšlí nad tím, aby někoho neranila, všem vyhověla a „*splynula s celým člověčenstvem*“, v sobě popírá svoji individualitu.⁹²

2. 3. 2 První láska

Na počátku padesátých let prožila Sofie první milostné vzplanutí k sedmadvacetiletému lékaři Dušanu Vilému Lamblovi.⁹³ Dušan byl spolu se svým bratrem Karlem častým hostem v rodině Rottových a rodičům se jeho případný vztah se Sofií velmi zamlouval. Mladí lidé k sobě chovali vzájemné sympatie a na svatbě Johany s Petrem Mužákem byl Dušan prvním mládenec a Sofie jeho první družička.⁹⁴ Mladého lékaře však okouzila spisovatelka Božena Němcová, se kterou se poznal díky paní Rottové, a hned při prvním setkání došlo mezi nimi ke sblížení.⁹⁵ Sofii to velmi ranilo a změnilo pohled na romantickou lásku, o které do té doby snila. Přátelský vztah sester s Němcovou postupně ochladl a na konci roku 1853 jejich osobní i písemné styky skončily úplně.

Eliška Krásnohorská jednoznačně označila za hlavního viníka rozpadu vztahů všech přátel Němcovou a nazvala ji „*kouzelnicí, která si nikdy nečinila skrupulí, šlo-li o podmanění mužského srdce*“, a zdůraznila, že Němcová roztržku způsobila naprosto bezohledně a „*Sofie*

---

⁹⁰ PODLIPSKÁ, Sofie. *Upomínka na roky 1853-1856*. 31. 12. 1855.

⁹¹ Kateřina Selingerová, roz. Hemerková, (živ. údaje se nepodařilo dohledat). Sofiina přítelkyně ze Slaného, přezdívaná v korespondenci Ketty nebo Ketinka. Více o ní viz 3. a 4. kapitola.

⁹² ČERMÁKOVÁ-SLUKOVÁ, Anežka. *Listy dvou sester*, s. 240-242. In MAŠÁTOVÁ, Jitka. *Vychovatelské snahy*, s. 30.

⁹³ Dušan Vilém Lambl (1824-1895) byl český lékař, přírodovědec, profesor patologické anatomie, autor řady lékařských a národopisných prací, propagátor slovanského hnutí. (*Ottův slovník naučný*. 1900, 15. díl, s. 583-584).

⁹⁴ ČERMÁKOVÁ-SLUKOVÁ, Anežka. *O sňatku Karoliny Světlé*. In Josef ŠPIČÁK (ed.) *Polemika s dobou*. Praha, 1969, s. 58.

⁹⁵ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Příběhy-situace-obrazy*. Praha, 2007, s. 66. ISBN 978-80-200-1574-7.

dlouho trpěla bolestným vědomím, že ruka přítelkyně ji oloupila o životní štěstí.“⁹⁶ Podobný názor měla i Johana, která to Němcové asi nikdy neodpustila. Anežka Čermáková-Sluková⁹⁷ na tetinu obranu roku 1912 napsala: „*Podlipská nesmírně trpěla jednáním Němcové, ale jsouc dobrá, odpustila. Odpustíme snadno, je-li ublíženo nám, ale odpustíme méně snadno, ublíží-li kdo bytosti nám drahé. Proto odpustila Podlipská, proto nemohla odpustiti Světlá.*“⁹⁸

A jak se k tomu všemu stavěla s odstupem pár let Sofie? Rozhodně si nepřipadala být „oloupená o životní štěstí,“ protože si v deníku 14. května 1855 poznamenala: „*Bylo to před čtyřmi lety asi. Můj ideál mně byl vzatý, neměla jsem více naň myslet! To bolelo a krvácelo; a potom když jsem viděla mnohem později, že ideál v mé hlavě byl a ne v té bytosti, tu bolest povolila a rána se zacelila. Blíží se mi nyní ta bytost,*“⁹⁹ *ach před pěti šesti lety bych tu radost nad tím ani nebyla snesla, a nyní je mi to méně než lhostejné. Divím se sobě, jakou chladnokrevností to píšu.[...] Ach ta bytost, opuštěný chrám! Kým jsem jemu lhostejná. Kým je onen šťasten, na kterého jsem tak často myslívala.*“¹⁰⁰

Jisté je, že Podlipská, ač byla raněná a nikdy už přátelství s Němcovou, snad i na mírný nátlak Světlé,¹⁰¹ neobnovila, opravdu na ni nezanevřela a sepsala roku 1891 dokonce jako první životopis Boženy Němcové.¹⁰²

Sofie se tedy vyrovnala s nešťastnou láskou, ale zároveň se uzavřela více do sebe, upnula se k získávání dalších a dalších vědomostí. Když bilancuje na konci roku 1855, píše, že má tolik přátel, se kterými se může těšit, ale „*ten nejnádhernejší kvítek, láska, není pro mne, cítím to, s bolestí to píšu. Nemůže to být, tolik štěstí nikdo neměl.*“¹⁰³ A uvědomila si také, že by potřebovala vyzrálejšího muže, který by ji převyšoval a „*laskavě by ji ruky podat chtěl, by se snažila k němu vyšinout, jen toho ruku chce se chopit a držet ji. Nenahodí se každého dne právě takový poměr.*“¹⁰⁴

⁹⁶ KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. *Vzpomínky na Karolinu Světlou a Sofii Podlipskou*. In Josef ŠPIČÁK (ed.) *Polemika s dobou*. Praha, 1969, s. 226.

⁹⁷ Anežka Čermáková, roz Sluková. (1864-?) byla dcera Mužákovy sestry Sefky Slukové. V pozdějších letech byla společnicí a sekretářkou Karoliny Světlé.

⁹⁸ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Příběhy-situace-obrazy*, s. 66-67.

⁹⁹ Lambi se poté, co skončily jeho styky s Němcovou, kajícně vrátil k Sofii a chtěl přerušovaný poměr znovu navázat. Sofie i jemu odpustila, ale vzít si ho už nechtěla. (Tamtéž, s. 66-68).

¹⁰⁰ LA PNP, Fond Podlipská Sofie, *Upomínka na roky 1853-1856*. 14. 5. 1855.

¹⁰¹ V dopise z 1. 9. 1857 Světlá nabádá Sofii, aby si uvědomila, jak ji Němcová ublížila: „*Nesnaž se milovati, co věčně protivou Tvou zůstane, nedokážeš to, a tím nedokázáním umdlíš a omdlelá se zdáš sama sobě slabou. Nejprvnější Tvé pronevření se Tvé ideji, Tvému démonu byla Tvá fantastická láska k Němcové, milovala jsi ji, že se Ti zdála nešťastnou, a přehlížela jsi udatně, co Ti na jiných bylo nanejvýš antipatické, a bylo to k neblahu jejím i Tvému, Tvé srdce poranila a své srdce ošklivou nadvládou a ukrutností zhanobila.*“ (SVĚTLÁ, Karolina. *Z literárního soukromí II. Korespondence*. Praha, 1959, s. 38)

¹⁰² Více o celé „aféře“ viz JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Příběhy-situace-obrazy. Velké přátelství na zlomu dob*. s. 53-80.

¹⁰³ LA PNP, Fond Podlipská Sofie, *Upomínka na roky 1853-1856*. 31. 12. 1855.

¹⁰⁴ Tamtéž, 1. 10. 1856.

Všímavé okolí jí však stále někoho dohazuje, protože ve třidvaceti letech už začíná být „starou nevěstou“: „*Ty a ty vlastnosti ten a onen má, vezměte si ho, nebudete přepjata a nevybírejte, abyste nepřebrala, a tu musím sebrat všechn svůj sebecit a pýchu, abych jen nepodlehla této všednosti. Ne, ne, já se znám, já snesu samoty nebo vlastně já se nedám nikdy úplně opustit, ale spojit se s osobou a nerozumět ji a nebýt pochopena, k tomu by mne muselo něco důležitějšího donutit. Doufám, že nic na světě. Byla by to křivá přísaha a zkažené živobytí.*“¹⁰⁵

Někdy v době, kdy si do deníku zapisuje „*vzdávám se volně osudu, nechť stará on se, kam koleska jeho mne doveze, jen když já budu vždy mnou,*“¹⁰⁶ se setkává s uznávaným lékařem Josefem Podlipským, který léčí její matku a rázem se všechny její pochyby o životě i o sobě samé rozplynou. Hned na prvním setkání ji požádal o ruku a svatba se konala 31. července roku 1858.

2. 4 MANŽELSTVÍ A MATEŘSTVÍ

Josef Podlipský byl o celých sedmnáct let starší než jeho manželka, narodil se 30. listopadu roku 1816 v Michli u Prahy. V Praze absolvoval gymnázium a na přání matky začal studovat medicínu, ale jak Sofie píše, býval by raději filologem a literátem.¹⁰⁷ Studia medicíny dokončil ve Vídni v roce 1843 a roku 1844 se stal doktorem chirurgie. Kvůli vlasteneckému působení (založil čtenářské spolky pro mediky a právníky) byl vyšetřován a postaven pod policejní dozor. Nějaký čas praktikoval ve vídeňské všeobecné nemocnici a po návratu do Prahy taky v pražské všeobecné nemocnici.¹⁰⁸

Účastnil se studentských schůzek, které pořádal Josef Václav Frič a prý byl jediný, kdo měl stejné vědecké znalosti jako Karel Sabina a zúčastnil se také Slovanského sjezdu. Od roku 1852 vykonával soukromou lékařskou praxi a stal se vyhledávaným praktickým lékařem, díky čemuž navázal spoustu užitečných společenských kontaktů. Po celý život byl veřejně činný, publikoval nejprve literární texty, později odborné lékařské studie. Přispíval do

---

¹⁰⁵ Tamtéž, 4. 7. 1856.

¹⁰⁶ Tamtéž, 14. 5. 1857.

¹⁰⁷ PODLIPSKÁ, Sofie. *Několik črtů životopisných*, s. XX.

¹⁰⁸ *Ottův slovník naučný*. 1902. 19. díl, s. 1017–1018.

Časopisu lékařů českých, Lumíru a hlavně do Riegrova Slovníku naučného. V letech 1857–1860 řídil a sestavoval Domácího lékaře.¹⁰⁹

Roku 1861 byl zvolen jako poslanec do zemského sněmu za nymbursko-benátský okres. Jan Neruda ho popsal jako člověka, který měl v politice smysl pro právo a pravdu, byl nadšen ideou volnosti a slovanské vzájemnosti. Budil v lidech důvěru, a to nejen na veřejnosti, ale i při výkonu své lékařské praxe.¹¹⁰

Sofie si na něm nejprve vážila právě důvěry a klidu, kterou vnesl do její rodiny při léčení matky. Ale cesta k pevnému a šťastnému manželství nebyla hned od počátku jednoduchá. Sofie úsměvně vzpomíná v dopise švagrové Marii Gabrielové na první setkání s Josefem na plese v Měšťanské besedě roku 1849: „*P. dokt. Podlipský se mnou před deseti léty tančil, byv při tom zamilován do slečny Eufrosíny. Kdyby mu to byl tak někdo prorokoval, že ten nepatrný cvrček, s kterým tančil asi jen, když krásná Eufrosína byla jinde zadána, že ten cvrček se stane pokušitelem jeho tj. ženou jeho? A mne kdyby byli řekli: Vidiš, ten vážný doktor, který s Tebou teď ani nemluví a tančí-li s tebou hledí svýma zlatýma brejlema vždycky do modra jakoby mu tanuly na mysli důležité otázky člověčenstva a tanou mu na mysli opravdu, vždyť víš, že on je redaktorem Slovanské lípy a ten muž je Tobě určený, tak bych byla jistě omdlela.*“¹¹¹

V prvních dobách námluv si Sofie dokonce nebyla jistá, že doktor Podlipský je ten pravý, a později litovala, že se netěšila hned z jeho lásky a sama si stavěla překážky v cestě za štěstím: „*Vybrala jsem si osobu, o kterou žádný nedbal, která všechny nudila, i mne, a k té jsem úzkostlivě připínala ty myšlenky a city, které by musely v povětrí lítat. [...] Já jsem se bránila lásce jako šílená. Já, která jsem ji tak pohřešovala, já která jsem si myslila, že ji znám, já jsem ji neviděla, když přede mnou svou krásu rozkládala.*“¹¹² Vzápětí však dodává, že Podlipský ji přesvědčil: „*Když jsem mu s těžkým srdcem, s unavenou hlavou klesla v náruč, tu teprve jsem cítila a věděla, že na těchto prsou je můj domov.*“¹¹³

Sofie konečně získala životní cíl a poslání: stát Josefovi po boku a plnit jeho vůli. Novomanželé se odstěhovali na Ovocný trh do bytu po Josefově tetičce. Sofie si poznamenává do deníku, že těžce zvykala „v novém vzduchu“, přesto se rychle chopila úlohy

---

¹⁰⁹ Tamtéž.

¹¹⁰ HOLEČKOVÁ-HEIDENREICHOVÁ, Jelena. *Sofie Podlipská*, s. 38.

¹¹¹ LA PNP, Fond Podlipská Sofie, rukopisy cizí, Čáp Gabriel, *Dopisy Sofie Podlipské rodině Gabrielových z let 1853-1883*. Únor 1859.

¹¹² LA PNP, Fond Podlipská Sofie, *Upomínka na roky 1858-1861*. 14. 5. 1858.

¹¹³ Tamtéž.

řádné manželky a hospodyně. Protože konečně žije s mužem, který jí rozumí, od kterého se může učit a hlavně, který ji miluje.¹¹⁴

V dopise ze srpna roku 1858 se svěřuje sestře: „*Podlipský je ten, kterého mi příroda byla dlužna, který patří k mé duši jako hlava moje patří k tělu. S ním se mi vždycky vyjasní, co bylo pomatené, tmavé. U něho je dobře býti. Jeho zdravý rozum netrpí mi žádný přepjatý žal, žádné sentimentální vzdychání, v tom ohledu jest on až přísný a to je velké dobrodiní, co mi prokazuje.*“¹¹⁵

Josef ji podporuje v literární činnosti a téměř ji „honí“ do čtení. První její prací bylo uspořádat manželovu velkou knihovnu. Krásnohorská ho v tomto ohledu vychvaluje, protože dokázal rozpoznat chytré hlavy obou sester a „*s radostí se přihlásil k úkolu nejochotnějšího prostředníka mezi nimi a pomůckami vzdělávacími, tehdy ještě ženám na desatero zámků uzavřenými. Byl jim živou knihovnou přenosnou; zásoboval je četbou vážnou, hlavně nejdůležitějšími zjevy moderní literatury vědecké, jejíž výběr činil sám.*“¹¹⁶ Vždyť i Světlé po ztrátě dcerušky¹¹⁷ doporučil, aby se odpoutala od domácích prací a „předepsal“ ji jako lék nějakou duševní činnost, která by jí pomohla lépe zapomenout na její bolest.

Sofie dokázala celé hodiny naslouchat jeho představám o národním pokroku a svobodě a sdílela jeho starosti lékaře, protože Podlipský si i přes léta praxe nedokázal zvyknout na bolesti a umírání svých pacientů. Pacienty raději klamal s tím, že jsou v pořádku, aby oni sami ani jejich blízcí netrpěli.¹¹⁸ Ale když mohl doma „*několik hodin trochu jen klidně poseděti, vyjasnilo se mu vždycky v mysli a jeho vnitřní harmonie, síla a pružnost vracela se mu pokaždé.*“¹¹⁹

K naplnění manželství dochází v okamžiku, kdy Sofie otěhotní a všechny její ideály a sny se stanou skutečností: „*Budu matkou. Já matkou! Sním o ručičkách, které se budou klást okolo mého krku. O hlásku, který mne celý den jako hudba bude vyprovázet. O mladé duši, kterou horoucně už teď miluju. [...] Já budu matkou! To je myšlenka, která ženu nejmíc*

---

¹¹⁴ Tamtéž.

¹¹⁵ HOLEČKOVÁ-HEIDENREICHOVÁ, Jelena. *Sofie Podlipská*, s. 37.

¹¹⁶ KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. *Vzpomínky na Karolinu Světlou a Sofii Podlipskou*. In Josef ŠPICÁK (ed.) *Polemika s dobou*, s. 197-198.

¹¹⁷ Boženka Mužáková, které byla za kmotru Božena Němcová, zemřela necelé tři měsíce po narození, 13. ledna roku 1853. (Podrobněji viz 4. kapitola). Zdrčená Světlá se nemohla vzpamatovat, a proto se Mužák rozhodl odvézt ji do svého rodného Podještědí, aby se zotavila. Prostředí na ni zapůsobilo a dalších 35 let se tam bude v létě vždy vracet. Od zármutku ji pomohlo až „profesionální“ psaní. (ŠPICÁK, Josef. *Karolina Světlá*, s. 27).

¹¹⁸ „Zvládl“ to takhle s Julií Havlíčkovou, ženou K. H. Borovského a koneckonců oklamal i Sofii – dlouhá léta měl žaludeční potíže a před smrtí byl naopak veselejší v dobré náladě. (PODLIPSKÁ, Sofie. *Několik črtů životopisných*, s. XXI).

¹¹⁹ PODLIPSKÁ, Sofie. *Několik črtů životopisných*, s. XXII.

okouzluje, pro kterou nejraději žije.“¹²⁰ Umiňuje si, že se bude pro svoje dítě vzdělávat, že bude tou nejpečlivější hospodyní a nejvěrnější manželkou.

Prokop se narodil 9. srpna 1859 a Sofie považuje okamžik, kdy poprvé uslyšela jeho hlásek za nejkrásnější věc, která se jí v životě přihodila. Je naprosto unešená a svoje zážitky líčí švagrové v dopise ze září 1859: „*Ale tak milý příjemný hlásek, že se mně všecka láska pohnula, aby novorozeňátku zůstala až do smrti. Můj Prokúpek se mi teď ukázal. [...] A hle! Byl zdravý, nikde chybičky na jeho tělíčku. Drahá Marie, je to blahé okamžení. Na blaženosti se mu vyrovnalo jen to, kde jsem viděla u mého muže, vždy tak klidného a prudkým citům se bránícího tu velkou, velkou lásku k našemu dítěti.*“¹²¹

Sofie od té chvíle už nebude nikdy pochybovat o tom, kde je její domov a jaké jsou její povinnosti. Krátce na to opět zjišťuje, že je těhotná, ale v srpnu 1860 potratila.¹²² Na konci téhož roku má znovu důvod k radosti: „*Nyní opět mám naději, že porodím dítě, novou radost, nový zájem, a mému Proškovi přítele neb malou přítelkyni.*“¹²³ Dcera Ludmila přišla na svět 16. července roku 1861.

Mladá matka plně pečuje o děti, o muže a domácnost, což jí určitě zabírá spoustu času, ale nezabránilo jí to v tom, aby se vrátila ke čtení a psaní: „*Píši pro veřejnost, jsouc takto prospěšná ne-li čtenářstvu, tak aspoň svému domu a sobě, poněvadž mám tímto činnost rozšířenou a činností je člověk žije, v činnosti je šťastným.*“¹²⁴ Napolo tedy píše z vnitřního popudu, ale zčásti také z existenčních důvodů.

Zdá se nemožné, aby rodina tak váženého lékaře měla finanční problémy, ale Josef Podlipský nebyl ceněn pro své lidumilství jen tak pro nic za nic. Ve své dobrotě často léčil pacienty na dluh, nedostával za svoji práci zaplacen a Sofie se snažila přispět psaním do rodinného rozpočtu.

V polovině roku 1861 si do deníku zapisuje, že pociťuje ochladnutí Josefových citů a to v ní opět probudí pochybnosti o sobě samé: „*Předsevzala jsem si, že si budu vždycky stejná, buď jak buď. Kýž se mi podaří, abych nepřispěla k tomu neštěstí, aby se otec mých dětí ode mne odvrátil.*“¹²⁵ Zdůrazňuje si sama pro sebe, že si s Josefem naprosto rozumí ve

---

¹²⁰ LA PNP, Fond Podlipská Sofie, *Upomínka na roky 1858-1861*. 31. 12. 1858.

¹²¹ LA PNP, Fond Gabriel Josef Amrož, *Podlipská Sofie rodině Gabrielově*. 1. 9. 1859.

¹²² Jak ženy prožívaly porod a jak se vyrovnávaly potratem, stejně tak genderovým stereotypům promítajících se do výchovy dětí a manželství, se budu podrobněji věnovat ve 4. kapitole.

¹²³ LA PNP, Fond Podlipská Sofie, *Upomínka na roky 1858-1861*. 31. 12. 1860

¹²⁴ Tamtéž, 14. 5. 1860.

¹²⁵ Tamtéž, 15. 5. 1861.

všeobecných „vyšších“ otázkách, ale ve všedním životě, že je každý jiný a je jen na ní samotné, aby se manželovi více snažila porozumět.¹²⁶

Jeho mírný nezájem, mohl být způsobem tím, že byl zahrnut prací a v dobách, kdy zasedal zemský sněm, ho Sofie vůbec nevidala.¹²⁷ Navíc je možné, že i když spisovatelství své ženy naprosto podporoval, nemohl snést pomyšlení, že jeho paní musí pracovat, aby pomohla rodině z dluhů. Ale z pozdějších dopisů a vzpomínek Sofie Podlipské, nemůže být pochyb, že Josef svou ženu hluboce miloval a že Sofie byla „*jeho životní láska, vzorná a vášnivá matka jeho dětí a žačka jeho ducha.*“¹²⁸

Sofie tedy měla možnost prožít šťastné a naplněné manželství, které mělo ale bohužel příliš krátké trvání. Josef Podlipský zemřel na následky dlouhodobé žaludeční nemoci 20. září 1867. Po jeho smrti věnovala Sofie veškerou péči Prokopovi a Ludmile, psaní a dobročinným aktivitám.

2. 5 ZRALÝ VĚK

2. 5. 1 Dny všední

Sofie Podlipská se stala vdovou v pouhých čtyřiatřiceti letech. Jak píše Jelena Holečková, mohlo by se zdát, že její život se stal po smrti manžela stereotypní a nezajímavý. Sofie si však dokázala naplnit svůj život smysluplnou činností. Vlastní pílí a s pomocí rodiny, hlavně sestry, dokázala udržet životní standard, na který byly děti zvyklé. To bylo její jediné přání a její jediný cíl, aby dětem nic nechybělo a byly šťastné, a to se jí také podařilo splnit.¹²⁹

Prokopovi i Ludmile založila deníky, do kterých zapisovala události z jejich prvních roků života a zachycovala v nich i své vychovatelské metody. V Prokopově deníku se přiznává, že právě na něm se učí vychovatelskému umění, a proto se může dopouštět chyb, v Ludmilčině už porovnává, v čem se holčička vyvíjí jinak než její bratr.¹³⁰

Prokop byl bystrý, nadaný a samostatný hoch, vystudoval gymnázium a právnickou univerzitu v Praze, a po odbytí advokátní praxe si otevřel vlastní advokátní kancelář. Vystupoval i na veřejnosti a sepsal několik právnických spisů. Když se v roce 1895 stane

---

¹²⁶ Tamtéž.

¹²⁷ LA PNP, Fond Podlipská Sofie, rukopisy cizí, Čáp Gabriel, *Dopisy Sofie Podlipské rodině Gabrielových z let 1853-1883. Sofie Podlipská Marii Gabrielové.* 23. 9. 1861.

¹²⁸ HOLEČKOVÁ-HEIDENREICHOVÁ, Jelena. *Sofie Podlipská*, s. 38.

¹²⁹ Tamtéž, s. 41-44.

¹³⁰ LA PNP, pracoviště Staré Hrady, Fond Podlipská Sofie, Rukopisy vlastní – deníkové záznamy, *Ludmilčin deník.*

poslancem a pronáší svoji první řeč v poslanecké sněmovně, považuje to Sofie za své vyznamenání.¹³¹ Ludmila byla naproti veselejšímu bratrovi citlivější a vnímavější. Matka i jí dopřála možnost vzdělávat se ve škole a měla i soukromé učitele kreslení¹³² a spolu s Prokopem se učili hrát na piano.

Ve dne se tedy Podlipská věnuje dětem a domácnosti, účastní se veřejného života a spolkové činnosti, ve zbytku volného času a po nocích píše. Opouští někdejší ideál stát se českou George Sandovou a náměty zpracovává podle poptávky i na objednávku.¹³³ Stává se „literární dělnicí“ a usilovným psaním povídek, novel, románů a různě tematicky zaměřených článků ztrácí cit v pravé ruce: „*Jednoho večera, kde jsem s pravým zápalem pracovala, selhala mi pravá ruka docela.*“¹³⁴ V rukopise ovšem pokračovala hned levou rukou, po osmi letech dostala křeče i do ní, stále však zvládala dál plnit své závazky. Psala rychle, bez kontroly a přepisování, a přesto se v jejích spisech dají najít „*pravé myšlenkové perly.*“¹³⁵ Práce pro ni byla mnohem důležitější než výsledky, i když upadající zájem o její díla ji samozřejmě mrzel.¹³⁶

O co menší byl zájem o Sofiina literární díla, o to větší byl zájem o její přednášky a veřejné vystupování: „*Přednášky udržely ji nejdéle jméno známé, „slavené spisovatelky“; rozechvíval a odměňoval ji potlesk, působila citem na cit a dávala i na sebe působit. Ale sama cítila neúplnost v tomto svém úspěchu, své spisy považovala za důležité, těžce vybudované životní dílo, přednášky sypala z rukávu.*“¹³⁷

Celý život bydlela v Praze,¹³⁸ a pokud odjížděla na Obořiště, na letní byt ve Veltrusích nebo do oblíbených lázní v Chuchli, už se nemohla dočkat, až se vrátí zpátky. V mládí dvakrát navštívila s otcem Karlovy Vary a jezdila za Ketinkou Hemerkovou do Slaného, později do Berouna. Díky spolku Ochrana opuštěných dívek¹³⁹ se podívala do Vídně a poznala i řadu českých měst – Brno, Olomouc, Plzeň nebo Jindřichův Hradec. Za hranice

---

¹³¹ *Ottův slovník naučný.* 1902, 19. díl, s. 1018; HOLEČKOVÁ-HEIDENREICOVÁ, Jelena. *Sofie Podlipská*, s. 46.

¹³² Např. malíře Soběslava Pinkase (1827-1901).

¹³³ SLAVÍK, Bedřich (ed.). *Sofie Podlipská*, s. 229.

¹³⁴ HOLEČKOVÁ-HEIDENREICOVÁ, Jelena. *Sofie Podlipská*, s. 44.

¹³⁵ ČERMÁKOVÁ-SLUKOVÁ, Anežka. *Vzpomínky na Karolinu Světlou.* In HOLEČKOVÁ-HEIDENREICOVÁ, Jelena. *Sofie Podlipská*, s. 44; ŠALDA, F. X. *Dvě rozhodná léta v životě Jaroslava Vrchlického 1875-1876.* In BRTNÍK, Václav (ed.). *Dopisy Jaroslava Vrchlického se Sofií Podlipskou.* Praha, 1917, s. LXXVI.

¹³⁶ Tamtéž.

¹³⁷ Tamtéž, s. 55.

¹³⁸ Krátce bydlela v Jindřišské ulici, ale tam se jí nelíbilo, tak se rodina přestěhovala do Opatovické ulice. Od roku 1876 žila s dětmi na Karlově náměstí a roku 1887 se přestěhovala naposledy – na Palackého náměstí, kde bydlela až do své smrti společně s Vrchlickými. (HOLEČKOVÁ-HEIDENREICOVÁ, Jelena. *Sofie Podlipská*, s. 41).

¹³⁹ Spolek řídila od roku 1888 až do své smrti v roce 1897. (*Ottův slovník naučný.* 1902, 19. díl, s. 1015).

vycestovala jako mladá dívka s Boženou Němcovou do Drážďan a v září 1894 jela s dalšími členy pražské společnosti do Gothy na pohřeb Vojty Náprstka.¹⁴⁰

Procestovala Krkonoše, Adršpašské skály a s Podlipským část Šumavy, protože v Loučové u Sušice žila jeho sestra. Hory jí vůbec byly další celoživotní láskou a v květnu 1871 psala Krásnohorské: „*Hory jsou básníkovi to, co nešťastnému, utýranému plavci nenadále se objevující zem. V nich poznává země ducha jemu spřízněného co do fantasmie překvapující rozmanitosti a onoho dostačování sobě samému, jehož nezná člověk střízlivý ani zející rodina.*“¹⁴¹ Jak už bylo uvedeno, Podlipské od dětství nebyla turistika cizí a ženskou tělovýchovu a sport (vedle turistiky také plavání a bruslení) nadšeně podporovala. Roku 1869 se dokonce stala starostkou „Tělocvičného spolku paní a děvčat pražských.“¹⁴²

Roku 1872 podnikla s dětmi jednu ze svých nejdůležitějších cest na Moravu. Poznala spoustu moravských měst a dojmy z cesty si zaznamenávala v *Cestovatelském deníku*. Současně si do něj zapisovala i všechny nápady a náměty pro psaní a vysvětluje, proč si vlastně deník vedla: „*Při cestování má zapisování podrobností zvláštní význam. Závisíme velice od zevnějších účinků, nás všech a zvláště pak umělcovo naladění od povětrnosti, cestovatel ale docela podléhá milosti a přízni nebes.*“¹⁴³ Nejvíce ji uchvátily Sloupské jeskyně a Macocha. Sestup do podzemí, ohromný prostor, zvuky a ozvěny, to vše v ní vyvolalo myšlenky „*o velikosti přírody a o hlubinách lidského ducha.*“¹⁴⁴

Cestování bylo jednou ze Sofiiniých vášní a jen okolnosti ji nedovolily, aby cestovala častěji a dále a mohla poznávat nové kraje a země.

---

¹⁴⁰ Vojtěch Náprstek (1826-1894), vl. jménem Adalbert Fingerhut, byl český vlastenec a filantrop, zakladatel mj. Českého průmyslového muzea a Amerického klubu dam. Studoval práva ve Vídni, a když se v roce 1848 účastnil revoluce, byl nucen emigrovat do Spojených států amerických. V Americe strávil Náprstek téměř deset let a prošel zde mnoha zaměstnáními. Po návratu využil svoje bohaté zkušenosti, vzdělání i finanční možnosti matky Anny Fingerhutové k tomu, aby se matčin dům U Halánků na Betlémském náměstí stal centrem české vlastenecké inteligence, vzdělanosti a pokroku. Náprstek sám byl hlavním organizátorem společenského života, osvětové činnosti a významným zastáncem ženských emancipačních snah. (LENDEROVÁ, Milena, *K hříchu i k modlitbě*, s. 239-244).

¹⁴¹ HOLEČKOVÁ-HEIDENREICOVÁ, Jelena. *Sofie Podlipská*, s. 50.

¹⁴² Neznamená to, že by se přímo aktivně angažovala, ale pro vznik spolků bylo vždy důležité, aby někdo vážený a uznávaný zaštiťoval spolek svým jménem. (BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách*. Praha, 2005, s. 97).

¹⁴³ HOLEČKOVÁ-HEIDENREICOVÁ, Jelena. *Sofie Podlipská*, s. 104.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 110.

2. 5. 2 Přátelství se sestrou

Sestry Rottovy, pozdější spisovatelky Karolinu Světlou a Sofii Podlipskou, spojovalo celoživotní přátelství. Obě byly velmi nadané, vzdělané a odhodlané změnit postavení ženy v druhé polovině 19. století. Společně snily o probuzení českého národa a jazyka. Prožily šťastné dětství, na které obě láskyplně vzpomínají (Sofie vždy idealisticky, Johana s nadhledem a někdy až ironicky) a jejich povahy se vzájemně doplňovaly. Prožívaly spolu šťastné okamžiky a navzájem se podporovaly v životních krizích. Pokud mohly, každodenně se navštěvovaly a pokud byly odloučeny, zahrnovaly se dopisy.

Sofie dostala po otci do vínku citlivou duši a vychovatelské nadání. Byla spíše klidnější, přemýšlivější, věřila v dobré konce a hledala ve všech lidech vždycky jejich lepší stránky. Johana se naopak podobala své matce. Nejen že po ní zdědila otevřenost, bouřlivý temperament, vytrvalost, ale byly si podobné i vzhledem. Eliška Krásnohorská¹⁴⁵ dokonce líčí, že „za let mladších, dokud paní Rottové nepovadla svěžest krásy a Světlá následkem duševních zápasů i tělesných útrap se zdála starší, než byla, podobnost obou mohla vésti až k omylu v osobách.“¹⁴⁶ O co víc si však byly podobné fyzicky, o to méně si rozuměly v představách o tom, jaké má být ženské životní poslání. Paní Rottová byla podle Krásnohorské „pravý typ předbřeznové staroměšťanky silně patricijského rázu, vyzbrojená všemi předsudky své doby, příslušnými k nim zákony slušnosti a dávkou kastovní hrdosti, spatřovala slávu dokonalé dcery v tom, aby svým rodičům k libosti a ke cti se vycvičila na řádnou hospodyni, ve společnosti se zaskvěla a dobře se provdala – to jest za muže pověsti nepokalené, stavem i mohovitostí aspoň rovného rodině její. Úzký ten obor ženského povolání i štěstí byl jako pevnost hájen energickou matkou proti střelám novot, které budily v srdci dceřině podezřelou ozvěnu.“¹⁴⁷

Krásnohorská však poznala celou rodinu až v době, kdy byly sestry provdané a možná proto jedním dechem dodává to, co už bylo několikrát zmíněno, že paní Rottová velmi litovala toho, že se nemohla vzdělávat, a stále v ní byl „kousek romantického srdce a fantazie,“ které mělo vliv na některé její názory a nápady.¹⁴⁸

---

¹⁴⁵ Eliška Krásnohorská se seznámila se sestrami v roce 1863 na plese v domácnosti F. L. Riegra. Blíže je poznala v domě u Halánků, kde Vojta Náprstek představoval poprvé šicí stroj. Hned od prvního okamžiku přilnula ke Světlé, i když Podlipské si také velmi vážila, přestože nesouhlasila s některými jejími názory. (KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. *Vzpomínky na Karolinu Světlou a Sofii Podlipskou*. In Josef ŠPIČÁK (ed.) *Polemika s dobou*, s. 194).

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 199.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 201.

¹⁴⁸ Tamtéž.

Sofie jistě měla s paní Rottovou vřelejší vztah, nejen kvůli své smířlivější povaze, ale snad i kvůli častým onemocněním z dětství, kdy s maminkou trávila spoustu času. V dospělosti dokonce přehodnotila svoje přesvědčení, že jediným učitelem a vychovatelem jí byl otec: „*Vidím, že teprva začínám chápat, co v té předražené duši mám. Oceňuji nyní to její věrné srdce, kterého nebylo nikdy třeba si dobývat, na které se mohu vždy spolíhat, které mne nikdy nezneuzná, vždy hotová je promíjet a jen pro mě žije. Nyní nadešla teprve doba, kdy vím, jak mnoho od ní jsem se naučila nevědomky.*“¹⁴⁹

Paní Rottová byla zkrátka vychována svojí matkou tak, aby splňovala tradiční společenskou roli ženy, tzn. vzorně pečovat o domácnost, děti a manžela, a to se snažila předat svým dcerám.

A Sofie svoji roli zvládla bezchybně, dokonce co víc, za podpory manžela se věnovala společenskému životu. V pražských měšťanských kruzích byla, především dámskou společností, pokládána za jedinou světlou výjimku mezi spisovatelkami, proti nimž měly babičky a prababičky spoustu předsudků. Božena Němcová se vymykala kvůli svým neurovnaným osobním poměrům, Magdalena Dobromila Rettigová byla oceňovaná spíše pro své kuchařské knihy, Světlá byla sice známa jako řádná hospodyně,¹⁵⁰ ale neměla děti. Proto jen Podlipská je přesvědčila, že se žena může věnovat spisovatelství a plnit při tom mateřské povinnosti.

Ale i muži ji měli mnohem raději než Světlou, pro její „líbeznou krásu“ a řeč, kterou okouzlovala jaksi mimochodem. Navíc si podmanila jejich srdce jemným mateřským vzezřením a budila důvěru. Nedovedla nikomu říct nepříjemnou pravdu či někoho odmítnout, často slibovala všechno, o co byla požádána, i když to později nemohla ani při nejlepší vůli splnit. Nečekala za své chování uznání, zkrátka zdědila po otci vrozenou dobrotu.¹⁵¹

Na první pohled se tedy může zdát, že Sofie to měla ve společnosti a v kontaktu s lidmi jednodušší. Ale podle Krásnohorské panovalo mezi sestrami nevyřčené napětí po celou dobu jejich spisovatelských kariér. Sofie, ačkoli nadanější v jazycích i stylistice, nebyla tak dobrá spisovatelka. Psala, aby uživila rodinu, a to se odráželo na kvalitě děl. Matka Rottová v tomto případě byla zase na straně Sofie, protože její mladší dcera byla přeci vdova a musela se starat o dvě děti. Nepřímo vyčítala Johaně, že jí plyne uznání samo a o její práce je všude velký zájem, kdežto k Sofii se zachovávají nakladatelé a redaktoři neochotně. Světlé

---

¹⁴⁹ PODLIPSKÁ, Sofie. *Zlomky zkušenosti sebevychování. Zlomek II.* Praha, 1875, s. 58.

¹⁵⁰ Ačkoli Světlá považovala domácí práce u ženy schopné duševně myslet za ztrátu času, odnesla si patrně z výchovy své matky víc, než si byla ochotná připustit, a v domácnosti si vždy udržovala vzorný pořádek. (KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. *Vzpomínky na Karolinu Světlou a Sofii Podlipskou.* In Josef ŠPIČÁK (ed.) *Polemika s dobou*, s. 199).

¹⁵¹ Tamtéž, s. 225.

bylo pochopitelně také sestry líto, i když se to snažila nedávat najevo, aby neranila ještě více její city. Postoj matky špatně nesla a Krásnohorská se jí snaží obhájit: „*Byla-liž tím vinna, že sestře její bylo dáno méně vzletu, méně síly – byla-liž za to odpovědna, že milovanou tu sestru převyšovala a mnohdy zastíňovala?*“¹⁵² Podle Holečkové-Heidenreichové však Krásnohorská čerpala ze svých osobních dojmů a vzpomínek, kdežto Anežka Čermáková-Sluková, která ke svým vzpomínkám přidala poznatky z důkladně prostudované korespondence sester, nikdy k podobnému závěru nedošla.¹⁵³

Zdá se, že karty osudu byly v jejich případě rozdány podobně. Světlá se nemohla realizovat jako matka a Podlipská se neměla možnost těšit se z profesního úspěchu. Sofie měla ale přece jen optimističtější povahu a „*všecky drsnosti a šeredy života, všecka jeho břemena nesla lehčeji než sestra její.*“¹⁵⁴

2. 5. 3 Jaroslav Vrchlický a jeho manželství s Ludmilou Podlipskou

Sofii Podlipskou ovlivnilo na vrcholu jejího života ještě jedno setkání. Na podzim roku 1873 se seznámila v Umělecké besedě s Jaroslavem Vrchlickým (1853 – 1912). Malínská považuje osudy tohoto přátelství za jeden z nejzajímavějších životních románů, který byl do té doby v literární historii napsán.¹⁵⁵

Vrchlický v té době už zaznamenal první literární úspěchy, publikoval v Lumíru nebo ve Světozoru. Zpočátku byly jejich kontakty čistě na odborné úrovni, Podlipská požadovala po Vrchlickém příspěvky do almanachu Ženské bibliotéky Souzvuk.¹⁵⁶ V dubnu 1875 Vrchlický opouští Prahu, protože přijal vychovatelské místo ve šlechtické rodině v italské Modeně.

Pobyt ale Vrchlickému nevyšel úplně tak, jak si jej představoval. Zlepšilo se mu sice zdraví, které neměl úplně v pořádku, ale i na jihu v listopadu 1875 vážně stonal. Chtěl především poznat italské památky a přírodu. Stihl procestovat Alpy a Apeniny a dojmy z cest, především pohled na jižní nebe a moře, se hluboce zaryly do jeho duše. Zato umělecké dojmy mu zůstaly nepřístupny. Neměl ani čas, ani peníze, aby mohl cestovat a poznat Florencii a Řím. Hraběcí rodina, ve které sloužil, prodělávala následkem rodinného sporu o

---

¹⁵² Tamtéž, s. 227.

¹⁵³ HOLEČKOVÁ-HEIDENREICHOVÁ, Jelena. *Sofie Podlipská*, s. 74

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 215. Manželské vztahy obou sester jsou podrobněji analyzovány ve 4. kapitole.

¹⁵⁵ MALÍNSKÁ, Iréna. *Žofie Podlipská*, s. 445.

¹⁵⁶ FRÍDA, Bedřich, *Mladá léta Jaroslava Vrchlického v zrcadle dopisů, jež psal svému strýci a bratrovi*. Praha, 1931, s. 67.

dědictví finanční krizi a Vrchlickému nebyl často vyplácen ani jeho plat. Co se týče výchovy dvou hraběcích synků, byl z ní také rozmrzelý, protože hoši dávali až příliš často najevo svůj původ.¹⁵⁷

Vrchlického bratr a zároveň nejlepší přítel Bedřich Frída vysvětluje ve svých vzpomínkách: „Byl přílišný dobrák a neměl dosti potřebné síly, aby dovedl hájiti svou posici – jest známo, že trpěl tímto nedostatkem energie vlastně po celý život. – A tak se stalo, že radostné nadšení, s kterým do Itálie odjížděl, zvolna vychladlo, dostavil se stesk po domově, omrzlost, a než minul rok, vracel se toužebně domů.“¹⁵⁸

V prvním dopise bratrovi ze začátku května 1875 píše Vrchlický: „Cenu svobody poznáme také teprve, když jsem ji ztratili – leč buď jak buď, poměry zdejší se přece snad urovnají a snad vydržím zde rok, aniž bych byl nucen postrádati svého duševního života, který ovšem jen na noční hodiny se omezuje. [...] Můj dobrý hochu, ty nevíš, co vše bych Ti chtěl říci, postrádám knihy, postrádám Tvého hovorů, našich listů i přátel, všeho minulého, i toho co mne jindy nudilo.“¹⁵⁹

A v tu chvíli se naplno rozvíjí prostřednictvím korespondence¹⁶⁰ přátelství se Sofií Podlipskou. Dopisy, které si posílali, byly čím dál víc otevřenější, důvěrnější a intenzivnější. O dvacet let starší Sofie byla okouzlena jeho poezií, hned od začátku ho pokládala za geniálního básníka, on v ní zase našel „vzdělanou pomocnici, laskavou přítelkyni i mateřskou rádkyni.“¹⁶¹ Podlipská v něm objevila spřízněnou duši, člověka, který ji pomohl rozřešit všechny zbývající životní otázky a vytrhl ji „z duševního klesání,“¹⁶² které prožívala od smrti manžela. On potřeboval podporu, útěchu a ujištění o svých uměleckých kvalitách. To všechno mu Sofie nabízela, i když její chvála „byla až vražedná“¹⁶³ – nekriticky přeceňovala každou báseň, kterou napsal. Ale podle F. X. Šaldy, ona byla přesně ten člověk, který mu pomohl stát se takovým básníkem, jakým se později stal: „Podlipská pojmenovala Vrchlickému mnohou bezejmennou mátohu a měru jeho ducha i srdce a vysvobodila jej tím z jejího okouzlení, z jejího očarování. Nalezla v pravou chvíli slovo - zaklínadlo, jehož bylo mladému samotáři třeba: přízvuk opravdové vnitřní sympatie, úcty, lásky, víry, později i extatického zbožnění,

---

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 81-82.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 83.

¹⁵⁹ Tamtéž.

¹⁶⁰ BRTNÍK, Václav (ed.). *Dopisy Jaroslava Vrchlického se Sofií Podlipskou z let 1875-1876*. Praha, 1917. (Více viz. 3. kapitola).

¹⁶¹ MALÍNSKÁ, Iréna. *Žofie Podlipská*, s. 445.

¹⁶² BRTNÍK, Václav (ed.). *Dopisy Jaroslava Vrchlického se Sofií Podlipskou*, s. 322.

¹⁶³ HOLEČKOVÁ-HEIDENREICHOVÁ, Jelena. *Sofie Podlipská*, s. 97.

který byl jemu, věčně pochybujícím o sobě, věčně sobě nedůvěřujícím, rozkolísané ,třtině', jak sám sebe často nazývá, lékem uzdravujícím a sílícím.“¹⁶⁴

Přátelství pomalu přerostlo téměř v lásku. Ale dvacetiletý věkový rozdíl samozřejmě vylučoval u konzervativně vychované Podlipské byť jen náznak možnosti rozvinout jejich vztah v milenecký poměr. Podlipská celou situaci vyřešila dost nešťastně, dokázala potlačit své city, resp. si je pravděpodobně ani nepřipouštěla, a byla přesvědčená, že udělala to nejlepší, co v dané situaci mohla. V dopisech neustále píše o svých dětech a naopak dětem, především Ludmilce, vypráví o Vrchlickém, který se po návratu z Itálie v březnu roku 1876 s celou rodinou často stýká. Během léta ho opravdu mladičká Ludmila zaujme, na konci srpna už jsou zasnoubeni.

Vzali se v roce 1879, když bylo Ludmile osmnáct a Vrchlickému šestadvacet let. Podle Bedřicha Frída byl Vrchlický už v té době do Ludmily opravdu zamilován, kdežto Ludmila byla stále jen „rozmazlené děcko“ a Vrchlického nemilovala. Dával Podlipské za vinu, že v Ludmile vzbudila zájem o básníka, a poté jemu položila otázku: „*To dítě Vás miluje – co se bude dít?*“¹⁶⁵ Ale Vrchlický se zkrátka cítil dobře v jejich domácnosti, v blízkosti Sofie: „*Teprve v těchto dnech zdálo se mi s plným přesvědčením, že patřím k Vám všem, a jak jsem znovu v těchto dnech ocenil Vaši Ludmilu dovolu bych se tím netajil. Nemůže být věrnější odliky obrazu jakým jest Její duše z Vaší. Jsou to obě takové nebeské sestry, že Vás člověk musí pojmuti obě stejně najednou, by mohl milovati a oceniti každou zvlášť.*“¹⁶⁶

Manželství nefungovalo, ačkoli Podlipská, která bydlela až do své smrti s Vrchlickými v jedné domácnosti, neustále oživovala lásku mezi manželi, obdivovala každou novou báseň svého zetě a Ludmile pomáhala s domácími pracemi. Její dcera se zpočátku snažila vybudovat harmonický vztah, ale s Vrchlickým si nerozuměla. On byl veselý, společenský, ona raději zůstávala doma. Vadilo ji všechno, co zavánělo okázalostí a povrchností tehdejší společnosti a přála si, aby byla rodina méně nápadná. Eva Vrchlická vypráví, že „*mnoho poetických ženských duší, dvořících se tatínkovi, litovalo básníka, že se tak nerovně oženil. Tento soucit šel tak daleko, že mnohé hluboké duše, které maminku dost neznaly, ji měly za učiněného prošťáčka, nevzdělance a zarytého nepřítel básníků.*“¹⁶⁷ Ludmila o těchto pomluvách věděla a neuměla se s nimi vyrovnat. Neustále měla pocit, že něco nezvládá, přičítala si studijní

¹⁶⁴ ŠALDA, F. X. *Dvě rozhodná léta v životě Jaroslava Vrchlického 1875-1876*. In BRTNÍK, Václav (ed.). *Dopisy Jaroslava Vrchlického se Sofií Podlipskou*. Praha, 1917, s. XVI.

¹⁶⁵ LA PNP, Fond Frída Bedřich. FRÍDA, Bedřich. *Paměti*, s. 50. (Citováno dle MAŠÁTOVÁ, Jitka. *Vychovatelské snahy*, s. 95-96).

¹⁶⁶ BRTNÍK, Václav (ed.). *Dopisy Jaroslava Vrchlického se Sofií Podlipskou*, s. 360.

¹⁶⁷ VRCHLICKÁ, Eva. *Dětství a mládí s Vrchlickým*. Praha, 1960, s. 36.

neúspěchy mladší dcery, měla obavu z toho, jestli řádně vede domácnost a jestli má Vrchlický ke své práci všechno, co potřebuje.¹⁶⁸

Básník se k Ludmile stále choval jako k dítěti a ne jako k ženě, což ji velmi zraňovalo. Toužila také po lásce a štěstí a v pozdějších letech udržovala poměr s hercem Národního divadla Jakubem Seifertem,¹⁶⁹ který se dokonce stal otcem dvou mladších dětí.¹⁷⁰

Ludmile se vztah nepodařilo utajit a Vrchlický se roku 1892 dozví pravdu. Ludmila se v dopise rozhodla otevřeně přiznat k tomu, co ji vehnalo do náruče jiného muže: „*Připustila, že žárlila na svou matku, jeho práci i přátele a svěřila se, že si přála vlastní domácnost a za manžela spíše Emila Frídu než Jaroslava Vrchlického. To vše ji dovedlo k tomu, že podlehla vášni. Ted' toho lituje a doufá, že on ji odpustí.*“¹⁷¹ Vrchlický patrně své ženě odpustil a vystupoval dál jako její manžel a otec všech dětí.¹⁷² Ludmila také podle svých dcer dělala, co mohla, aby rodina zůstala spokojená: „*Stará se o kmotřinku,¹⁷³ o celou naši domácnost, o tatínkovu knihovnu, a nejvíc ji ležíme na srdci my a se vším všudy zase tatínek. [...] Ale kdo to o ní ví? Ona samu sebe jen podceňuje. Je vzdělanější než všechny modré punčochy, které tatínka litují, že jeho žena chodí doma v zástěře uprášžené od knih. To je nenapadne, že je to od knih, které málem všechny přečetla.*“¹⁷⁴

Nedochovaly se žádné zmínky o tom, jak se Sofie Podlipská k celé aféře postavila. Zřejmě o ní věděla a byla dost otřesena. Ale protože Ludmila svého činu litovala, milující matka jí pravděpodobně poskytla útěchu a pochopení.¹⁷⁵

Přesto všechno až do konce svého života zaujímal Sofie ve Vrchlického srdci první místo, na což ostatně vzpomíná i Eva Vrchlická: „*Vůbec jsem brzy postřehla jakési dorozumívání beze slov mezi tatínkem a babičkou: proudilo z tatínkových očí jako palčivá otázka a vracelo se k němu od babičky, buď jako radostné rozluštění, buď jako tklivá, něžná prosba; vznášelo se nad maminčinou nic netušící, skromně přičesanou hlavou.*“¹⁷⁶

---

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 268.

¹⁶⁹ Jakub Seifert (1846 – 1919) byl český herec. Začínal v operetách a fraškách, později hrál především role milovníků a byl považován za nejlepšího recitátora své doby. V roce 1901 mu byl udělen rytířský titul za zásluhy o české divadlo. (*Ottův slovník naučný*. 1904, 22. díl, s. 793-794).

¹⁷⁰ LA PNP, Fond Frída Bedřich. FRÍDA, Bedřich. *Paměti*, s. 59. In MAŠÁTOVÁ, Jitka. *Vychovatelské snahy*, s. 100.

¹⁷¹ LA PNP, Fond Vrchlický Jaroslav. *Vrchlická Ludmila Vrchlickému Jaroslavu*, b.d. (Cit. dle MAŠÁTOVÁ, Jitka. *Vychovatelské snahy české spisovatelky 19. století v teorii a v praxi*, s. 100).

¹⁷² Tamtéž.

¹⁷³ Ludmila se po smrti své matky starala o nemocnou Karolinu Světlou.

¹⁷⁴ VRCHLICKÁ, Eva. *Dětství a mládí s Vrchlickým*, s. 266.

¹⁷⁵ MAŠÁTOVÁ, Jitka. *Vychovatelské snahy*, s. 102.

¹⁷⁶ VRCHLICKÁ, Eva. *Dětství a mládí s Vrchlickým*, s. 36.

2. 6 STÁŘÍ SOFIE PODLIPSKÉ aneb „Doved'me šťastně stárnout a krásně umírat.“¹⁷⁷

Ani v posledním desetiletí svého života se Sofie Podlipská nenudila. Ve všedních dnech stáří se vrátila k psaní deníku, z jehož listů se dozvídáme, jak trávila své dny. Pilně pracovala, i když zájem o její díla upadal: „*Připadám si tak osamělá v té literární činnosti. Pracuji s obavou, že s tím budu mít zas jen obtíže a žádný výsledek.*“¹⁷⁸ Šťěstí a naplnění nacházela ve chvílích strávených s rodinou. Měla sedm vnoučat, od Prokopa a jeho ženy Márinky Olgu, Václava, Jaroslava a Prokopa. Prokop, ač žil s rodinou v jiné domácnosti, často matku navštěvoval a byl její velkou radostí: „*Večer trávím se svým Prokopem. Jsme doma sami a máme si co říci. Tolik! Nechá mě čísti ve své duši.*“¹⁷⁹ Ludmila měla tři děti – Miladu, Evu a Jaroslava. Sofie byla „typickou babičkou“ na plný úvazek: dětem četla a vyprávěla pohádky, hrála s nimi hry, učila je hrát na piano, a pokud ji čas dovoloval, vařila jim dobroty. Ráda s nimi také chodila na výlety a podporovala jejich sportovní aktivity, zejména plavání.¹⁸⁰

Že nejen Sofie zbožňovala svou rodinu, ale i její blízcí milovali ji, dokládá zápis z oslavy jejích sedmapadesátých narozenin: „*Láska mých dětí mne obklopuje. Děti, moje děti! Vyčítám si, že nemám ještě citu dosti k pojmutí, čím mi jsou. Moje Milada říká přání, které Vrchlický složil. Napsala ho. Květiny. Návštěvy a všechny milé a upřímné. V poledne mám tu svého Prokopa. Jsem šťastna. Odpoledne k Marince a dítěti.*“¹⁸¹

Sofie si nejlépe rozuměla právě s nejstarší dcerou Vrchlických, protože si byly povahově velmi podobné. A pak také zřejmě proto, že Sofie nejspíše věděla, že Milada je jediná dcera jejího milovaného básníka. Milada byla velmi bystré děvče a babička jí posílala knihy, psala jí o Vojtovi Náprstkovi, podporovala ji ve studiu francouzštiny nebo při vytváření herbáře.¹⁸²

Často také vzpomínala na minulost – na rodiče a na předčasně zemřelého manžela. Vedla dlouhé hovory s Vrchlickým: „*Bohatě rozkvétá náš duševní život.*“¹⁸³ Snažila se

---

¹⁷⁷ Citát „*Doved'me šťastně stárnout a krásně umírat, aby naše děti mohly šlechetně žít,*“ objevil Jaroslav Vrchlický v den Sofiiny smrti v jejím poznámkovém sešitku v den její smrti. (VRCHLICKÁ, Eva. *Dětství a mládí s Vrchlickým*, s. 189).

¹⁷⁸ Úryvky z „*Denníku všedního života běhu*“ *Sofie Podlipské*. 13. 6. 1890. Zvon 19, 1919, s. 469.

¹⁷⁹ Tamtéž, 3. 7. 1890, s. 484.

¹⁸⁰ Tamtéž, 13. 6. 1890, s. 460.

¹⁸¹ Tamtéž, 15. 5. 1890, s. 496.

¹⁸² LA PNP. Fond Podlipská Sofie, Korespondence odeslaná, *Podlipská Sofie Čáповé Miladě*.

¹⁸³ Úryvky z „*Denníku všedního života běhu*“ *Sofie Podlipské*. 15. 5. 1890, s. 459.

navštěvovat každý den sestru,¹⁸⁴ která už v posledních letech života nepsala kvůli špatnému zdraví a vedla spíše filosofické diskuse o smyslu života nebo o víře v posmrtný život. Sofie si v lednu roku 1893 poznamenala: „*Odpoledne u sestry. Nyní touží aspoň po tom, aby mohla doufat, že její muž stále žije.*¹⁸⁵ [...] *Sama pro sebe hrozí se nesmrtelnosti. A já, hovořím-li s ní, zpomínám našeho dětství a jak jsme tehdy již spolu myslily a pracovaly. Ted' našly jsme se zas. [...] Slyším v duchu harmonie. Vidím svou smrt jako bránu do světla.*“¹⁸⁶ Z jejich společných návštěv a denních hovorů vznikla i filosofická knížka Podlipské *Poznámky k tomu, co hledáme.*¹⁸⁷

I na sklonku života, ačkoliv musela Podlipská obracet každou korunu, vždycky si našetřila na návštěvu divadla nebo koncertů. Zůstala také věrná procházkám, jak po Praze tak do přírody. Stále obdivovala českou krajinu: „*Ta naše země, ty české kraje! Mně je právě tam v té krajině tak teplo u srdce. Volám přes tu chvíli, jak je to krásné, ty lesy a luka, ty vlny a půvabné kotliny, rozhledny, obruba Šumavských hor a vládnoucí krajině Choustník.*“¹⁸⁸

Když Sofie přemýšlela o svém stáří, zapsala si do deníku: „*Na sklonku života, kde se shledávám s veškerou svěžestí prvního mládí, bez zimničného očekávání budoucnosti, s uspokojením poctivého pracovníka, jenž úlohu svou dokonává. Přese všechno trápení a starosti měla jsem krásné závistihodné chvíle, kdy mne obléтал nebeský mír a sytá spokojenost pozemská.*“¹⁸⁹

A rok před smrtí si zaznamenává: „*Čím jsme starší, tím kratší zdá se mi ten koloběh jednoho roku. Hned bude život u konce. Moje láska tu zůstane. Moje bytost začne novou úlohu. Věřím, že se najdeme, kteří jsme se milovali, a ti, co nám zůstanou, přitáhnou se za mnou zas. A konec všeho? Začátek? Původ? Účel? L á s k a. [Podtrhla S. P.] Proč ten zápas, proč utrpení? Vše pro lásku, z lásky vše povstalo.*¹⁹⁰

Láska k blízkým pro ni byla opravdu nejdůležitější na světě. Byla milující dcerou, matkou, manželkou, sestrou a přítelkyní. Byla ale i samostatnou, inteligentní ženou, která se jako jedna z prvních českých žen zasloužila o rozvoj ženského vzdělávání, a tím možnosti zapojení se chudých či neprovdaných žen do pracovního procesu. Sofie Podlipská zemřela 17.

---

¹⁸⁴ Eva Vrchlická popisuje, že Podlipská, se sestře věnovala, jak mohla, a přesto často sklízela za svou „*vynalézavou něhu a opatrný humor*“ nevděk, ale čím chladněji, ji Světlá od sebe odháněla, tím více ji znovu přijímala. (VRCHLICKÁ, Eva. *Dětství a mládí s Vrchlickým*, s. 103).

¹⁸⁵ Petr Mužák zemřel 18. 2. 1892.

¹⁸⁶ HOLEČKOVÁ-HEIDENREICHOVÁ, Jelena. *Sofie Podlipská*, s. 78.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 79.

¹⁸⁸ Úryvky z „*Denníku všedního života běhu*“ *Sofie Podlipské*. 24. 6. 1890, s. 469.

¹⁸⁹ HOLEČKOVÁ-HEIDENREICHOVÁ, Jelena. *Sofie Podlipská*, s. 116.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 117.

prosinec roku 1897 na srdeční záchvat. Po její smrti jí byla ze všech stran projevena úcta,¹⁹¹ kterou si bezpochyby tato velká dáma zasloužila.

---

¹⁹¹ Byla např. poctěna v lednu roku 1898 stříbrnou medailí města Prahy za zásluhy o literaturu, vzdělávání mládeže a o humanitní ústavy a v květnu byla odhalena pamětní deska na domě na Palackého nábřeží, kde až do smrti bydlela. (Tamtéž, s. 57).

3 KORESPONDENCE JAKO SPECIFICKÝ DRUH EGO-DOKUMENTŮ

3.1 PRAMENY OSOBNÍ POVAHY A JEJICH CESTA K ZÁJMU HISTORIKŮ

Ego-dokumenty, neboli prameny osobní povahy, tvoří určitou protiváhu diplomatickým pramenům, jejichž vznik souvisí bezprostředně s úřední činností. Po dlouhou dobu se historikové obraceli na prameny osobní povahy pouze v případě, když chtěli dokreslit „velké dějiny“. Od 30. let 20. století se však změnil přístup v historickém bádání. Historici se odvracejí od politických dějin, tedy od dějin mocných vladařů a vojevůdců k dějinám každodennosti a mentalit, k lidem, kteří neměli zásadní vliv na utváření významných politických dějin, a přesto také tvořili historii tak, jak ji známe dnes.

S obratem k „všedním dějinám“ přichází i „nové čtení pramenů“ osobní povahy.¹⁹² Historici v nich objevují, jak žili obyčejní lidé, a to ze všech sociálních vrstev. Díky ego-dokumentům mohou badatelé rekonstruovat, jak lidé prožívali války, revoluce i období míru, ale třeba také, jaký význam v jejich životech hrály tzv. přechodové rituály,¹⁹³ jak lidé bydleli, jak se odívali nebo jak se stravovali.

Mezi ego-dokumenty patří autobiografie, osobní a cestovní deníky, memoáry, památníky a soukromá korespondence. Všechny tyto prameny jsou nyní využívány nejen v literárně-vědném a psychoanalytickém zkoumání, ale současně představují samostatný historický pramen, a mohou být zcela zásadně použity při zpracování velkého množství historických témat, především pokud jsou dochovány v rukopisné podobě.¹⁹⁴

Poprvé umožnilo zachycení subjektivních zážitků jedince období renesance a v 16. a 17. století se už umění napsat hezký dopis nebo schopnost vést si deník stává součástí

---

¹⁹² Tamtéž, s. 5.

¹⁹³ Výraz „přechodový rituál“ je spojován se jménem Arnolda van Gennepa a jeho dílem *Přechodové rituály*, vydaného poprvé roku 1909. Van Gennep studoval život a zvyky „přírodních národů“ a došel k poznání, že nejrůznější rituály prováděné napříč kulturami se v mnoha rysech podobají. Rituály pak rozdělil do tří fází: odloučení, pomezí a znovupřijetí. V moderní společnosti mezi základní přechodové rituály patří biřmování, bar micve nebo první přijímání, dále svatba a pohřeb. Nejvýznamnějšími rituály jsou pak ty, které označují přechod od dítěte nebo adolescenta v dospělého muže či ženu. (ERIKSEN, Thomas Hylland. *Sociální a kulturní antropologie*. Praha, 2008, s. 85, 172).

¹⁹⁴ LENDEROVÁ, Milena, KUBEŠ, Jiří (edd.). *Osobní deník a korespondence*. s. 6; LENDEROVÁ, Milena a kol. *Eva nejen v ráji. Žena v Čechách od středověku do 19. století*. Praha, 2002, s. 165. ISBN 80-246-0375-6.

výchovy a vzdělání,¹⁹⁵ ačkoliv myšlení a individualita člověka bylo v této době ovlivněno vztahem k Bohu a církvi.¹⁹⁶

Ojediněle si deníky a korespondenci vedly i ženy, jak dokládá průlomová práce Natalie Zemon-Davis: *Women on the margins: three seventeenth-century lives*. Zemon-Davis v ní zobrazuje životy tří odlišných žen – židovské obchodnice z Hamburgu Glikl bas Judah Leib, francouzské katoličky a pozdější misionářky ve francouzské Kanadě Marie de l'Incarnation a německé protestantky, amatérské malířky a entomoložky Marie Sibylly Merian. Všechny tři zanechaly vzpomínky, které jsou samy o sobě čtivým vyprávěním a zpracování Zemon-Davis představuje nejen každodenní starosti těchto tří žen, ale i dějiny evropské společnosti raného novověku.¹⁹⁷

Na konci 18. století, s příchodem osvícenství, se prameny osobní povahy stávají prostředkem sebevyjádření a sebereflexe jedince. Milena Lenderová uvádí, že jen málokteré období nabízelo ve srovnání s epochou ohraničenou léty 1789 a 1848 takové množství převratných událostí, které v aristokratickém i měšťanském prostředí, přivodily závažné změny přímo volající po zaznamenání i po subjektivní reflexi.¹⁹⁸

V osvícenství se také formuje „moderní člověk“, jehož svět se rozdělil na veřejný a soukromý prostor a „*toto dělení na dvě části představuje rys, který je typický zejména pro evropské společnosti v době po osvícenství a vyplňuje celé 19. století. Ego-dokumenty jsou úzce spojeny se soukromým prostorem, jsou výrazem jeho intimity a rostoucího významu emocí.*“¹⁹⁹

Milena Lenderová dále vysvětluje, „*že k rozšíření deníků a korespondence přispěla i racionalizace v měření času, skutečnost, že hodiny a kalendáře se staly běžnou součástí přibýtků a byly využívány k řízení každodenních rituálů a významných událostí a jedinec si tak uvědomil svůj individuální lineárně plynoucí čas, se kterým mohl volně nakládat.*“²⁰⁰

V osvícenství přestává být psaní osobních dopisů a deníků výsadou mužů, protože přibývá vzdělaných žen, které znají současnou i klasickou literaturu a oplývají znalostmi

¹⁹⁵ Až do roku 1800 jsou dokumenty osobní povahy dochovány sociálně nerovnoměrně, neboť jsou známy pouze zápisy jedinců z prostředí vysoké aristokracie, nižších šlechtických vrstev nebo neurozených vzdělanců. V 19. století zůstává situace podobná, přibývají ale osobní deníky a korespondence představitelů ze středních měšťanských vrstev. (LENDEROVÁ, Milena. „*A ptáš se knížko má...*“, s. 17).

¹⁹⁶ LENDEROVÁ, Milena, URBÁNEK, Radim. *Úvod do studia kulturních dějin*. Ústav historických věd Fakulty filosofické Univerzity Pardubice, prosinec 2007.

URL: <<http://uhv.upce.cz/upload/lenderova/frame.htm>>. [cit. 2010-05-14].

¹⁹⁷ ZEMON-DAVIS, Natalie. *Women on the margins: three seventeenth-century lives*. Cambridge-London, 1995. ISBN 0-674-95520-X.

¹⁹⁸ LENDEROVÁ, Milena. *Chvála dopisů a deníků*. In LENDEROVÁ, Milena, KUBEŠ, Jiří (edd.). *Osobní deník a korespondence*. s. 23.

¹⁹⁹ URL: <<http://uhv.upce.cz/upload/lenderova/frame.htm>>. [cit. 2010-05-14].

²⁰⁰ LENDEROVÁ, Milena. „*A ptáš se knížko má...*“, s. 18.

z oblasti humanitních i přírodních věd. Jejich vědomosti měly být uplatňovány pouze v soukromé sféře, v duchu tehdejší představy o společenské roli ženy, tedy při výchově dětí nebo rozhovoru s manželem. Takřka neustálý válečný konflikt a strach o blízké, muže, bratry nebo otce, přivedl ženy k psaní dopisů, nebo zaznamenávání každodenních obav na stránky deníků.²⁰¹

3. 1. 1 Memoáry a deníky

Paměti, neboli **memoáry**, jsou literárně zpracovanými vzpomínkami, jež se váží k osobě pisatele, který řadí svá témata v závislosti na vzpomínání k místu, osobě nebo tématu. Jejich vyprávění tedy není celkovým zaznamenáním života, ale takovými tematickými kapitolami, které jsou laděny dle náhodně přicházejících vzpomínek, u nichž se pisatel ne vždy snaží zajistit chronologii. Tím se memoáry liší od jiné životopisné formy – autobiografie, jež je literárně postavena jako celistvé epické dílo o životě spisovatele.

Autobiografie klade vlastní osobu tvůrce do popředí, zatím co paměti se především snaží reflektovat události, dějinné vzpomínky a zkušenosti. Paměti a autobiografie jsou si však tak velmi blízké, že se mnohdy navzájem v jednom díle prolínají a doplňují.²⁰²

Memoáry jsou specifické v tom, že od proběhnutých událostí a písemným záznamem uplynul určitý čas. Jsou psány s odstupem, který může změnit pohled na některé skutečnosti a autor svůj text vystavuje autocenzuře, která se přizpůsobuje podle panujících konvencí. Je potřebné, aby byly memoáry při historickém bádání konfrontovány i s jinými typem pramenů.

Můžeme najít i rozdíly mezi memoáry, které psali a píšou muži a které ženy. Mužské memoáry zachycují spíše společenské dění, ženské každodenní události. Ve srovnání s osobním deníkem bývá v pamětech potlačena sebereflexe, protože stav vlastní duše není pro neznámého čtenáře vhodným tématem.²⁰³

Deníky a dopisy jsou na rozdíl od memoárů psány bezprostředně v čase zažívaných událostí. Deník se zpravidla skládá z chronologicky řazených záznamů, které jsou většinou datovány a jsou pořizovány bez většího časového odstupe. Deník je každý text, který je psaný primárně pro vlastní potřebu a potěšení,²⁰⁴ upřednostňuje bezprostřednost záznamu, a proto je

---

²⁰¹ LENDEROVÁ, Milena. *Chvála dopisů a deníků*. In LENDEROVÁ, Milena, KUBEŠ, Jiří (edd.). *Osobní deník a korespondence*, s. 23.

²⁰² MOCNÁ, Dagmar, PETERKA Josef a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha, 2004. s. 28-31, 436-439. ISBN 80-7185-669-X.

²⁰³ URL: <<http://uhv.upce.cz/upload/lenderova/frame.htm>>. [cit. 2010-05-14].

²⁰⁴ Psaní pro potěšení neplatilo u dětských deníků, které byly psány pod dohledem rodičů nebo vychovatele.

charakteristický autentičností a věcnou informativností.²⁰⁵ Zápisy často obsahují sdělení o událostech širšího společenského dosahu, ale především zobrazují každodenní soukromé záležitosti pisatele, jeho přání, myšlenky, sny a hodnotové orientace. Právě uvažování o životních hodnotách jedince odlišuje deník od všech sbírek citátů, čtenářských či pracovních zápisů, diářů a štambuchů.²⁰⁶

Milena Lenderová uvádí, že „z hlediska sociální struktury společnosti jsou deníky převážně šlechtickou a měšťanskou záležitostí. Jeho pisatelé pocházejí z vrstev, které si utvářejí vlastní, víceméně uzavřený prostor a vlastní konvence. Šlechtický deník sledoval pohyb svého pisatele určený strukturou šlechtického roku. Pokud se týče středních vrstev, z hlediska místa, je deník „městským žánrem“, který má ve městě, centru vzdělanosti, tradici. Právě ve městech byl učiněn rozhodující krok k autobiografickému žánru.“²⁰⁷

Obsah a styl osobního deníku je blízký dopisu, odtud i jeho častá charakteristika jako souboru dopisů bez konkrétního adresáta.²⁰⁸ Rozdíl mezi deníky a korespondencí je v jedné důležité záležitosti – liší se zamýšlený adresát. Deníky jsou primárně psány pouze pro samotného pisatele, a proto mohou být otevřenější a upřímnější.

3. 1. 2 Korespondence

List, neboli psaní či dopis, je žánr určený primárně k písemné komunikaci mezi pisatelem a adresátem a jako korespondence je označován soubor dopisů.²⁰⁹ Za dopis považujeme písemnou zprávu, která má prostě-sdělovací a komunikační funkci a obrací se k nepřítomnému adresátovi. V dopise pisatelé používají ustálené úvodní a závěrečné formule (určení místa a času psaní, oslovení a loučení s adresátem, podpis pisatele). Dopis by měl být opatřen obálkou nebo být složen tak, aby zůstal skrytý jeho obsah.²¹⁰

List jako literární žánr vznikl v antice a rozmach prožil v helénistickém a římském období. Z prostředku písemné komunikace se změnil ve stylizovaný útvar, který má vybroušeně a elegantně vyjádřit autorovy názory na určitý závažný společenský, filosofický či

---

²⁰⁵ MOCNÁ, Dagmar, PETERKA Josef a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*, s. 98

²⁰⁶ LENDEROVÁ, Milena. „A ptá se knížko má...“, s. 16.

²⁰⁷ Tamtéž, s. 18.

²⁰⁸ URL: <<http://uhv.upce.cz/upload/lenderova/frame.htm>>. [cit. 2010-05-14].

²⁰⁹ Někdy se rozlišuje korespondence jako soubor dopisů obsahujících prosté sdělení, a epistolografie jakožto výměna literarizovaných dopisů (často se však oba výrazy užívají jako synonyma). (MOCNÁ, Dagmar, PETERKA Josef a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*, s. 349).

²¹⁰ Tamtéž, s. 349.

politický problém nebo zachytit pisatelovy prožitky, dojmy a pocity, podat poutavou zprávu o pozoruhodné události.²¹¹

Z hlediska historických pramenů je korespondence pramenem k sociálním a kulturním dějinám, protože pisatel podává svědectví o svých blízkých, o společnosti a čase, v nichž žil. Může být také pramenem k dějinám mentalit, protože současně vypovídá o dobovém způsobu psaní dopisů a místu korespondence v životě jednotlivce i společnosti.²¹²

Badatelé si ale uvědomují i nevýhody, které využití korespondence v historickém i historicko-literárním výzkumu přináší. Největším úskalím je její nesouvislost a torzovitost. Jedna z editorek korespondence Boženy Němcové, Lucie Saicová Římalová, vysvětluje důvody, proč je korespondence ze své povahy těžko ohraničitelná a v podstatě neukončená:

- jednotlivé dopisy mohou snadno zaniknout a v korespondenci tak vznikají různě rozsáhlá prázdná místa, která je často obtížné rekonstruovat,
- korespondence je propojena mj. také s komunikací mluvenou a také s komunikací dalších lidí, kteří nemusí být jejími přímými účastníky,
- korespondence vzniká postupně, často po mnoho let a často se při jejím vzniku značně obměňuje okruh lidí, kteří se jí účastní; není proto možné předem ovlivnit nebo naplánovat její výslednou podobu.²¹³

Uvedené důvody nutí historiky, aby i ke korespondenci přistupovali kriticky a konfrontovali ji, stejně jako memoáry, i s jiným typem pramenů, což ale není pokaždé v plném rozsahu možné.²¹⁴ Sofie Podlipská po sobě ale zanechala všechny tři typy pramenů – vlastní vzpomínky na dětství, deníky z mladšího a staršího věku i rozsáhlou korespondenci – a jsem tedy měla možnost jednotlivé informace porovnávat.

Korespondence jako komunikační prostředek

V době, kdy bylo cestování zdlouhavé a namáhavé, korespondence patřila k velmi důležitému komunikačnímu prostředku. Dopis píšeme tehdy, když nemůžeme s druhým člověkem mluvit osobně a dopisy jsou náhradou rozhovoru tváří v tvář. A protože rozhovory jsou rozmanité, jsou rozmanité i dopisy. A chápeme-li dopis jako dialog mezi dvěma osobami, je zřejmé, že na podobu dopisu má vliv nejen pisatel, ale i adresát. Pisatel přizpůsobuje dopis podle toho, komu píše. Podle vzdělání, věku, zájmu a postavení adresáta

---

²¹¹ Tamtéž, s. 350.

²¹² URL: <<http://uhv.upce.cz/upload/lenderova/frame.htm>>. [cit. 2010-05-14].

²¹³ SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, Lucie. *O dopisech...* In ADAM, Robert (eds.). *Božena Němcová. Korespondence III. 1857-1858*, s. 9.

²¹⁴ LENDEROVÁ, Milena. *Chvála dopisů a deníků*. In LENDEROVÁ, Milena, KUBEŠ, Jiří (edd.). *Osobní deník a korespondence*, s. 25.

mění i podobu dopisů.²¹⁵ Toto je patrné i v korespondenci Sofie Podlipské. Její dopisy rodinné – s manželem nebo švagrovou Marií Gabrielovou – jsou psány prostě-sdělovací formou. S přítelkyní Ketinkou Hemerkovou si píše neobvykle „rozverným“ tónem, který ale odpovídá jejich věku. Pozdější korespondence s Jaroslavem Vrchlickým má podle F. X. Šaldy hodnotu krásné prózy.²¹⁶

Vždyť jednou z nejlepších pisatelek dopisů byla oblíbenkyně Podlipské George Sand, nebo také Madame de Sévigné²¹⁷ či Madame de Staël.²¹⁸ Jaroslava Janáčková uvádí, že osobní dopis bývá považován za „ženský“ žánr a ženám, které měly literární talent, bývalo psaní dopisů doporučováno jako náhrada za beletristické psaní nebo jako průprava k němu.²¹⁹

Touto cestou začínala podle vzpomínek Karoliny Světlé i Božena Němcová: „Osvojivši si gramatikálně jazyk český, počala si nejdříve pro vlastní cvik, i aby poznala sloh a způsob psaní jiných, dopisovati s velkou řadou osob jí co do směru sympatických, na roli národní jako ona činných. Avšak zábava ta, v níž shledala časem velikého zalíbení, stala se pro ni brzo osudnou, neb kruh dopisovatelů každým rokem se rozšiřoval, a konečně si počala dopisovati i s osobami, jichž nikdy dříve nespatriila.“²²⁰

V 19. století se dopis stává prostředkem společenského života a umění. Začaly vycházet příručky o tom, jak psát dopisy. Jejich struktura se během století příliš neměnila – adresa a záhlaví, text a podpis jsou stále tři nejdůležitější položky. Co se ale měnilo je materiál, velikost papíru, ruční psaní, metody pečetění, adresování a zasílání. Epistolární manuály oslavovaly osobnosti, které vynikali v psaní dopisů, jako byly výše zmíněné dámy nebo také Jean Jacques Rousseau či Charlotta Brönteová. Nabízely také zdvořilostní návody,

---

²¹⁵ SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, Lucie. *O dopisech...* In ADAM, Robert (eds). *Božena Němcová. Korespondence III. 1857-1858*, s. 8.; CLINE, Cheryl. *Women's Diaries, Journals, and Letters. An Annotated Bibliography*. New York & London, 1989, s. xiii. ISBN 0-8240-6637-5.

²¹⁶ ŠALDA, F. X. *Dvě rozhodná léta* In BRTNÍK, Václav (ed.). *Dopisy Jaroslava Vrchlického se Sofií Podlipskou*. s. X

²¹⁷ Marie de Rabutin-Chantal, markýza de Sévigné (1626-1696), byla francouzská šlechtična a vzdělaná žena, která se nebála s důvtipem kritizovat dvorské poměry. Slavnou se stala díky dopisům, jež posílala více než 25 let své dceři. (European history. *Madame de Sevigne. Biography and sources*, 15th October 2005).

URL: <http://europeanhistory.about.com/od/sevignemadamede/Sevigne_Madame_de.htm>. [cit. 2010-05-17].

²¹⁸ Anne Louise Germaine Necker, baronka de Staël (1766-1817), byla švýcarsko-francouzská spisovatelka, jedna z prvních bojovnic za ženská práva. Většinu života strávila v exilu, protože byla považována za jednu z hlavních odpůrkyň Napoleona. Je známá nejen díky svým knihám a literárním salónům, které pořádala, ale i kvůli četným milostným aférám. (CLARK, Linda L. *Women and Achievement in Nineteenth-Century Europe*. Cambridge University Press, 2008. s. 43-46. ISBN 978-0-521-65098-4).

²¹⁹ ADAM, Robert, JANÁČKOVÁ, Jaroslava, POKORNÁ Magdaléna (eds). *Němcová Božena. Korespondence I. 1844-1852*. Praha, 2003, s. 7. ISBN 80-7106-162-x.

²²⁰ SVĚTLÁ, Karolina. *Z literárního soukromí I. Upomínky*, s. 289.

kteře byly odvozené z aristokratických modelů, a s rozvojem školní docházky v 19. století měly i čistě pedagogický vliv.²²¹

3. 2 KORESPONDENCE SOFIE PODLIPSKÉ

3. 2. 1 O adresátech a pisatelích korespondence Sofie Podlipské

Sofie Podlipská za svůj život napsala velké množství dopisů, které byly adresované rodině a přátelům, spolupracovnícům z různých spolků, v nichž se angažovala, nebo nakladatelům a redakcím různých časopisů, v nichž uveřejňovala svoje literární práce.

Z rodinné korespondence jsem pracovala s dopisy mezi Sofií a švagrovou Marií Gabrielovou (jsou dochovány dopisy z let 1853-1883), sestrou Karolinou Světlou (1853-1893), manželem Josefem (1863-1867), dcerou Ludmilou (1869-1897), vnučkou Miladou (1894-1896) a se zetěm Jaroslavem Vrchlickým (1875-1876). Z dopisů přátelům jsem analyzovala korespondenci s Boženou Němcovou (1851-1853), Ketinkou Hemerkovou-Selingerovou (1855-1897), Annou Bayerovou²²² (1872-1881), s Josefinou Brdlíkovou²²³ (1890-1897) a Irmou Geisslovou²²⁴ (1884-1897).

K rozsáhlé potřebě komunikovat prostřednictvím dopisů vedl Sofii Podlipskou nejen její společenský status a potřeba být v kontaktu s milovanými lidmi, ale i její až náruživá potřeba neustále pracovat a zdokonalovat se ve psaní. Jak důležitým nástrojem komunikace byly dopisy v druhé polovině 19. století, naznačuje např. úvodní věta z dopisu pro švagrovou Marii Gabrielovou: „*Moje milá Marie, jakoby mne bylo dopřáno bývalo několik minut s Tebou mluvit, když jsem četla Tvůj milý sesterský dopis,*“²²⁵ nebo řádky věnované vnučce

---

²²¹ LYONS, Martyn. „*Ordinary Writings*“ or How the „*Illiterate*“ Speak to Historians. In LYONS, Martyn (Ed.). *Ordinary Writings, Personal Narratives: Writing Practices in 19th and early 20th century Europe*. Peter Lang, Bern, 2007, s. 25. ISBN 978-3-03911-235-7.

²²² Anna Bayerová (1853-1824) byla feministka, publicistka a první česká lékařka, promovaná ovšem na univerzitě v Bernu ve Švýcarsku. Po promoci v roce 1881 se vrátila do Čech, práci lékařky však nesehnala. Vrátila se znovu do ciziny, absolvovala stáže v Paříži nebo v Baden-Badenu. V Čechách se mohla věnovat lékařství až v posledních deseti letech svého života. (LENDEROVÁ, Milena, *K hříchu i k modlitbě*, s. 262-263). Více o jejím působení viz 4. kapitola.

²²³ Josefina Brdlíková, roz. Měchurová (1843-1910) byla hudební skladatelka, filosofka a překladatelka. Podrobněji viz 4. kapitola.

²²⁴ Irma Geisslová (1855-1914) byla česká spisovatelka a básnířka. Ačkoli ji dnes téměř nikdo nezná, byla významnou předchůdkyní české dekadence a symbolismu, ačkoli generačně náležela ke spisovatelům ruchovsko-lumírovské etapy. (DRÁŽNÁ, Hana. *Irma Geisslová – Předchůdkyně české dekadence?* In FEDROVÁ, Stanislava, JEDLIČKOVÁ, Alice (ed.). *Legendy a mýty české a slovenské literatury*. Praha, 2008. Online verze: < <http://www.ucl.cas.cz/slk/data/2007/sbornik/10.pdf> >. [cit. 2010-06-19].

²²⁵ LA PNP, Fond Podlipská Sofie, rukopisy cizí, Čáp Gabriel, *Dopisy Sofie Podlipské rodině Gabrielových z let 1853-1883. Sofie Podlipská Marii Gabrielové*. 15. 8. 1858.

Miladě: „*Píšu-li Ti cítím se Ti na blízku a jsem tím samým již odměněna. Cítím tvou upřímnou lásku a mám v myšlénkách již tvou milou odpověď.*“²²⁶

Podstatné také bylo místo a čas, kdy mohli pisatelé zasednout a napsat dopis, třeba když manžel odešel do práce: „*Předrahá sestro, je nedělní odpoledne, já jsem doma se svou dceruškou. Prošínek šel na procházku se svou babičkou, můj muž pak odjel za bránu k nějakému pacientovi.*“²²⁷ Především pisatelky-ženy mohly psát, až když si odbyly všechny povinnosti: „*Má drahá sestro! Upracovaná, unavená, nevyspalá Ti píšu, abych Ti dala znamení, kterak žiju, a abych Ti pověděla, že jsem obdržela v neděli Tvůj dopis.*“²²⁸

Právě tak nebylo jednoduché sehnat vždy vhodný papír,²²⁹ jak humorně popisuje Sofie švagrové: „*Chci Ti psát a kouska poctivého papíru není doma. To mne však nesmí zdržovat, abych ti nenapsala a kdyby to mělo být na půlkrejcarovém archu. Přehrabala jsem Pepímu jeho archív starého papíru, nad kterým bdí jako Harpagon nad svými poklady a hle našla jsem takové dva kousky.*“²³⁰ Následující řádky psala Ludmila matce z letního pobytu ve Veltrusích: „*Moje zlatá, zbožňovaná maminko, jak vidíš mám už i inkoust a papír, tak jsem velice velmi civilisovaná.*“²³¹ Takto se za špatný papír omlouval Sofii Jaroslav Vrchlický: „*Odpusťte ty hadry, nemám v okamžiku jiný papír po ruce.*“²³² Stejně jako Vrchlický, i Anna Bayerová psala z ciziny, kde museli oba šetřit: „*Omlouvám se za tento hanebný formát, jakmile vyjdu, opatřím si slušnější, větší, nemohla jsem jinak.*“²³³ V létě 1863 pobývala Sofie s dětmi u své švagrové na Loučové u Sušice a Josef, aby ušetřil, psal manželce z Prahy na velmi tenký papír, malým a hustým písmem a ještě zaznamenával vždy několik prožitých dní za sebou do jednoho dopisu.

A pokud už byl dopis napsán a odeslán, zbýval ještě problém s doručením. Stávalo se tak v případech, kdy pobývali pisatelé na vzdálenějších nebo hůře dostupných místech, jak dosvědčují následující řádky Karoliny Světlé: „*Drahá moje sestro! Z dopisu Tvého vysvítá, že jsi můj poslední list neobdržela. Je to věru holý kříž s tou poštou! Nevím, kde dopisy moje*

²²⁶ LA PNP, Fond Podlipská Sofie, korespondence odeslaná. *Sofie Podlipská Miladě Vrchlické*. 10. 8. 1895.

²²⁷ Tamtéž. 4. 8. 1861.

²²⁸ SVĚTLÁ, Karolina. *Z literárního soukromí II. Korespondence*. Praha, 1959, s. 140. Sofie Podlipská Karolině Světlé. 28. 8. 1862.

²²⁹ Ještě v 19. století nebyl papír levnou a běžně dostupnou záležitostí. Nedostatkem a cenou papíru netrpěly jen pisatelé dopisů a spisovatelé, ale třeba i výtvarníci, kteří museli často kreslit na to, co bylo zrovna po ruce.

²³⁰ LA PNP, Fond Podlipská Sofie, rukopisy cizí, Čáp Gabriel, *Dopisy Sofie Podlipské rodině Gabrielových z let 1853-1883. Sofie Podlipská Marii Gabrielové*. 4. 8. 1861.

²³¹ Tamtéž, korespondence přijatá, *Ludmila Vrchlická Sofii Podlipské*. b.d.

²³² BRTNÍK, Václav (ed.). *Dopisy Jaroslava Vrchlického se Sofií Podlipskou. Jaroslav Vrchlický Sofii Podlipské*. 26. 1. 1876, s. 79.

²³³ LA PNP, Fond Podlipská Sofie, Korespondence přijatá, *Anna Bayerová Sofii Podlipské*. 19. 10. 1875.

uvážnou, a skoro věřím, že je snad posel sám zahází, aby si mohl pět krejcarů nechat.“²³⁴ Ketinka Hemerková zase měla problémy s poštovní doručovatelkou: „Píšu Ti poštou, kdybych měla čekat až poslice pujde, mohla bych Ti to psaní sama přinest. Ty si ve Tvém dopise stěžuješ na poslici, nevěř jí nic ona lže, když Ti řekne že přijde za pul hodiny, tak si vždycky můžeš mislit že přijde až druhý den.“²³⁵

Dopisy Sofie Podlipské bezpochyby splňují všechna tehdejší pravidla, která měla dopisům náležet. Lucie Saicová Římalová vysvětluje, že některé jazykové normy byly před sto padesáti lety neustálené (např. psaní velkých písmen a interpunkce) a shrnula také zdvořilostní „příkazy“, které se promítaly po tehdejších textů. Pisatelé se neměli vyvyšovat, měli být skromní a naopak chválit a spíše vyvyšovat adresáta a zdůrazňovat to, co mají oba partneři společné.²³⁶ Já jsem pracovala pouze s korespondencí rodinnou a zasílanou přátelům, jejich styl je tedy poněkud volnější, např. Ludmila a Milada své dopisy datují jen někdy, zato nikdy nechybí oslovení a podpis.²³⁷

Po oslovení se adresáti nebo sama Sofie omlouvají za opoždění odpovědi, za pravopis či „škrabopis“: „Měla bych chutě tento dopis přepsati, nebo zdá se mi a je skutečně tuze špatně psán, ale vím, že mé hieroglyfy vždy ochotně a trpělivě rozlušťuješ, proto Ti posílám ty samé řádky, které jsem nadchnutá tím novým světem, který se před očima objevil, Tobě věnovala.“²³⁸ Dále pisatelé reagují na předešlý dopis, píší novinky o sobě a o společných blízkých a známých. Na konci dopisu není výjimkou připsání nějakému dalšímu členovi rodiny.

---

²³⁴ SVĚTLÁ, Karolina. *Z literárního soukromí II.* s. 206. *Karolina Světlá Sofii Podlipské.* 22. 8. 1869.

²³⁵ LA PNP, Fond Podlipská Sofie, Korespondence přijatá, *Kateřina Hemerková Sofii Podlipské.* 12. 12. 1855.

²³⁶ SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, Lucie. *O dopisech...* In ADAM, Robert (eds). *Božena Němcová. Korespondence III. 1857-1858,* s. 19.

²³⁷ Pro lepší představu o písmu a formálnímu stylu dopisů S. P. jsou vybrané dopisy uvedeny v příloze. Grafika v dopisech S. P. je v souladu s normou. Místy nejsou oddělovány vedlejší věty. Používá také tvrdý 2. stupeň u některých přídavných jmen. Ojedinele vypouští háčky a promítá do písma podobu znělosti (skouška). (ADAM, Robert (eds). *Božena Němcová. Korespondence I. 1844-1855, Ediční poznámka,* s. 281).

²³⁸ SVĚTLÁ, Karolina. *Z literárního soukromí II.* s. 12. *Karolina Světlá Sofii Podlipské.* 29. 8. 1853.

3. 2. 2 Rodinná a přátelská témata v dopisech Sofie Podlipské

Pro moji diplomovou práci byla velmi podnětná korespondence se Marií Gabrielovou. Dámy si blahopřejí k narozeninám a jmeninám, téměř v každém psaní litují, že se nemohou vidět, protože od sebe bydlí příliš daleko. Popisují si starosti se zdravím: „*Milá drahá sestro, odpusť mi, že tak špatně dané slovo držím a na Tvůj lístek neodpovídám. Příčina toho jsou mé zuby neb již asi tři neděle mně strašlivě bolí, a dnes to přec k snesení jest, prosím Tě, ať mně Tvůj muž něco poradí, neb s trháním to na venku těžko, kdybych v Praze byla ani minutu bych se nerozmýšlela je dát vytrhnout.*“²³⁹ Posílají si také novinky ze svého okolí a sdělují informace o manželích. Když byly jejich děti malé, poskytovaly si rady ohledně výchovy a jak jejich ratolesti dospívaly, sdělovaly si starosti se školami a tanečními.

Pokud trávila Sofie léto na venkově a manžel Josef Podlipský zůstával v Praze, vyměňovala si s ním dopisy, ve kterých popisovala, jak vypadá její náplň dne, jak se děti zapojují do venkovských prací či jak tráví svůj volný čas: „*Po bouři tedy šli jsme na procházku, zas jen my tři, Prokop, Mimi²⁴⁰ a já. Bylo překrásně, dívali jsme se dlouho na dva hochy, kterak chytají raky, což naše děti velmi těšilo.*“²⁴¹ Josef jí píše, jak se má on, koho ten den byl ošetřit, kde a co jedl, na konci ujišťuje Sofii, že je doma vše v pořádku. Z dopisů je patrný jeho velký zájem a starost o vzdálenou rodinu: „*O deváté jsem začal jezdit a sice nejdříve jsem byl v Jezovitské ulici (babiččině), tu jsem musel vypravovati o Prokopovi, a Mulině, atd. Nato jsem byl u Náprstka, u Rupů, [...] a nato domů. Poslalo se pro jídlo. Já jsem měl pečení telecí, porce masa a polévky nesmírné a vše dobře upravené. Odpoledne jsem spal. Pak přišla bouřka a tu jsem si pořád myslel, kde as Vás zastihla a jak všeobecně jedete na Loučovou.*“²⁴²

V podobném duchu znějí i dopisy, které si Sofie posílala s dcerou Ludmilou v pozdějších letech, hlavně když Vrchličtí trávili prázdniny na letním bytě ve Veltrusích. Ludmila se stará o mamincino zdraví, opět líčí kde a co dobrého měli k jídlu nebo popisuje jejich všední dny: „*Včera po odeslání Tvého listu byli jsme zas počasím nuceni sedět doma, já jsem pilně spravovala a Milada s dětmi se dívala jak na malém dvorku Miloš²⁴³ kreslí kozu, jež mu za žádnou cenu nechce stát.*“²⁴⁴ Sofie, kromě sdělování všedních informací, neopomíná dceru neustále ubezpečovat o svých citech: „*Tak jsem vyčerpala dějiny těch*

²³⁹ LA PNP, Fond Podlipská Sofie. Korespondence přijatá, *Marie Gabrielová Sofii Podlipské*. 7. 10. 1858.

²⁴⁰ Celá rodina přezdívala Ludmile zkráceninou jejího jména a říkala jí Mimi, Milina, Mulina nebo Milča.

²⁴¹ Tamtéž. Korespondence odeslaná, *Sofie Podlipská Josefu Podlipskému*. 3. 8. 1864.

²⁴² Tamtéž. Korespondence přijatá, *Josef Podlipský Sofii Podlipské*. 7. 8. 1863.

²⁴³ Miloš Jiránek (1875-1911), malíř a velmi dobrý přítel Jaroslava Vrchlického a celé rodiny Vrchlických.

²⁴⁴ LA PNP, Fond Podlipská Sofie. Korespondence přijatá, *Ludmila Vrchlická Sofii Podlipské*. 19. 8. 1896.

*minulých několika hodin, kde dýcháme oddáleny od sebe koustíčkem naší české země a hledám, co bych měla ještě dodat,*²⁴⁵; „*To bude svátek, až se shledáme! Buďte nyní ještě hodně na vzduchu, ve vodě, na svobodě, pak Vás uvězním ve svém náručí.*“²⁴⁶

Z korespondence Sofie s vnučkou Miladou je patrné, jak se obě měly rády a navzájem si rozuměly. Milada doplňuje psaní vlastními kresbami, líčí babičce svýma dětskýma očima prázdninové kratochvíle: „*Dopoledne jsme se byli koupat. Voda byla krásná. Chodívám plavati do řeky, ale dnes jsem šla do tůně. Nakreslím Ti, jak je tam divné dno. Jsou tam totiž díry, a proto mně maminka pustí tam jen když tatínek se na mně dívá a plove za mnou na lodičce,*“²⁴⁷ a Sofie ji zase lehkým tónem vychovává k opatrnosti při dětských hrách nebo k činnosti a práci: „*Neomlouvej se, že jsi mi dlouho nepsala. Víím, že mi píšeš ráda a že Tě nic jinýho nezdrželo, než že jsi k tomu nepřišla pro mnohé zaneprázdnění. Já však nemohu nic lepšího si přát, než abysi svůj čas hodně využítkovala, ať zábavou ať zaměstnáním.*“²⁴⁸

Velmi rozsáhlá a zajímavá je také dívčí korespondence s celoživotní přítelkyní Kateřinou Hemerkovou. Sofie za ní jezdila na prázdniny a v dopisech si pak sdělují novinky o sobě, o dění ve svém okolí a o společných známých. Vyměňují si noty, Sofie líčí Ketty zážitky z divadelních der, později se ji svěřovala s plánováním svatby. Následně ji popisovala, jak si zařizuje novou domácnost a jak si zvyká na nové životní poměry.

O trochu jiné každodennosti vypovídají dopisy Sofie s Annou Bayerovou, se kterou se Sofie seznámila v Americkém klubu dam. Jejich korespondence²⁴⁹ pochází především z doby, kdy Anna studovala na univerzitě v Curychu a později v Bernu. Anna Sofii informuje o všem novém, co v cizině poznává a zažívá, podrobně popisuje, jak složité bylo vyhledat ubytování, jak vypadá její všední den, projevuje zájem o svou vlast a žádá si, aby ji Sofie sdělovala zprávy z domova: „*Těším se na příští dopis, více a lépe budu moci psát, nyní mám ještě na srdci samé jen otázky a tu o odpověď velice stojím. Především zda zdráva jsi, předrahá Sofie – bylas mi světlem mým odvážným, láskou svou jsi mne vždy vedla k tomu dobrému a krásnému co jsem poznala a slova Tvá laskavá mne vždy v paměti zůstanou, vždyť vodítkem budou, vždy povzbuzením a útěchou.*“²⁵⁰

---

²⁴⁵ Tamtéž. Korespondence odeslaná, *Sofie Podlipská Ludmile Vrchlické*. 28. 8. 1895.

²⁴⁶ Tamtéž. 27. 8. 1895.

²⁴⁷ Tamtéž. Korespondence přijatá, *Milada Vrchlická Sofii Podlipské*. b.d. (asi léto 1895).

²⁴⁸ Tamtéž. Korespondence odeslaná, *Sofie Podlipská Miladě Vrchlické*. 10. 8. 1895.

²⁴⁹ Bohužel se dochoval pouze jeden celý dopis, čtyři fragmenty dopisů a jedna dopisnice Anny Bayerové z let 1873-1875. Ve fondu Anny Bayerové je ale dochováno 19 dopisů Sofie Podlipské.

²⁵⁰ LA PNP, Fond Podlipská Sofie. Korespondence přijatá, *Anna Bayerová Sofii Podlipské*. 19. 10. 1875.

3. 2. 3 Korespondence Sofie Podlipské s umělci

I v korespondenci s následujícími osobnostmi se nachází mnoho postřehů o každodennosti ženy v druhé polovině 19. století, přesto jsou to dopisy, které můžeme považovat za literární díla, což samozřejmě odpovídá významu Boženy Němcové, Karoliny Světlé a Jaroslava Vrchlického, který sehráli v dějinách české literatury.

Jak už bylo zmíněno v předcházející kapitole, přátelství Sofie Podlipské a Boženy Němcové bylo krátké, zato velmi intenzivní. Jelena Heidenreichová-Holečková uvádí, že Sofie přilnula k Boženě pro její „láskyhodnou osobnost“ a „schopnost společně prožívat umělecké dojmy a filozofické přemítání.“²⁵¹ V rané korespondenci dvou přítelkyň můžeme najít nápadnou citovost, která je vyjádřena expresivními výrazy, což se shoduje s tehdejšími dobovými normami, které byly používány mezi pisatelkami – ženami. Pisatelky se v nich vyznávají z citů a z obdivu k adresátce či podrobně popisují, za jakých situací dostaly pisatelčin dopis a jaké emoce v nich vyvolal²⁵²: „Milená, drahá Boženo! Konečně dopis! ... S velkou touhou a poněkud s nepokojem jsme jej den co den očekávali. A když se dr. Lambl u nás objevil s tím drahým listem v ruce, jsem mu vstříc letěla, ano div, že jsem ho neobejmula! [...] Tvůj pěkný popis nás všech interese vzbuzoval. Četla jsem jej večer také rodičům nahlas. Otec napnutě poslouchal, když jsem mezi čtením od času k času oči k němu pozdvíhala, co as tomu říká.“²⁵³

Rodinná korespondence nebyla obvykle určena k veřejnému předčítání a Božena byla v době největšího přátelství považována za člena rodiny Rottových, přesto si Petr Mužák přál, aby byly její dopisy zveřejněny: „Však Mužák svou sangvinickou letoru nikdy zapřít nemůže; když jsem byla začala čísti, byl docela lhostejný, bůhví kam myslel, jak jsem ale byla přečetla několik sad, už mě chytil za ruku a pravil, že si myslí, že bychom mohli nějaký výňatek z toho dopisu dát do Pražských novin, snad že ty by jsi proti tomu neměla co namítati. Já jsem ho ujistila, že Ty Tvé pěkné dopisy zajisté shnutí nenecháš a že sama se postaráš o jejich uveřejnění.“²⁵⁴ Přítelkyně dále v dopisech probírají těhotenství a následný těžký porod Karoliny Světlé, zkušenější Němcová radí Sofii v citovém životě nebo si vyměňují dojmy a názory ze společné četby.

²⁵¹ HOLEČKOVÁ-HEIDENREICHOVÁ, Jelena. *Sofie Podlipská*, s. 55.

²⁵² SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, Lucie. *O dopisech...* In ADAM, Robert (eds). *Božena Němcová. Korespondence III. 1857-1858*, s. 19

²⁵³ ADAM, Robert (eds). *Božena Němcová. Korespondence I. 1844-1855*, s. 237. *Žofie Rottová Boženě Němcové*. 1. 9. 1852

²⁵⁴ Tamtéž, s. 243.

Se sestrou Karolinou Světlou si Sofie psala téměř čtyřicet let vždycky, když třeba jen na krátko pobývaly na různých místech. Jsou to dopisy především z období prázdnin, které Karolina většinou trávila v rodišti svého manžela – ve Světlé pod Ještědem. Sofie píše buď z Prahy, nebo z letního bytu ve Veltrusích, či z Chuchle. Velká část dopisů, především adresovaných Světlé, se prý ztratila.²⁵⁵

Sestry se v dopisech neustále ujišťují o svém přátelském vztahu, nešetří obdivem a projevům lásky, které si vyjadřují navzájem: „*Nebud' me nevděčné Žofko, dokud máme jedna druhou, co nám chybí? Můžeme se konečně jedna druhé ztratit? Rovné hledá vždy rovné, to platí v říši lučební, tento zákon vládne celým světem, jak by naše duše se kdy rozloučiti mohly, když bezduší kov si toužebně druha hledá. Žofie má, Tys já a já jsem ty!... Z jednoho lůna zrozené se společně v jedno lůno vrátíme!*“²⁵⁶

V dalších listech Karolina líčí Sofii, jak prožívá svoje všední dny, popisuje ještědskou krajinu a výlety, které podniká se svými příbuzným. Sofie bývá první čtenářkou sestřiných textů a Karolina ji žádá o „upřímné a bezohledné rady“. Stejně jako s Boženou si vyměňují zážitky z beletristické i filosofické četby, především Herdera a Caruse. V době, kdy Karolina prožívala citové vzplanutí k Janu Nerudovi, Sofie ji byla v dopisech nablízku a sestra jí mohla ve všech ohledech důvěřovat. Snad nejlépe vystihují jejich vzájemnou korespondenci tato slova Světlé: „*Píšu Ti opět zlomkovitě, Žofko má, co mi hlavou projede, to naškrabu, vím, že umíš dobře čísti mezi řádkami a že Ti někdy slovo nastíní celé naše zdejší poměry a stav náš duševní, proto si neberu mnoho práce s vypravováním a slohem svého dopisu myslíc si, co od srdce, to jde beztoho k srdci, a co za nic nestojí, to za nic nestojí, i kdyby to bylo v nejkvětnějším slohu podáno.*“²⁵⁷

Jak velký význam sehrála vzájemná korespondence mezi Sofií s Jaroslavem Vrchlickým v jejich životech, jsem uvedla již ve druhé kapitole. Více než roční výměnu dopisů provází neustálé hovory literatuře, rozebírají a interpretují vybraná díla jako dva studenti v seminářích literatury. Navzájem se podporují v práci: „*Vy jste tedy dokončila Anežku! Myslím, že je to román o němž se zmiňujete. Zdá se mě, ba chci býti tenkrát prorokem, že jste napsala dílo, nad kterým trny Vašich pochybností vzplanou edenskými*

---

²⁵⁵ HOLEČKOVÁ-HEIDENREICHOVÁ, Jelena. *Sofie Podlipská*, s. 66.

²⁵⁶ SVĚTLÁ, Karolina. *Z literárního soukromí II.* s. 42. *Karolina Světlá Sofii Podlipské.* 7. 9. 1857.

²⁵⁷ Tamtéž, s. 42. 2. 9. 1854.

ružemi,²⁵⁸ a nabádají se, aby je od jejich činnosti nikdo nevyrušoval, protože oba mají málo času na vlastní psaní.

Jejich věkový rozdíl není z dopisů patrný, snad jen Vrchlický se někdy nechává svými city příliš unést, což se dá přičítat právě jeho mládí. Dopis od dopisu je vřelejší a otevřenější, píše si velmi pravidelně a na všechno si pozorně odepisují. Když se blíží Vrchlického pobyt v Itálii ke konci, svěřuje se mu Sofie se svými obavami: „*V jednom ze Svých lásky hodných listů píšete, že byste chtěl zůstat navždy v cizině jen pro moje listy. Kdo ví budeme-li si v ústní rozmluvě tak rozumět jako nyní, kdo ví vyslovíme-li se zas tak. Mluva perem je snad náš přirozenější mluvou,*“²⁵⁹ ale Vrchlický jí její strach vyvrací: „*Bez Vás bych se nevrátil domů, řeknu to jen Vám, jdu domů nejdřív po Vás. Listy mě více nedostačí, chci vidět Vaše oko jak v něm se zrcadlíte celá, chci slyšeti z Vašich úst v sladké hudbě co svěřujete necitelnému papíru a nejspíše dále.*“²⁶⁰ To jak si svých dopisů oba vážili, dokazuje fakt, že si psali ještě téměř půl roku po návratu Vrchlického do Prahy.

V pozdějších letech si Sofie psala s hudební skladatelkou Josefinou Brdlíkovou. Podle Heidenreichové-Holečkové měla Sofie v Josefině „*opět jednoho člověka, který ji poznal a docenil.*“²⁶¹ Josefina žila s manželem, továrníkem Janem Brdlíkem, v Počátcích a do Prahy přijížděla jen, když se jí zastesklo po ruchu velkoměsta.²⁶² Přítelkyně si vyměňovaly dopisy plné filosofických myšlenek a zápisků z četby: „*Já aspoň nikdy nečetla, abych zabijela čas – a všechn ten realismus jakož i idealismus v literatuře jest přece jen stejná fantazie – a já žádám od spisovatele aby měl fantasii ušlechtilou.*“²⁶³

Se spisovatelkou Irmou Geisslovou pojily Sofii taktéž hovory o literatuře a podobné životní filosofii. Irma se nikdy neprovdala a žila s rodinou své sestry v Jičíně. Odtud posílala své lyricky zbarvené listy Sofii do Prahy. Byla hodně osamělá pro svou introvertní povahu a v Sofii našla pozornou přítelkyni: „*Jak opuštěna, zapomenuta bych byla bez Vás. A Vy jste jaké štěstí! Nehoruji, mluvím prostou upřímnost. Ideální přátelství je takový div jako pravá láska a jako ona je nesmrtelné.*“²⁶⁴ Sofie naopak cítila v přátelství s touto neobyčejnou

---

²⁵⁸ BRTNÍK, Václav (ed.). *Dopisy Jaroslava Vrchlického se Sofií Podlipskou*, s. 35. Jaroslav Vrchlický Sofii Podlipské, 1. 12. 1875.

²⁵⁹ Tamtéž, s. 95. *Sofie Podlipská Jaroslavu Vrchlickému*. 3. 2. 1976.

²⁶⁰ Tamtéž, s. 194. *Jaroslav Vrchlický Sofii Podlipské*. 21. 3. 1976,

²⁶¹ HOLEČKOVÁ-HEIDENREICHOVÁ, Jelena. *Sofie Podlipská*, s. 102.

²⁶² PRAŽÁK, Albert. *Josefina Brdlíková*. In STLOUKAL, Karel (ed.). *Královny, kněžny a velké ženy české*. Praha, 1940, s. 449-458.

²⁶³ LA PNP, Fond Podlipská Sofie. *Korespondence přijatá, Josefina Brdlíková Sofii Podlipské*. 3. 6. 1890.

²⁶⁴ Tamtéž. *Irma Geisslová Sofii Podlipské*. 3. 2. 1886.

básnířkou, že je potřebná. A být potřebnou a vždy ochotnou pomoci bylo jejím životním posláním.

Všechny tyto osobnosti doprovázely Sofii Podlipskou velkou částí jejího života a trávili s ní dni všední i sváteční. Sofie ke všem chovala hluboké city a se všemi ji spojovalo upřímné přátelství. Neměla tedy důvodu se v dopisech přetvařovat nebo je přehnaně stylizovat. V následující kapitole bych chtěla využít ženská témata, jimiž se Sofie Podlipská v korespondenci zabývala a pokusila bych se tak zrekonstruovat, jak se nahlíželo na ženskou feminitu a jak vypadala každodennost ženy v druhé polovině 19. století.

4 ŽENSKÁ TÉMATA V KORESPONDENCI SOFIE PODLIPSKÉ V KOMPARACI S JEJÍMI VYCHOVATELSKÝMI SPISY

V předcházející kapitole jsme zjistili, jakými ženskými tématy se ve své korespondenci zabývala Sofie Podlipská, a to ať už přímo, nebo nepřímo. Témata jsem rozčlenila do následujících okruhů: námluvy a vstup do manželství, manželství a domácnost, těhotenství a porod, mateřství a výchova dětí a „ženy umělkyně.“ Mládím Sofie Podlipské jsem se rozhodla začít z prostého důvodu – z tohoto období máme dochované její první dopisy.

Nejobsáhlejším tématem je bezesporu vychovatelství Sofie Podlipské, kterému se s láskou věnovala celý život. Nejprve, aby vychovala sebe samu, poté kvůli svým dětem a později kvůli spolku Ochrana opuštěných a zanedbaných dívek. Své vychovatelské zásady, ovlivněné dílem Jeana Jacquesa Rousseaua,²⁶⁵ zaznamenávala nejen do svých románů a povídek, ale i na stránky teoretických vychovatelských spisů, různých studií, statí i přednášek.

Dvě její nejvýznamnější pedagogická díla, Příklady z oboru vychovatelství a Listy staré vychovatelky, jsem využila k tomu, abych porovnávala, jak měl ideálně vypadat rodinný život, tedy manželství a výchova dětí, podle zažitých stereotypů tehdejší měšťanské společnosti, a jaká byla skutečnost – tak jak ji Sofie a její přátelé popisovali ve své vzájemné korespondenci.

4.1 VYCHOVATELSKÉ SPISY SOFIE PODLIPSKÉ

Za svůj život Podlipská vydala kolem devadesáti novel a stejný počet povídek pro děti. Mezi její nejzdařilejší díla patří dvoudílný životopisný román *Peregrinus* (1881, 1882), který zobrazuje i atmosféru revolučního roku 1848 a romány *Mír* (vydán posmrtně 1898) či *Anna* (Květy, 1887). Přispívala do *Osvěty*, *Květů* a redigovala *Ženskou bibliotéku*. Přestože debutovala verši roku 1858 v almanachu *Máj*, po upozornění Vítězslava Háška, že její básně nestojí za nic, se pustila do psaní prózy.

Začínala povídkami, které zobrazovaly osudy obyčejných lidí pocházejících z měšťanského prostředí, a protože měla psychologický talent, dokázala detailně realisticky vykreslit citový život svých hlavních hrdinek. Povídky jsou však zatíženy Sofiinyými idealistickými představami o tom, jak by lidé jednat měli, a ne jak ve skutečnosti jednají.

---

²⁶⁵ ROUSSEAU, Jean Jacques, *Emil čili O vychování*. Praha, 1910.

Nižší umělecká kvalita jejich děl byla právě zapříčiněna nejen tím, že často psala jako na běžícím páse, ale i kvůli ideologické tendenčnosti, kterou do nich vkládala.²⁶⁶

Vychovaná humanisticky smýšlejícím otcem, pokládala za cíl své literatury hlásat morální a sociální myšlenky,²⁶⁷ zajímala se o ženskou otázku, ženu ve vztahu ke svému vlastnímu já, ke společnosti a národu či ženu ve svém vztahu k muži a k dítěti.²⁶⁸ Ve svých sociálních románech představovala především ženu, která se nesmí „*vychovávat jen pro muže, ale pro celé lidstvo. Manželství může být šťastno jen na podkladě rovnosti obou manželů, žena jen tehdy může radostně splnit svůj úkol manželky a matky.*“²⁶⁹

Nedílnou součástí díla Sofie Podlipské jsou její prózy s historickou tematikou, z nichž nejrozsáhlejší je přemyslovská trilogie: Anna Přemyslovna (Libuše, 1879), Jaroslav Šternberk (1881) a Přemysl Otakar II. (1892). Poslední a snad i nejvýznamnější částí její tvorby jsou právě její vychovatelské spisy a povídky a pohádky pro děti, ve kterých se snaží na základě vlastních námětů nebo historických příběhů vychovatelsky působit na výchovu dětí, především pak dívek.²⁷⁰

V třídní studii „*Příklady z oboru výchovného*“²⁷¹ (1874–1875) Podlipská zobrazila fiktivní rodinu Adamcovu. Ústředními postavami jsou sestry Marie a Eliška, jejichž osudy sledujeme od doby dospívání až po manželství a výchovu dětí. Zatímco Marie se šťastně vdá za lékaře Jaropluka, Eliška kvůli nešťastné lásce odjíždí studovat umění do Paříže, časem se ale sblíží s ovdovělým sochařem Bořkem, nakonec se za něj provdá a stane se náhradní matkou jeho čtyř dětí.

V úvodu knihy Podlipská uvádí, že dílo je určeno „*mladým matkám, vychovatelkám a vůbec osobám, které o výchování jiných i vlastní svoje dbají,*“²⁷² a co je hlavními úkoly „*umění vychovatelského*“: „*Chceme-li zabezpečiti dětem svým vychovatele spolehlivého, který své vychovance nikdy neopustí, vždy jeho vlastní zájem na zřeteli míti bude, nemůžeme nic vhodnějšího učinit, než naučit je, aby byli každý svým vlastním vychovatelem až do smrti*“ a „*Vychovávat sebe pro mládež, vnikati v duchu nové doby, udržeti svou mysl mladistvou, býti přítelem mladých, dát jim všechno a nevnucovat jim ničeho, mít je stále na očích a*

---

²⁶⁶ MALÍNSKÁ, Iréna. *Žofie Podlipská*, s. 444.

²⁶⁷ První sociální román *Osud a nadání* vydala v roce 1872. Je věnovaný Světlé a pokouší se řešit ženino včlenění do lidské společnosti. Sociální a třídní problémy, které začíná společnost řešit (volná láska, rozvod), má žena smířit silou lásky, soucitu, péčí a moudrostí. (MALÍNSKÁ, Iréna. *Žofie Podlipská*, s. 438).

²⁶⁸ Tamtéž, s. 444.

²⁶⁹ Tamtéž.

²⁷⁰ *Ottův slovník naučný*. 1902, 19. díl, s. 1017.

²⁷¹ V dalším textu je název zkrácen na „*Příklady*“.

²⁷² PODLIPSKÁ, Sofie. *Příklady z oboru výchovného: Díl I.*, Praha, 1874, s. 5.

chystat jim všechnu možnou příležitost ke vzdělání – to zdá se mi úhrnem činností vychovatelské.“²⁷³ Ve studii je mimo jiné znázorněno, jak se během 19. století vychovávaly děti, jaký byl rozdíl ve výchově chlapců a dívek, jaký byl vztah matky a otce k dětem, jak se má matka „sebevzdělávat“, aby mohla správně vychovávat své děti či jak se má žena rozhodovat mezi rodinou a kariérou.

V „*Listech staré vychovatelky*“ (1868, druhé vydání 1886) se Podlipská zabývá postavením ženy v manželství a její úloze v rodině. Spis je rozvržen do sedmi dopisů a v šesti z nich mluví stará vychovatelka ke svým bývalým žačkám, nyní ženám šťastným i nešťastným a radí jim, jak žena může působit. Poslední list – deníkový záznam, je vlastní zpovědí vychovatelky.

Sofie Podlipská líčí, jak v Příkladech z oboru výchovaciho tak v Listech staré vychovatelky, osudy mladých žen, které to mnohdy neměly v životě snadné. Představuje jejich každodenní starosti i velká trápení. Vždy se ale s jejich postavením dalo něco udělat, pokud v sobě objevily vlastnosti jako je obětavost, nesobeckost, pracovitost či měly touhu dál se vzdělávat či těšit se z umění, mohly nalézt i jiný nebo další smysl života, než je rodina a domácnost.

4. 2 NÁMLUVY A VSTUP DO MANŽELSTVÍ

4. 2. 1 Výběr partnera

Jak už víme, před sňatkem zažila Sofie pouze jednu velkou lásku. Mezi vztahem s Vilémem Dušanem Lamblem a svatbou s Josefem Podlipským neprožila žádný další vážný vztah. Bydlela se svými rodiči a bratrem, vzdělávala se v jazycích a literatuře, chodila do divadla a na koncerty, pokoušela se psát své první básně a matka ji zaměstnávala domácími pracemi. O nápadníky neměla nouzi, dvořil se jí třeba Ferdinand Náprstek,²⁷⁴ ale Sofie byla vybíravá a dávala si načas. Z korespondence je zřejmé, že si přála najít onu „spřízněnou duši,“ tedy muže, který nebude v ženě vidět jen prázdnou skořápku bez vlastních názorů, která se hodí jen do kuchyně a k dětem. V dopise z června roku 1855 se svěruje sestře: „*Já se denně více a více spřizňuji s Homérem a otec říká, že prý mám 2000 knih s sebou a má pravdu, neboť zbytečně jsem je vzala s sebou. Ta jedna mne ale zajímá více než ostatní. Jen že budu*

---

²⁷³ Tamtéž.

²⁷⁴ Ferdinand Náprstek (1824-1887), vl. jménem Ferdinand Fingerhut, starší bratr Vojty Náprstka. Český pivovarský podnikatel, podporovatel hudby a divadla, propagátor francouzské kultury. Zmínky o něm se nachází v korespondenci s Boženou Němcovou, Karolinou Světlou i s Ketinkou Hemerkovou.

ted' ještě choulostivější ve svém vkusu, co se týče mužského pohlaví. A skutečně: Hektorů, Achylů a moudrých Odysseů je ted' velmi zřídka, zdá se.“²⁷⁵

V českém měšťanském prostředí 19. století manželství představovalo jednu z nejrespektovanějších hodnot a volba budoucího partnera byla veřejná společenská událost.²⁷⁶ V jednom z listů psaném Johaně si Sofie stěžuje na přehnaný zájem okolí o své poměry: „*Musela jsem strávit leckteré řeči a pobízení k vdávání se, nač jsem ale tenkrát tak svobodně odpověděla, jak vskutku myslím. Ať mne lidé znají, budu se nazývat přepjatou, ale budou se mne aspoň nepřepjatí stranit a ušetří mně tuto nepříjemnou úlohu. Řekla jsem těmto dámám, že nemajíc vážné příčiny k spojení s kýmkoliv myslím, že by to bylo špatné, abych tak učinila z pouhé příčiny, abych paní byla.*“²⁷⁷

O výběru manžela či manželky rozhodovali v minulosti téměř vždy rodiče mladých mužů a žen, přičemž nejdůležitější roli hrál ekonomický a sociální prospěch. Správnost sňatku potom potvrzovala a kontrolovala římskokatolická církev. Po celé 19. století vznikaly v církevním prostředí morálně teologické-příručky, ve kterých bylo uvedeno, jak se mají snoubenci připravovat na manželství,²⁷⁸ jaké povinnosti na ně čekají či jak má vypadat vhodná náboženská výchova jich samých a jejich budoucích dětí.²⁷⁹ Podle rakouského občanského zákoníku měl být sňatek uzavřen před duchovním té církve, ke které se hlásili oba snoubenci, a před dvěma svědky.²⁸⁰ „Křesťanské manželství“ představovalo pro dva do té doby svobodné lidi vzájemnou podporu a pomoc, směřovalo k plození dětí a mělo zabránit hříchu v podobě mimomanželského styku.²⁸¹

V období osvícenství, a později především vlivem romantismu, se začíná prosazovat názor, že je důležité, aby nastávající partneři k sobě chovali když ne přímo lásku, tak alespoň vzájemné sympatie.²⁸² Přesto bylo vhodné uzavřít manželství až v době, kdy byl muž sociálně

---

²⁷⁵ SLAVÍK, Bedřich (ed.). *Srdce a doba. Listy českých žen*, s. 268. *Žofie Rottová Karolině Světlé*. 21. 6. 1855.

²⁷⁶ ŠIMŮNKOVÁ, Alena. *Statut, odpovědnost a láska: vztahy mezi mužem a ženou v české měšťanské společnosti 19. století*. IN *Český časopis historický* 95, č. 1, 1997, s. 55 a 67. ISSN 0862-6111.

²⁷⁷ SVĚTLÁ, Karolina. *Z literárního soukromí II. Korespondence*. Praha, 1959, s. 27. *Žofie Rottová Karolině Světlé*. 4. 8. 1856.

²⁷⁸ Povinné „předmanželské zpovědi“ absolvovala i Sofie, ale nebyla z nich zrovna nadšená: „*Ted' na Tvou ubohou přítelkyni čeká zpověď katechismus a ještě nějaká nová ceremonie mimo kopulace, která prý dříve ani nebyla. A kopulace sama! Bůh mne posilniž!*“ LA PNP Fond Hemerka Augustin. Korespondence přijatá, *Žofie Rottová Kateřině Hemerkové-Selingerové*. 30. 6. 1858 (Pozn. Termín kopulace nemá žádné sexuální konotace, bylo to pojmenování pro satební obřad).

²⁷⁹ ČEVELOVÁ, Zuzana. *Normativní církevní prameny jako jeden ze zdrojů genderových konstruktů 19. století*. In ČADKOVÁ, Kateřina, LENDEROVÁ, Milena, STRÁNÍKOVÁ, Jana (edd.). *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do 20. století v zasetí historiografie*. Pardubice, 2006, s. 495-497. ISBN 80-7194-920-5.

²⁸⁰ LENDEROVÁ, Milena (eds). *Žena v českých zemích*, s. 113.

²⁸¹ HORSKÝ, Jan, SELIGOVÁ, Markéta. *Rodina našich předků*. Praha, 1997, s. 97. ISBN 80-7106-195-6.

²⁸² Přesto ještě v první polovině 19. století nebylo neobvyklé, že se budoucí manželé viděli až těsně před sňatkem. Manželství s Josefem Němcem dohodli například rodiče Boženy Němcové, i když se budoucí nevěsta bránila. (LENDEROVÁ, Milena, *K hříchu i k modlitbě*, s. 78.)

a ekonomicky zajištěn. Obvyklý byl poměrně vysoký sňatkový věk, u mužů kolem třiceti let, u žen to bylo podstatně méně, dvacet až dvacet pět let. Připomeňme, že Josefu Podlipskému bylo v době sňatku už dvaadvacet a Sofii pětadvacet let, sestře Johaně bylo dvaadvacet let a Petru Mužákovi jednatřicet let. Právě Johana se blíže seznámila s Mužákem ve svých osmnácti letech, ale vzít si ho mohla, až když získal příslib profesury na c. k. českých školách reálných.²⁸³

Sestry Rottovy se se svými budoucími partnery setkaly v prostředí rodiny, ale hlavně Sofie musela předtím „vytrpět“ návštěvy obvyklých společenských událostí, při kterých se mohli mladí lidé scházet. V zimním období byly pořádány bály, domácí plesy a salóny²⁸⁴ či nedělní taneční zábavy, v létě mohla mládež navazovat kontakty při výletech do přírody.

Alena Šimůnková uvádí, že tento „posvěcený prostor pro vzájemné setkávání“ sloužil jako „svatební trh“, tedy jako životně důležitá kulturní instituce, jež spojovala volbu životního partnera s pečlivě připraveným a detailně vypracovaným souborem společenských prezentací. Měšťanské dívky byly obvykle uváděny do této společnosti kolem dvacátého roku a v průběhu několika týdnů už se měly naučit „na trhu s manželi“ pohybovat a „ulovit“ vhodného, zajištěného muže, který jim zařídí bezproblémovou budoucnost. Samozřejmě, se stejným cílem mířili do společnosti mladí pánové.²⁸⁵

Sofii ovšem plesy a bály ani pramálo nebavily. V dopisech, které psala v zimě 1856-1857 Ketince do Slaného, je velmi ironicky odsuzuje: „*Pro mě je bál věc lhostejná, den po bále však věc mrzutá, když se mám v nepořádku tam probudit. [...] Také jsem místo, co bych byla měla vyspávat dříve vstala než obyčejně a nebylo do mne nic celý den (to bylo předevcírem) a ještě dnes jsem úplně nenašla svůj starý tón, tak že mi matinka před chvílí řekla, že mne už do žádného bálu nepustí a to mi bylo vhod. Seděla jsem totiž s podepřenou hlavou a odpovídala jsem zvráceně a roztržitě a to je mé exaktní matce sůl v očích.*“²⁸⁶ A lichotivá slova nemá ani pro mladíky, kteří se s ní na bálech tancovali či se s ní pokoušeli sblížit: „*Kdybych tam byla našla člověka komu bych byla mohla mluvit jak jsem cítila, ale to nešlo. [...] Kupříkladu: Tančím s neznámým pánem quadrillu. [...] V přestávce mezi třetí a čtvrtou tourou bzučelo a hučelo to, všickni najednou povídali. „To hučení rozličných hlasů má něco zvláštního do sebe, je v tom vždy skryta jakási melodie, zdá se mi,“ pravím konečně*

²⁸³ NOVÁKOVÁ Teréza. *Karolina Světlá, její život a spisy*. In Josef ŠPIČÁK (ed.). *Polemika s dobou*. Praha, 1969, s. 32.

²⁸⁴ Otevření soukromého domácího prostoru měnil dosavadní obvyklý způsob života celé rodiny a dával možnost k seznámení, tato společenská odpoledne a domácí plesy vytvářely podstatnou součást tehdejšího městského života. (ŠIMŮNKOVÁ, Alena. *Statut, odpovědnost a láska*, s. 72).

²⁸⁵ Tamtéž, s. 69.

²⁸⁶ LA PNP Fond Hemerka Augustin. *Korespondence přijatá, Žofie Rottová Kateřině Hemerkové-Selingerové*. 15. 6. 1856. Přepis velmi zábavné části dopisu zabývajícím se průběhem bálu je uveden v příloze.

*nešťastnému mému tanečníku. Na to on se Ti tak podivně usmál, že se mi zastesklo jako kdybych se byla v poušti Saharské octnula. Už jsem také nic neřekla, či měla jsem říci? Venku je bláto, zde je horko, podlaha je voskovaná? Vidíš mne to nenapadlo a tak jsme se mlčky po quadrille rozloučili a neplakali jsme nad tím.*²⁸⁷

Uvedený citát dosvědčuje, jak to měla vzdělaná dívka v druhé polovině 19. století těžké, chtěla-li se bavit se svým tanečníkem o něčem jiném než o banalitách a znázorňuje, jakou si muži přáli mít doma ženu. Jejich očekávání nebyla vskutku velká: žena měla být praktická, svědomitá a skromná. Měla se umět taktně a elegantně chovat ve společnosti, pokud možno neprosazovat svůj vlastní názor, měla být vzdělaná, ale jen tolik, aby mohla vychovat své děti ve správném vlasteneckém duchu. Pokud aktivně působila mimo soukromou sféru, mělo to být v ženských spolcích a rozhodně ne v umělecké činnosti.²⁸⁸

Sofie naštěstí byla ušetřena sňatku s mužem, kterého by sama nechtěla. Co více, Podlipský, jak jsem zmínila ve druhé kapitole, ji ve veřejné činnosti podporoval. Sofie do něj sice nebyla v době námluv „bláznivě zamilovaná“, ale okouznil ji svým vtípem a vyzrálostí. V dopise z února 1858 se svěruje Ketince, že byli s Podlipským a s matkou v divadle, ale že ze hry nemá žádné postřehy, protože „*po celý kus ji doktor Podlipský tak bavil, až se všechny lidé ohlíželi,*“ a matka ji musela ustavičně tiše napomínat. Sofie si odnesla „*jediný možný užitek odtamtud, poučení totiž vzdělaného muže neb z prken tenkrát čerpat nemohla.*“²⁸⁹ Navíc vyléčil její matku, hrával s ní na piano a povídal si s ní o literatuře. Podlipský zkrátka splňoval všechny tehdejší požadavky: měl dobré postavení a stabilní příjem. Oplýval i „správnými“ charakterovými vlastnostmi, jako byla svědomitost, cílevědomost a zkušenost, tedy vlastnostmi, které se cenily mnohem více než fyzický vzhled.²⁹⁰

Z dalšího dopisu věnovaného Ketince můžeme nahlédnout, jak vypadal vztah snoubenců těsně před svatbou. Josef se Sofií si stále vykají, a ačkoli fyzický kontakt nastávajících manželů se měl omezit na letmý stisk ruky,²⁹¹ Podlipský si mohl dovolit i políbení: „*Jsem pořád chraptivá a zlobím nejvíce mou matku. Nechci totiž nikam chodit a když mne předce potom k tomu dostane, tak mám v šest hodin už trhání, chci být doma. To ovšem není už ta Žofie, která byla indiferentní cokoliv se určilo činila, to nejhroznější při té věci je ale, že se smíchem tvrdím, že jiná nebudu. Podlipský musí potom žaloby slyšet, měla bys vidět jak se při tom durdí a mých hříchů hrozí a jak mne přitom jakoby za trest na tvář*

²⁸⁷ Tamtéž.

²⁸⁸ ŠIMŮNKOVÁ, Alena. *Statut, odpovědnost a láska*. s. 95.

²⁸⁹ LA PNP Fond Hemerka Augustin, Korespondence přijatá, *Žofie Rottová Kateřině Hemerkové-Selingerové*. 22. 2. 1858.

²⁹⁰ ŠIMŮNKOVÁ, Alena. *Statut, odpovědnost a láska*. s. 78.

²⁹¹ LENDEROVÁ, Milena. „*A ptáš se knížko má...*“, s. 169.

*políbí a při tom do ucha pošeptá: Vy jste rozmilá. Tak stojí moje affairy prozatím. Jindřich mi vyčítá, že jsem pod pantoflem, moje sestra také a papínek obrací oči k nebi a říká, žeby si to jakživ o mně nebyl pomyslíl. Já na to odpovídám: Já také ne. Mužák nám říká že s námi není řeč o jiných dvorných věcí více.*²⁹²

Zdá se, že rodiče byli rádi, že Sofie konečně našla ženicha, ale přitom ji do sňatku nenutili. Obě sestry tedy měly od rodičů při výběru partnera volnou ruku. Sofie se ale pokusila znázornit v Listech staré vychovatelky, jak má mladá dívka jednat, pokud rodiče rozhodují o nastávajícím partnerovi bez jejího souhlasu.

V listě psaném „*Mladé ženě, která svým sňatkem bohatství se odřekla a do chudobných poměrů se z lásky provdala*“ zobrazuje Podlipská dívku, která se provdala proti vůli své tetičky. Po absolvování školy se Milady ujme její bohatá teta, protože její rodiče již nežijí. Tetička nemeškala a dívku zasnoubila s mladým mužem, který pocházel ze stejných poměrů. Milada se zasnoubení a následnému sňatku nebránila, neznala příčinu, proč by měla takového ženicha odmítnout. Před svatbou se ale ještě Milada odstěhuje s tetou na její panství a tam pozná mladého správce. Budoucí manžel byl daleko, a protože se správcem vídali každý den, sblížili se a zamilovali se do sebe. Milada musela snést hněv tetičky i prvního ženicha, ale protože se ani po roce své lásky nevzdala, bohatí příbuzní ji vydělili a mladý správce přišel o místo. Poté, co si našel Miladin mládenec slušnou službu, mohli se mladí snoubenci konečně vzít.²⁹³

V dalším listě věnovaném „*Dívce od ženicha opuštěné, zmítané neblahým osudem*“ Podlipská představuje zcela odlišný ženský příběh. Jaroslava ztratila po návratu z ústavu veškeré životní iluze a naděje, protože ji kvůli jiné dívce bezohledně opustil dobře zajištěný snoubenec. Rodiče si usmysleli, že to byla její vina, a když otec přijde o část svého důchodu, Jaroslava se stane služkou, která zastane práce za tři osoby. Největší utrpení ale mladá dívka zažije, když se o ní začne ucházet bohatý, ale starý a nesympatický vdovec a rodiče ji rozhodně žádají, aby jeho nabídku přijala.²⁹⁴

Vychovatelka má pro Jaroslavu útěchu i několik dobrých rad. Především jí prosí, aby si vše dobře rozhodla po zralém uvážení a aby svoji situaci prozkoumala ze všech stran. Mohla by se totiž vdát, ale manžel by se od její rodiny mohl odvrátit, a tím by byla její oběť zbytečná. Nebo se nevdá, a tím by zase mohla přivodit rodině finanční nesnáze, zejména

---

²⁹² LA PNP Fond Hemerka Augustin, Korespondence přijatá, *Žofie Rottová Kateřině Hemerkové-Selingerové*. 7. 5. 1858.

²⁹³ PODLIPSKÁ, Sofie. *Listy staré vychovatelky*. Praha, 1886, s. 38.

²⁹⁴ Tamtéž, s. 17-32.

pokud by se zhoršilo otcovo zdraví. Nejdůležitější by však mělo být, jestli by si mohla toho muže vážit a věnovat se mu s radostí a oddaností. Pokud by toto Jaroslava nezvládla, měla by nabízený sňatek odmítnout, přestat rozhořčení rodičů a najít si práci, nejlépe v obchodě, nebo jako soukromá učitelka či vychovatelka. Především by však měla zapomenout na nešťastnou lásku a upnout se ke své práci a novým plánům a myšlenkám.²⁹⁵

Podlipská chtěla demonstrovat, že není nutné, aby se dívky vdávaly za snoubence, které jim vybrali rodiče či poručníci. Upozorňovala ale zároveň i na to, že pokud se žena provdá za partnera, který neodpovídal jejímu sociálnímu postavení, je možné, že bude hmotně strádat a s finanční nejistotou přicházejí i problémy partnerské. V druhém případě Podlipská předváděla ženám své doby, že pokud se ocitnou v podobné situaci, není jejich jediná možnost přijmout domluvený sňatek a žít v nešťastném manželství. Naopak je třeba využít svého vzdělání, najít si odpovídající práci a zkusit finančně pomoci své rodině či se zcela osamostatnit.

Nabízí se otázka, zda mladá Sofie Podlipská uvažovala podobně. Byla sice nadmíru vzdělaná, ale zároveň vychovaná především pro to, aby se provdala, založila rodinu a starala se o domácnost. Z pramenů, které máme k dispozici, se zdá být více než jasné, že ona sama by si nevzala někoho, ke komu by nechovala respekt a náklonnost, a pokud by takového muže nepotkala, byla by nejspíš odhodlaná neprovdát se vůbec.

4. 2. 2 Vstup do manželství

Sofie však „pana pravého“ našla a měsíc před svatbou píše Ketince, že se těší, jak si bude zařizovat po svém novou domácnost, i když to bude vyžadovat spoustu starostí.²⁹⁶ Ostatně v měšťanské společnosti bývalo pravidlem, že se mladí lidé stěhovali z domova, zakládali vlastní domácnosti. Žena vstupem do manželství získávala v rámci své společenské třídy určité vážené postavení, ale s ním i odpovídající povinnosti.²⁹⁷ Se svatbou si Sofie příliš starostí nedělala, koupila si nový bílý atlas na šaty, který byl „*pro těch několik hodin právě*

---

²⁹⁵ Tamtéž, s. 28-29.

²⁹⁶ Čtrnáct dní po svatbě Sofie píše Ketince: „*Měla jsem velmi mnoho běhání, kupovala jsem všechny detailní potřeby domácnosti a pakovala jsem své věci. Teď mám kuchyňku už zařízenou. Dnes už podruhé dávám prád, jen že nevařím doma, protože bychom neměli kde jíst, jelikož řemeslníci všeho druhu jsou pány našeho bytu! Chodíme domů jíst a já spát. Ostatní čas trávím zde, trochu se to začíná předce už jasnit.*“²⁹⁶ (LA PNP Fond Hemerka Augustin. Korespondence přijatá. *Žofie Rottová Kateřině Hemerkové-Selingerové*. 16. 8. 1858).

²⁹⁷ Musela se starat o chod domácnosti, výběr služebnictva, zajišťovala potřebné zázemí pro manžela a přijímala vlastní hosty. ŠIMŮNKOVÁ, Alena. *Statut, odpovědnost a láska*. s. 95; ABRAMS, Lynn. *Zrození moderní ženy: Evropa 1789-1918*. Brno, 2005, s. 111. ISBN 80-7325-060-8.

dostatečný“, prosí Ketinku, aby ji šla za družičku a přeje si, aby hlavně nebylo horké počasí (nakonec se spustila bouřka).²⁹⁸

Další dopis píše už jako manželka Josefa Podlipského. Následující řádky evokují přesně to, že v minulosti žena byla po celý svůj život vnímána jako něčí dcera, manželka nebo matka: „*Já se pořád ještě rozhlížím s přihlouplým podivením po svých nových poměrech jako pták který byl přenesen z jednoho místa, kde dlouhý čas byl chován, na druhé.*“²⁹⁹ Ačkoliv se tedy Sofie osamostatnila a stala se hospodyní ve své vlastní domácnosti, stále to byl manžel, kdo ji měl finančně zabezpečit a kdo byl hlavou rodiny.

Sofie se ale své nové role chopila s velkou vervou,³⁰⁰ protože chtěla dostát všem svým povinnostem, navíc ona je plnila opravdu s láskou. Ketince líčí svůj běžný den: vstává kolem šesté hodiny a vydává se na trh, kde nakoupí „*všelikých maličkostí*“, pak vykládá s Josefem a chystá oběd. Po obědě mají zase „*co mluvit do třech hodin.*“ Odpoledne si ještě stále rovná a vybaluje věci, navečer chodí s Podlipským na visity a večer někdy zajdou do divadla, procházejí se a před spaním si společně předčítají.³⁰¹ Mladí manželé zkrátka prožívali líbánky, tedy období, kdy se partneři snaží předvést v tom lepším světle,³⁰² zvykají si na sebe i na nový společný denní rytmus, aspoň do té doby než přijde na řadu starost o děti. Johana pak v dopisech ze Světlé Sofii celé léto připomíná, aby si vážila toho, že si mohla vzít muže, kterého miluje: „*Piš mi hodně o doktorovi, ten asi dělá zářící obličej cítě se pánem? Má duše, mezi miliony je jedna ženština tak šťastná naleznouti muže podle jejího srdce a smyšlení, na to myslí neustále a všechno ostatní pust mimo sebe.*“³⁰³

Co měla ale dělat žena, která musela vstoupit do manželství proti své vůli? Takových žen bylo samozřejmě mnoho a Podlipská nám jejich příklady líčí ve své literatuře. Proti nechtěnému snoubenci bojovala třeba Peregrinova přítelkyně z dětství Lotinka. Na přání své matky se měla vdát za bohatého, ale despotickeho muže, přestože byla zamilovaná do jiného.

---

²⁹⁸ LA PNP Fond Hemerka Augustin, Korespondence přijatá, *Žofie Rottová Kateřině Hemerkové-Selingerové*. 30. 6. 1858, 11. 7. 1858. Po svatbě bývalo zvykem, aby manželé odjeli na svatební cestu. Daleko od příbuzných a neustálých posvatebních zdvořilostních návštěv, měli mladí manželé možnost lépe se v klidu a soukromí vzájemně poznat. (LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě*, s. 90). Sofie se ale s Josefem znala přece jenom skoro rok, navíc se hned po svatbě stěhovali a zařizovali nový byt, takže na svatební cestu odjeli až v září na Šumavu, k rodině Podlipského sestry.

²⁹⁹ LA PNP Fond Hemerka Augustin, *Žofie Rottová Kateřině Hemerkové-Selingerové*. 28. 8. 1858.

³⁰⁰ *Ale všechno nebylo tak růžové, alespoň podle dopisu, který psala švagrové o dva roky později o tom, že jim nikdy nezapomene, jak vřele a laskavě ji přijali, protože se cítila „ve svém novém stavu tak cizí“ a při každé příležitosti „vypukla v pláč.“* LA PNP, *Fond Podlipská Sofie*, Sofie Podlipská Marii Gabrielové. 12. 9. 1861

³⁰¹ Tamtéž.

³⁰² LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě*, s. 91.

³⁰³ SVĚTLÁ, Karolina. *Z literárního soukromí II*. s. 52. *Karolina Světlá Sofii Podlipské*. 8. 8. 1858.

Matka staví do popředí to, že Lotinka by byla zaopatřená, nemusela by se nikdy obávat starostí. A její vlastní city? „*Nerozumí tomu. Však by mu zvykla. Měla by všeho dost. On je dobrák a bláznivě do ní zamilován. Mohla by dělati, co by chtěla. Žena přísných mravů se přemůže.*“³⁰⁴ Žena přísných mravů se přemůže – to bylo dlouhou dobu heslo měšťanské společnosti, stejně jako francouzské přísloví „*láska se dostaví...*“³⁰⁵ Ne vždy tomu však bylo, a problémům šťastného i nešťastného manželství se budu věnovat v následující podkapitole.

4. 3 MANŽELSTVÍ A DOMÁCNOST

4. 3. 1 Šťastné manželství

Ve svých vychovatelských spisech Sofie zobrazuje představy o ideálním manželství středních vrstev v 19. století. Jistě čerpala ze svých vlastních zkušeností,³⁰⁶ které stačila během krátkého, ale naplněného manželství získat. Jaký byl tedy dobový ideál šťastného manželství? Manželé měli být jeden druhému oporou a útechou.³⁰⁷ Oba měli být vychovateli svých dětí, matka jim byla útočištěm, ženě pak manžel. Správná manželka, matka a hospodyně měla řídit všechny členy domácnosti, ale k manželovi si měla chodit pro radu, posílení a podporu. Jinými slovy, muž loď kormidluje, žena „*řídí jen vesla a bdí, aby loď neutonula.*“³⁰⁸ Pokud ale manžela ztratila, přebírá kormidlo ona sama.

Podle Mileny Lenderové muž přišel v průběhu 19. století o většinu výsad,³⁰⁹ které dělaly muže mužem, a které ho „opravňovaly“ k tomu, aby se ženou zacházel bez úcty, respektu a porozumění. Alespoň v prostředí středních vrstev se muž začal zaměřovat na rodinný život, na svoji profesi, kariéru a na zajištění váženého postavení ve společnosti.³¹⁰ Orientace na tyto hodnoty zapříčinila, že muž se začal k ženě chovat o něco lépe. Lynn

---

³⁰⁴ PODLIPSKÁ, Sofie. *Peregrinus*. Praha 1902, s. 182.

³⁰⁵ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě*, s. 75.

³⁰⁶ Sofie vyjadřuje svoji lásku např. v dopise odeslaném ze Sušice od švagrové Josefovi do Prahy: „*Obdržela jsem již tvé drahé, vytoužené milování hodné psaní. Jako v zrcadle jsem Tě viděla v těchto drobounkých pravidelných slovech, ty můj nejdražší příteli! Děkuji Ti za něj nastokrát. Kdybys věděl, kterak Tě budu mít ráda až se zas navrátím. Ty intrikáne! Mně se zdá, žeš mne sem schválně poslal jen proto, aby se mi po Tobě hodně zastesklo?*“ (LA PNP, Fond Podlipská Sofie. Korespondence odeslaná, *Sofie Podlipská Josefu Podlipkému*. 10. 8. 1863).

³⁰⁷ Toto opravdu v manželství Podlipských platilo, jak dokazuje Sofiin list z léta roku 1863: „*Jen mi zas všechno pověz a neušetři mne také s tím nepřijemným, to víš že jsem celá Tvoje a všechno s Tebou tak ráda sdílím.*“ (LA PNP, Fond Podlipská Sofie. *Sofie Podlipská Josefu Podlipkému*. 10. 8. 1863).

³⁰⁸ PODLIPSKÁ, Sofie. *Listy staré vychovatelky*, s. 25.

³⁰⁹ Odvod do armády už se netýkal všech mužů, nebylo také nutné, aby chránil svůj dům a majetek vlastními silami a lov zvěře už se udržel jen jako zábava a sportovní vyžití. (LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě*, s. 75).

³¹⁰ Tamtéž.

Abrams toto dokládá míněním, že páry usilovaly o intelektuální a duchovní spřízněnost, ale pouze v rámci oddělených sfér.³¹¹

Muž si totiž stále udržoval dominantní postavení jako živitel a hlava rodiny. Jen málo mužů dokázalo ženě otevřeně přiznat v partnerském vztahu rovnocennost. Muž náleží státu, vědě a práci, nebo-li všeobecné aktivitě, zatímco žena je ta pasivní a mravní bytost, která se nejlépe může realizovat v rodině. Tento konstrukt vycházel z Hegelova rozdělení prostoru na veřejný a soukromý.³¹² A i když tedy mělo být rozdělení rolí rovnoprávné, nebylo, protože „jen muž se v bytí rozděleném mezi rodinu a obec pohyboval mezi oběma sférami.“³¹³

Byl tak vytvořen dobový konstrukt feminity, kdy ženě tedy příslušel soukromý prostor domácnosti, zatímco muž se činil ve sféře veřejné. A Sofie Podlipská se domnívala, že je to v pořádku, protože „ženě vložila příroda děcko v náručí a na srdce blaho příštího pokolení. Muž dostal v úděl přítomnost a starost o běžný okamžik, o výživu a přístřeší, o pohodlí o obranu tělesně slabších, o pokrok ducha veškerého pokolení.“³¹⁴ Domov měl být pro muže místem štěstí a pohody, místem, kde si měl oddechnout, zapomenout na všechny „problémy, dřinu a boje,“ které musel zdolávat ve svém povolání.³¹⁵ Žena naopak tvrdě pracuje v domácnosti, jak píše Sofie jedné ze svých žaček: „Celý den býti na nohou, vše míti sama v rukou, večer pak vedle milovaného muže poseděti a společně sním čísti milou nějakou knihu: v tom jednotvárném a pracovitém žití skrývá se bohatý obsah lásky.“³¹⁶

Navíc ruku v ruce s probouzejícími se národnostním hnutím se žena stávala vychovatelkou příští generace národa. V tehdejší společnosti žena vlastenka nesymbolizovala aktivní ženu, prahnoucí zasahovat do revolučního hnutí, ale účastnila se tak, že vychovávala své děti v duchu vlasteneckých idejí, respektovala a podporovala manželovy veřejné aktivity.³¹⁷

---

³¹¹ ABRAMS, Lynn. *Zrození moderní ženy*, s. 84.

³¹² LENDEROVÁ, Milena (eds). *Žena v českých zemích*, s. 37-38. Jedná se o díla *Fenomenologie ducha* (1807) či *Základy filosofie a práva* (1821).

³¹³ Tamtéž.

³¹⁴ PODLIPSKÁ, Sofie. *Účastenství ženy na výchování lidstva. Pracovna 2, 1895-1896*, s. 10. (Cit. dle MAŠÁTOVÁ, Jitka. *Vychovatelské snahy*, s. 66).

³¹⁵ FRASER, Hilary, GREEN, Stephanie, JOHNSTON, Judith. *Gender and the Victorial Period*. Cambridge, 2003, s. 104. ISBN 0 521 83072 9. Striktní vymezení mužské a ženské sféry přinesla právě viktoriánská epocha, v Anglii dokonce vycházely časopisy zaměřené na ženy v domácnosti. Měly jim ukázat, kde je jejich místo a že nejlépe prospěšné budou, pokud budou svědomitými a pracovitými hospodyňkami. Motto prvního čísla „*Magazine of Domestic Economy*“ z roku 1837 je více než výmluvné: „*We are born at home, we live at home, and we must die at home, so that the comfort and economy of home are of more deep, heart-felt, and personal interest to us, than the public affairs of all nations in the world.*“ (Tamtéž, s. 101).

³¹⁶ PODLIPSKÁ, Sofie. *Listy staré vychovatelky*, s. 38.

³¹⁷ ŠIMŮNKOVÁ, Alena. *Statut, odpovědnost a láska*. s. 93.

Sofie se celou dobu svého manželství držela zásad, které později hlásala a bezpochyby byla opravdu šťastná.³¹⁸ Ale vše fungovalo jednak proto, že Podlipský byl svým způsobem „feminista“, i když i jemu stále náležel onen „veřejný prostor“ a Sofii domácnost a výchova dětí, a jednak proto, že Sofie byla tak neuvěřitelně pracovitá a dokázala zvládat několik různých činností najednou.³¹⁹ Z jejich vzájemné korespondence vyplývá, že Josef sdílel se svou manželkou svoje radosti i starosti,³²⁰ vykládal jí o problémech s pacienty. Vyžadoval si její názor a aktivně se zajímal o její pocity, myšlenky a sny. On byl tím „*kdo ji dovedl rozumět, kdo ji miloval a kdo ji učil.*“³²¹ Podporoval ji v její literární činnosti i ve veřejném vystupování, a Podlipská tak získala vstupem do manželství větší svobodu než mnohé její současnice. Navíc v průběhu manželství se její city znásobovaly a Josef jí nebyl jen tím, ke komu mohla s úctou a obdivem vzhlížet, ale byl především rovnocenným partnerem, kterému Sofie tvořila potřebné zázemí, což ji zcela naplňovalo.³²²

O to bolestivější byla pro Sofii jeho ztráta. Poslední léto, které spolu strávili, bylo veselé a Sofie nikdy „nebyla tak dokonale šťastná.“ Švagrové psala, „*že to byly její pravé líbánky. Josef nikdy nebyl srdečnější a milejší, zasypal ji pozorností, hledal její společnost a líbával ji k udušení.*“³²³ Sofie přišla o oddaného manžela a přítele, skvělého otce svých dětí, ochránce a učitele. Vzpomínky na něj a na vydařené manželství jí však zůstaly po celý život.

4. 3. 2 Nešťastné manželství a nevěra

Nešťastných manželství ale bylo mnohem více, nebo alespoň se o nich více ví. Pro příklady nemusíme chodit daleko, stačí se podívat na svazek Ludmily Podlipské a Jaroslava Vrchlického³²⁴ nebo manželství Karoliny Světlé a Petra Mužáka, kterému se budu věnovat v závěru této podkapitoly.

Lynn Abrams uvádí, že v 19. století se s konečnou platností rozpadlo jen málo manželství. Pokud manželství končila, bylo to především zaviněné smrtí jednoho

---

³¹⁸ Hlavně po narození Ludmily, kdy Sofie opravdu měla plné ruce práce, bylo toto štěstí „*vykoupeno slzami, žalem, ba i penězi.*“ SVĚTLÁ, Karolína. *Z literárního soukromí II.* s. 141. *Karolína Světlá Sofii Podlipské.* 28. 8. 1862.

³¹⁹ Viz Druhá kapitola, s. 22.

³²⁰ Jak víme, Josef se musel vyrovnávat s finančními nesnázemi, psal o nich jen sestře: „*Zdali-li já se ze svých neblahých poměrů vydrápu, nevím. Jsou věci, o nichž se ani své vlastní, nejlepší ženě člověk zmíniti nesmí, a já nejsem ani toho vinen a předce mě mužská hrdost zabraňuje se pokořiti.*“ (LA PNP, Fond Podlipská Sofie, *Sofie Podlipská Marii Gabrielové.* 12. 9. 1861, přepis Josefa Podlipského Marii Gabrielové. 13. 9. 1861).

³²¹ LA PNP, Fond Podlipská Sofie, *Upomínka na roky 1858-1861.* 31. 12. 1858

³²² LENDEROVÁ, Milena. „*A ptáš se knížko má...*“, s. 171.

³²³ LA PNP, Fond Podlipská Sofie, *Sofie Podlipská Marii Gabrielové.* 15. 10. 1867.

³²⁴ Viz druhá kapitola, s. 24-26.

z partnerů.³²⁵ Římskokatolická církev považovala manželství za nerozlučitelné. Existovaly výjimky, za kterých bylo možné manželství prohlásit za neplatné, například potvrzená nevěra ženy, což dosvědčuje obecnou platnost „dvojí morálky“: ženina nevěra byla nebezpečnější, protože mohla otěhotnět a porodit dítě, jehož otec byl nejistý. Nevěry muže byly tolerovány, aspoň do té doby než začaly narušovat rodinné soužití.³²⁶ Navíc středostavovská dobová společnost ženskou nevěru posuzovala velmi přísně a pokrytecky. Žena měla případné problémy ustát, přetrpět a hlavně zachovat dobré jméno rodiny.

Ženy mohly být v manželství nešťastné z mnoha důvodů. Manžel se mohl projevit jako alkoholik, podvodník, bezcharakterní a nevěrný lhář či despotický násilník. Sofie popisuje v dalším ze svých vychovatelských listů osud své žačky Bohumily, která trpí „jen“ manželovým nezájmem a lhostejností. Její muž se s ní vídá málo, protože dopoledne pracuje a večer odchází sám pryč. Nezajímá ho, jaký je její svět, co má ráda a co jí trápí. Stejně tak on se jí nesvěřuje se svými myšlenkami a pocity, k tomu má své přátele a známé, navíc se mu nezdá, že by něco bylo v nepořádku.³²⁷ Sama Bohumila píše, že zná spoustu takových manželství, jí ale takový svazek ničí. Nedokáže dobře vést domácnost, ostatně má na všechno služky, netěší jí četba ani hudba. Nakonec je i ráda, že nemůže otěhotnět, protože se obává, že by dítě příliš trpělo jejím neštěstím. Přemýšlela dokonce o rozvodu,³²⁸ ale ten by manžel nikdy nepovolil, navíc by nebyla schopná vysvětlit, čím přesně jí ublížil.³²⁹

Podlipská prostřednictvím vychovatelky usnadnění rozvodu podporuje, ale pokud je mezi manželi možný smír, měli by se ho pokusit dosáhnout. Doporučuje Bohumile, aby se nejprve zamyslela, jestli je spokojena sama se sebou. Měla by zapomenout na dny proležené v posteli s migrénou, na nudu a malátnost. Právě znuďenost, vrozená ženská koketérie nebo podlehnutí nějakému zajímavějšímu muži, bylo dlouhou dobu uváděno v normativních příručkách jako jedny z příčin vedoucí ženu k nevěře, přičemž tyto knihy nepřipouštěly možné „citové zanedbání“ ze strany muže.³³⁰

---

³²⁵ ABRAMS, Lynn. *Zrození moderní ženy*, s. 86.

³²⁶ Tamtéž, s. 88.; LENDEROVÁ, Milena (eds). *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, s. 123.

³²⁷ PODLIPSKÁ, Sofie, *Listy staré vychovatelky*, s. 49.

³²⁸ Podle katolické církve rozvod znamenal zproštění partnerů manželských povinností při dalším trvání manželství. Nebyla ale možnost znovu se provdat či oženit. Rozluka, tedy definitivní zrušení manželství, byla možná jen v případě civilních sňatků, které byly v Rakousku povoleny v roce 1868. Římskokatolická církev však dále považovala svátost manželskou za nerozlučitelnou. (LENDEROVÁ, Milena (eds). *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, s. 124-125).

³²⁹ PODLIPSKÁ, Sofie, *Listy staré vychovatelky*, s. 53.

³³⁰ LENDEROVÁ, Milena (eds). *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, s. 123.

Bohumilinou hlavní životní náplní tak mělo být „zaměstnání od rána do noci, bez oddechu,“³³¹ hlavně pomoc chudým a potřebným. Pokud se oddá dobročinnosti, neměla by ovšem zanedbávat domácnost a svého muže. Také by se měla vrátit ke svému oblíbenému malování a kreslení, i když manželovi se nezamlouvá, když se žena věnuje nějakému umění. Zde vychovatelka Bohumile ukazuje, jak může na svého manžela vyzrát: „*Bud' jen vlídná a dobrá na svého muže a uvidíš, že si časem zvykne, budeš-li pracovati u kreslicího stolku. Ostatně můžeš to učiniti tak, že za jeho přítomnosti nebudeš pracovati.*“³³² Dále ještě Bohumile radí, jak může naložit se svobodou, kterou ji ponechává manžel, když se o ni po celé dny a večery nestará: „*Použij této svobody způsobem ušlechtilým. Kdybys ji neměla, snad bys jí postrádala. [...] Ačkoli tě uráží způsob jeho náklonnosti, nepohrdej jí přece, važ si jí a nehádej se s osudem, že ti neudělil štěstí bez mráčku.*“³³³

Podle Sofie Podlipské je tedy nejlepším způsobem, jak se vyrovnat s nešťastným sňatkem, nechat muže, aby byl hlavou domácnosti a být oním pověstným „krkem“, jež hlavou hýbe. Žena, která většinu svého mládí, snila o romantické lásce, přišla o všechny iluze a prožívá velké zklamání, má najít jiný smysl života, třeba v dobročinné práci pro druhé. Ale to vyžaduje velké sebezapření a toho není každá žena schopná.

Tvrdom norem a pravidel měšťanské společnosti zažila na vlastní kůži Božena Němcová, jejíž četné aféry byly vděčným tématem maloměstských „klepů“. Svě si vytrpěla i Johana Mužáková, v té době už známá jako spisovatelka Karolina Světlá, a to nevěrná ani nebyla! Co tedy zapříčinilo, že byla Sofiina sestra v manželství často nespokojená?

Petr Mužák probudil v mladé Johance Rottové naplno její uvědomělé češství, jeho zase upoutal její temperament a nadšení pro českou vlast a národ.³³⁴ Johana však ze svých představ o manželství a mladistvých ideálů rychle vystřízlivěla. Mužák byl podle jejích slov „*ušlechtilý, dobrý a nanejvýš mravní ideál v mnohém ohledu.*“³³⁵ Byl naprosto oddán svému školnímu vyučování a kreslení, ale měl také rád „*zlatou českou prostřednost.*“³³⁶ Ačkoliv podporoval její literární činnost, nezajímalo ho její filosofování a jí zase jeho učitelské metody. Johana sama vystihla rozdílnost jejich povah v dopise psaném sestře a tato část je dnes jedna z nejcitovanějších, pokud se mluví o manželství Karoliny Světlé: „*my jsme ty dva póly: on rozúm, pozitivnost, rozvaha, já fantasie, fantasie a zas fantasie, on kráčí, já chci*

³³¹ PODLIPSKÁ, Sofie, *Listy staré vychovatelky*, s. 55.

³³² Tamtéž, s. 56.

³³³ Tamtéž, s. 58.

³³⁴ ŠPIČÁK, Josef. *Karolina Světlá*, s. 25.

³³⁵ SVĚTLÁ, Karolina. *Z literárního soukromí II.* s. 52. *Karolina Světlá Sofii Podlipské.* 15. 8. 1862.

³³⁶ KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. *Vzpomínky na Karolinu Světlou a Sofii Podlipskou.* In Josef ŠPIČÁK (ed.) *Polemika s dobou.* Praha, 1969, s. 205.

létat“ a navazuje na ni narážka na spřízněnost duší s Janem Nerudou: „*ta druhá povaha je mi příliš podobná.*“³³⁷

U Jana Nerudy našla Karolina Světlá vše, co u manžela postrádala. On se do ní zamiloval, protože mu ukázala správný životní směr, ale ona mu chtěla být jen přítelkyní a mentorkou. Věděla o svém vlivu na nevybouřeného, ale nesmírně talentovaného mladého básníka a chtěla mu pomoci v jeho spisovatelské kariéře. Jejich vztah je popsán na stránkách dopisů z roku 1862³³⁸ a není naším cílem ho zde analyzovat. Podstatné je, že Karolina Světlá nepodlehla svému hlubokému citu, který k Nerudovi chovala. Mohla s ním být šťastná, on byl jen o čtyři roky mladší, povahově si byli blízcí a profesně si rozuměli. Světlá neměla s Mužákem děti, a dokonce i Sofie, která neměla tak velké obavy z porušení morálky jako její sestra, jí přála, aby bylo možné vztah s Nerudou naplno rozvinout: „*Osud Ti podává s vavřínem nyní i věnec růžový, Ty jej nemůžeš odmítnout, Ty nesmíš zašlapat ty vábné květy a musíš hrdinsky snášet bodání jeho trní. [...] Bojím se o to, co by se musilo zničit, a plesám nad tím, co by nového a krásného povstalo.*“³³⁹

Světlé ale zabránila v jakémkoliv pokračování vztahu její výchova a respekt k manželovi. Velmi ji bolelo, jak byl Mužák celou aférou raněn, povídala si o tom celá Praha. Světlá mu dokonce nabídla rozchod, ale to manžel odmítl, protože po přečtení dopisů, které mu musel Neruda vydat, nespáčil nic, čím by se jeho žena provinila.³⁴⁰ A Světlá, která byla „ženou přísných mravů“, postavila přátelství nad lásku³⁴¹ a práci k národu nad své osobní zájmy. Věnovala svůj celý život literatuře a v jejích románech nikdy nejsou zobrazovány nedovolené, mimomanželské poměry.³⁴² Její manželství s Petrem Mužákem nebylo tak šťastné jako Sofiino s Podlipským, ale bylo postaveno na vzájemné úctě, důvěře a přátelství, což se tehdy cenilo nejvíc.

---

³³⁷ SVĚTLÁ, Karolina. *Z literárního soukromí II.* s. 52. *Karolina Světlá Sofii Podlipské.* 15. 8. 1862.

³³⁸ SVĚTLÁ, Karolina. *Z literárního soukromí II.* s. 113-173. Dále pak ŠPIČÁK, Josef. *Karolina Světlá*, s. 69-80; ČERMÁKOVÁ-SLUKOVÁ, Anežka. *Karolina Světlá ve stycích s Janem Nerudou.* Praha, 1912. Podle korespondence Jana Nerudy s Karolinou Světlou, Karoliny Světlé se Sofií Podlipskou a Marií Němečkovou vznikl i scénář k filmu s názvem *Příběh lásky a cti* (1977) pod režisérským vedením Otakara Vávry.

³³⁹ SVĚTLÁ, Karolina. *Z literárního soukromí II.* s. 52. *Karolina Světlá Sofii Podlipské.* 28. 8. 1862

³⁴⁰ ŠPIČÁK, Josef. *Karolina Světlá*, s. 76.

³⁴¹ V jednom z dopisů Nerudovi píše „*Láska je žárlivá, chce jen sama užívatí a sama mítí, milovaná bytost má jen pro ni a v ní existovat, a nikoli pro jiné. Přátelství je mnohem ušlechtlejší a lidštější. Lásku cítí i zvířata, láska je povinností, jako například k rodičům, k dětem, ale přátelství je květina volnosti, protož se jí kořme a zasvěťme jí svazek náš.*“ SVĚTLÁ, Karolina. *Z literárního soukromí II.* s. 161. *Karolina Světlá Janu Nerudovi.* b.d. 1862.

³⁴² HOLEČKOVÁ-HEIDENREICHOVÁ, Jelena. *Sofie Podlipská*, s. 72.

4. 3. 3 Domácnost

Ať už byly ženy v manželství šťastné nebo nešťastné, musely se vždy věnovat řízení domácnosti. Po celé 19. století vycházely normativní příručky, které radily ženám, jak se správně starat o domácnost. Základem dobrého hospodářství byl vždy pořádek a pracovitost. Podle Magdaleny Dobromily Rettigové a její „Mladé hospodyňky“ je nepořádek a zahálka základem „všeho neštěstí.“³⁴³

Co tedy bylo povinností hospodyně? Domácnost v tehdejších rodinách nečítala průměrně čtyři nebo pět osob, jak jsme zvyklí dnes. V jednom domě mohli žít pohromadě rodiče, děti a služebnictvo, ale i neprovdané příbuzné, tetičky, nebo třeba děti příbuzných z venkova, které chodily ve městě do školy. U Podlipských se vystřídal všechny dcery Marie Gabrielové a později, už jako učitelky, bydlely s Vrchlickými v jednom domě.³⁴⁴ Na hospodyně bylo. Aby na všechny dohlížela a organizovala všechny práce, navíc měla dohled i nad účty a financemi. Spořivost se cenila nade vše. Paní domu nakupovala potřebné potraviny, a i když měla kuchařku, tak aspoň kontrolovala, zda je vše v kuchyni v pořádku. Pokud měla rodina zahrádku, starala se žena o zeleninu a květiny, muž pak o ovocnářství a včelařství. Vaření bylo také pracnou činností, uvážíme-li, že se muselo vařit pro tolik lidí a obědy i večeře měly několik chodů.³⁴⁵

Sofie v pokročilém věku sepsala Studii o práci, ve které uvádí, že čím lepší hospodyně, tím více potřeb se vyrábělo doma. Všechny možné potraviny byly naloženy nebo sušeny a v kuchyni měly být vždy rozdělané nějaké práce pro zásobárny.³⁴⁶ Jedna z nejnáročnějších prací bylo praní a žehlení prádla, už jen proto, že každý litr vody se musel nosit ručně a při praní byla spotřeba vody obrovská. Pralo se jednou za měsíc nebo za dva měsíce, prádlo se pak sušilo a bělilo venku na slunku na trávě nebo na dvoře. Žehlení vyžadovalo velkou zručnost a sílu, protože ložní prádlo bylo z lněného plátna.³⁴⁷

I když v dřívějších dobách pracovali jako sluhové i muži, v 19. století byla domácí práce jako zaměstnání už téměř jen ženskou záležitostí. K feminizaci domácí služby, došlo

³⁴³ RETTIGOVÁ, Magdalena Dobromila. *Mladá hospodyňka v domácnosti, jak sobě počínati má, aby své i manželovy spokojenosti došla. Dárek dcerám českoslovanským od Magdaleny Dobromily Rettigové.* Jan H. POSPÍŠIL, Praha, 1840. In LENDEROVÁ, Milena (ed.). *Antologie zaniklých ženských ctností.* URL: <<http://uhv.upce.cz/cs/magdalena-dobromila-rettigova>>. [cit. 2010-06-14].

³⁴⁴ Eva Vrchlická vypráví, že nejstarší z tetiček Marie u nich pomáhala: „Vařila, nakupovala téměř z ničeho, uklízela, prala, spravovala, látala.“ (VRCHLICKÁ, Eva. *Dětství a mládí s Vrchlickým.* Praha, 1960, s. 21. Dále pak LA PNP, Fond Podlipská Sofie, *Sofie Podlipská Marii Gabrielové.* Např. 7. 2. 1869; LENDEROVÁ, Milena. „A ptáš se knížko má...“, s. 273).

³⁴⁵ LENDEROVÁ, Milena, *K hříchu i k modlitbě*, s. 122.

³⁴⁶ PODLIPSKÁ, Sofie. *Studie o práci. Přednášky Spolku „Domácnost“ (Česká škola kuchařská), č. 3.* Nákladem spolku domácnost., Praha 1889. In LENDEROVÁ, Milena (ed.). *Antologie zaniklých ženských ctností.* URL: <<http://uhv.upce.cz/cs/sofie-podlipska>>. [cit. 2010-06-14].

³⁴⁷ LENDEROVÁ, Milena, *K hříchu i k modlitbě*, s. 124.

proto, že některé úkony jako pomoc při úklidu, osobní hygieně, spravování a šití prádla byly považovány za ženské práce odjakživa. Co se ale změnilo, byla mzda, která nebyla vysoká a muži za ni nebyli, na rozdíl od žen, které aspoň utekly od práce v zemědělství nebo továrnách ochotni pracovat.³⁴⁸

V měšťanských domácnostech měly hospodyně většinou k ruce jednu až dvě služky, které většinou přicházely z venkova, aby si uspořily na věno. Služky pomáhaly především při těžších pracích jako bylo drhnutí podlahy nebo nošení vody, která se nosila z kašen na ulici, ale za kvalitu jakékoliv provedené práce odpovídala vždy hospodyně.³⁴⁹ Naštěstí od druhé poloviny 19. století (a od osmdesátých let se začaly více používat) se už objevovaly na průmyslových výstavách první mechanické přístroje, které měly domácí práce usnadnit. Jejich velkým propagátorem nebyl nikdo jiný než Vojta Náprstek.³⁵⁰

Pokud si to mohli rodiče dovolit, najímali k dětem přiměřeně vzdělanou chůvu.³⁵¹ Sofii pomáhala také služka, kuchařka i chůva, ale v korespondenci se sestrou se často objevují zmínky o tom, že má se služkami jen samé starosti,³⁵² „*chůva nic neumí a zlobí ji*“ a „*kuchařce se podebral prst, takže jí přibyla další práce.*“³⁵³ V době prázdnin, když byla Sofie s dětmi na venkově a Josef byl doma se služebnictvem, informuje Sofii jako svoji „paní domácnosti“ o tom, jak to doma vypadá. Někdy to zvládají, jindy zase píše, že služku Lidušku musí do práce honit. Hlavní kuchařkou byla zřejmě Sofie, protože za její nepřítomnosti jedl Podlipský buď u pacientů, v restauracích, nebo si se služkami nechávali jídlo vozit.³⁵⁴

Podlipská ve Studii o práci dále vysvětluje, že toto byl typ hospodyně, „*který pomáhal předržeti, překlenouti a zaceliti hrozné trhliny zlých časů, i když dějiny jejího jména nepoznamenají,*“³⁵⁵ což ostatně potvrzuje i Milena Lenderová: práce hospodyně nebyla placená, nebyla výnosná a tyto „*životně důležité úkony nikdo nevnímal až do té doby, dokud žena onemocněla nebo umřela.*“³⁵⁶ Muž se samozřejmě domácích prací neúčastnil, měl dostávat vždy jídlo přesně ve stanovený čas, po práci odpočívat už v čistém, klidném

---

³⁴⁸ ABRAMS, Lynn. *Zrození moderní ženy*, s. 135-136. (Práce služky nebyla ale mnohdy o nic lehčí, žena pracovala od svítání do noci a často s ní bylo zacházeno z despektem. Proto některé mladé ženy naopak raději pracovaly v obchodě nebo v továrnách).

³⁴⁹ LENDEROVÁ, Milena, *K hříchu i k modlitbě*, s. 121.

³⁵⁰ Tamtéž, s. 125-127.

³⁵¹ Tamtéž, s. 121.

³⁵² „*Nazlobím se, namáhám se ve dne v noci a vidím, že mne to nepovede k žádnému cíli, a že hezký poměr mezi mnou a mými služebnými náleží k ideálům nedostížitelným mého života.*“ (SVĚTLÁ, Karolina. *Z literárního soukromí II.* s. 141. *Sofie Podlipská Karolině Světlé.* 21. 8. 1862).

³⁵³ SVĚTLÁ, Karolina. *Z literárního soukromí II.* s. 141. *Sofie Podlipská Karolině Světlé.* 28. 8. 1862.

³⁵⁴ LA PNP, Fond Podlipská Sofie. *Josef Podlipský Sofii Podlipské.* 7. 8. 1863, 18. 8. 1863.

³⁵⁵ PODLIPSKÁ, Sofie. *Studie o práci. Přednášky Spolku „Domácnost“* LENDEROVÁ, Milena (ed.). *Antologie zaniklých ženských ctností.* URL: < <http://uhv.upce.cz/cs/sofie-podlipska/>>. [cit. 2010-06-14].

³⁵⁶ LENDEROVÁ, Milena, *K hříchu i k modlitbě*, s. 122

prostředí a správná hospodyňka kolem něho měla pobíhat pěkně učesaná a oblečená, nejlépe v „čisté zástěrce,“ protože ta se dá vždycky vyměnit a nestojí tolik jako nové šaty.³⁵⁷ Johana si v jednom dopise Sofii posteskla, že její manžel nedělá nic pořádného ani o prázdninách: „Zavidím mužům více než jindy. Mužák vezme ráno knihu a neučesaný neoblečen zaleze si do své skrýše. Jak dlouho to naopak u mne trvá, než vlezu do té krinoliny, než si to ocasy na hlavě zapletu, ty hrozitánské tlusté ruce omeju. Pak musím stlát, mést, vše dolů snést, co jsme večer nahoru do naší ložnice vzali, sběhnu pármandelkrát z těch schodů dolů a teprv když jsem celá unavena, zpocena, když má hlava veškerou pozbyla ranní svěžest, smím ke své práci zasednouti.“³⁵⁸

4. 4 TĚHOTENSTVÍ A POROD

4. 4. 1 Bezproblémové těhotenství a porod

V pedagogických spisech se Sofie Podlipská tímto tématem příliš nezabývá, těhotenství a porod byly dlouhá staletí výlučně ženskou záležitostí, probíranou buď v korespondenci, anebo v neformálních ženských kroužcích.³⁵⁹ Stále však byla tato témata příliš soukromá na to, aby se o nich psalo ve vychovatelské literatuře.³⁶⁰ O to podrobněji se rozepisuje o svém porodu Sofie v dopise zaslaném ani ne měsíc po narození Prokopa švagrové Marii Gabrielové.³⁶¹ Sofie otěhotněla asi tři měsíce po svatbě, což bylo v tehdejších rodinách obvyklé³⁶² a v dopise píše, že poslední týdny těhotenství pro ni byly jedním z nejhezčích období v životě: „*To celé léto, které svým parnem bylo obtíží skoro všem lidem,*

³⁵⁷ RETTIGOVÁ, Magdalena Dobromila. *Mladá hospodyňka*. In LENDEROVÁ, Milena (ed.). *Antologie zaniklých ženských ctností*. URL: <<http://uhv.upce.cz/cs/magdalena-dobromila-rettigova>>. [cit. 2010-06-14].

³⁵⁸ SVĚTLÁ, Karolina. *Z literárního soukromí II*. s. 185. *Karolina Světlá Sofii Podlipské*. 27. 8. 1863.

³⁵⁹ LENDEROVÁ, Milena. „*A ptáš se knížko má...*“, s. 183.

³⁶⁰ První kniha, která se srozumitelně z lékařského hlediska zabývala zdravím, manželstvím, počítím, průběhem těhotenství a porodem vyšla až roku 1907. Knihu s názvem *Žena lékařkou. Lékařská kniha, věnovaná péči o zdraví a léčbě nemocí se zvláštním ohledem na ženské a dětské nemoci, pomoc ku porodu a ošetřování dětí* napsala drážďanská lékařka Anna Fischerová-Dückelmannová. Do češtiny ji přeložila Anna Bayerová a zároveň některé pasáže přizpůsobila domácímu prostředí. (LENDEROVÁ, Milena (eds). *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, s. 233).

³⁶¹ Sofie si zaznamenala 5. 8. 1895, třicet šest let po narození syna, svoje vzpomínky na těhotenství také do svého deníku. Stále si dokázala vybavit, jak se těšila, jak byl v zelené postýlce uchystaný obleček nebo jak urovnávala manželovu rozházenou knihovnu. (PODLIPSKÁ Sofie. *Z denníku*. Podává Anežka Čermáková-Sluková. *Ženský svět*, č. 24, s. 216).

³⁶² Z historicko-demografických výzkumů je dokázané, že v 80% rodin se první dítě narodilo do jednoho roku po svatbě, další téměř pravidelně každého dva a půl roku. Žena tak mohla v produktivním věku na svět přivést až deset dětí. V době Sofie Podlipské a prostředí středních vrstev, můžeme mluvit průměrně o 5 dětech na jednu ženu (8-9 dětí na ženu vdanou) a můžeme předpokládat, že kdyby Josef Podlipský nezemřel, Sofie by určitě měla jedno nebo dvě další děti. Vždyť její syn měl potomky čtyři, stejně tak třeba švagrová. (LENDEROVÁ, Milena, RÝDL, Karel, *Radostné dětství?*, s. 134-140).

počítám já sobě za jedno z nešťastnějších období, kterého jsem se dočkala a to pro sladkou naději na dítě. Chystala jsem mu prádýlko a dokud nebyla poslední tkanička přišita a dokud postýlka na svém místě nestála, byla jsem nepokojná. Až to vše ale bylo v pořádku, tu jsem začala být nedočkává.“³⁶³

Každý den až do porodu se chodila koupat do Vltavy na Střelecký ostrov a pokud měl Josef volno, doprovázel ji a často mluvili často o jejich dítěti, o tom jak bude vypadat a jaké asi bude. Večer před porodem si Sofie ještě četla, a v noci pak přišly první kontrakce: „*O půl třetí hodiny vzbudí mě cosi neobyčejného, chtěla jsem zase usnout, nedbajíc na to, avšak totéž se opakuje a když to přišlo několikrát, sedla jsem si umínit sobě, že nebudu zatím nikoho bouřit. Byla jsem se totiž uchystala, že budu třeba dva anebo tři dny trpět. Představovala jsem si totiž ty nejhorší pády, o kterým jsem kdy slýchávala.*“³⁶⁴ Už když byla Sofie mladší, psala Boženě Němcové o těhotenství sestry: „*Podle rozpočítání jejího má se ta katastrofa dít právě z šest neděl.*“³⁶⁵ Tyto zápisky značí, že porod byl po celé 19. století vnímán jako vysoce bolestivá událost, ale zároveň byl nevyhnutelnou součástí mateřství – podle církve byly porodní bolesti trestem za dědičný hřích.³⁶⁶

Dívky většinou neměly možnost vidět porod některého z mladších sourozenců, protože porodu se zúčastňovaly, kromě porodní báby, pouze zkušenější členky rodiny, přítelkyně nebo sousedky. A tak si utvořily představy právě podle toho, co slýchávaly, neboť vhodná odborná literatura, jak bylo zmíněno, neexistovala a hesla a popisy v některých příručkách a encyklopediích působily takovým dojmem, že porod není nic jiného, než jedno velké utrpení.³⁶⁷ I Johana si přála mít u porodu blízkou přítelkyni, navíc matku čtyř dětí, Němcovou: „*Tvou pomocí přátelskou tomu tak toužebně očekávanému občanu život darovati, je-li to jen taková důminka, tak snad se mi snad přece mé přání vyplní a budulínek pod Tvou mateřskou péčí prvníkrát světla božího spatří.*“³⁶⁸

---

³⁶³ LA PNP, Fond Podlipská Sofie, rukopisy cizí, Čáp Gabriel, *Dopisy Sofie Podlipské rodině Gabrielových z let 1853-1883. Sofie Podlipská Marii Gabrielové*. 1. 9. 1859.

³⁶⁴ Tamtéž.

³⁶⁵ ADAM, Robert. (eds). *Božena Němcová. Korespondence I. 1844-1855*, s. 238. *Žofie Rottová Boženě Němcové*. 1. 9. 1852.

³⁶⁶ LENDEROVÁ, Milena, RÝDL, Karel, *Radostné dětství?*, s. 135.

³⁶⁷ V první české encyklopedii Riegrově *Slovníku naučném* (Praha, 1867, s. 689), můžeme najít tuto definici porodu, kterou sepsal lékař Josef Hamerník: „*Rodička chvěje se po celém těle, obličej bývá zardělý a horký ... často sténá a běduje největší úzkost jeví...Nebývá zřídka, že v okamžiku největší trýzně a úzkosti i nejrozáznější a jinak rozumná rodička proti své obyčejné povaze a obvyklé slušné šetrnosti stane se urážlivou, surovou, alespoň nelze se jí zdržeti pronikavého výkřiku a vřeštivého sténání, ano i přeludy smyslů se dostávají.*“ (Cit. dle LENDEROVÁ, Milena, *K hříchu i k modlitbě*, s. 113).

³⁶⁸ Božena Němcová, která v tu dobu pobývala v Balášových Ďarmotech, se ale nestihla do porodu Světlé vrátit; ADAM, Robert (eds). *Božena Němcová. Korespondence I. 1844-1855*, s. 242. Johana Mužáková Boženě Němcové. 12. 9. 1852.

Johana byla přítomná u Sofiina porodu, který měl celkem příjemný průběh. Sofie vydržela do rána než se Podlipský probudil, a ačkoli ji zprvu nechtěl věřit, že už je dítě na cestě, poté, co ji prohlédl, ihned poslal služku pro porodní bábu. Sofie mezitím ještě „poklidila“ a „uložila“ si věci, které by nikdo jiný za ni nemohl udělat (!). Samotný průběh porodu pak popisuje takto: „*Natáhla jsem se tam po tom a čas mi utekl dost rychle až do půl páté odpoledne. Tu se strhla bouře, setmělo se tak, že se muselo rozsvítit. Přišlo několik trapných okamžiků a když zase hodně zahřmělo, tu jsem slyšela hlásek! Ale tak milý příjemný hlásek, že se mně všechna láska pohnula, aby novorozeňátku zůstala až do smrti.*“³⁶⁹

Příchod syna na svět všichni zúčastnění oplakali, Josef jako lékař a svědomitý otec zůstal celou dobu se Sofií a strachoval se o ni i o dítě. Sofie se v dopise švagrové přiznala, že si představovala, že vše bude probíhat mnohem náročněji.

Druhý den už začala kojit³⁷⁰: „*Přiložila jsem Prošíňka k prsoum a k neočekávané radosti táhl hned asi čtvrt hodiny. Odpoledne pak pořád skoro pil a od té doby mám mléka až nazbyt a můj chlapeček roste a tloustne. Bolest jsem neměla žádnou. Několik dní musím na radu Pepího, dítě už polévkou přikrmovat, protože je ukrutně hladové. Také kávu už mu dávám.*“³⁷¹ Sofiina Marie z Příkladů z oboru vychovacieho samozřejmě také svého prvorozeného syna kojí a Sofie popisuje životosprávu kojící matky: neměla by se rozčilovat, v době kojení by měla jíst jídla jako obvykle, jen by se měla vyhýbat octu, prudkému koření, mastným věcem a prudkým lihovým nápojům.³⁷² Sofie se o několik měsíců později se švagrovou radila, jak dlouho je vhodné ještě Prokopa kojit: „*Už jsi odstavila Vencinku? Kýmž bys mi mohla v tomto aktu vypravovat, bojím se na to a jelikož mám hojnost mléka kojím ještě a nemyslím na žádné odstavení, aspoň tak brzo ne. Pepi je dobráček, nekomanduje mne co lékař ani dost málo není pedantem v tom ohledu, naopak ponechává mi svou důvěru tím, že mne ponechává vychování malého dítěte.*“³⁷³

---

³⁶⁹ LA PNP, Fond Podlipská Sofie, *Sofie Podlipská Marii Gabrielové*. 1. 9. 1859.

³⁷⁰ Přesto nebylo kojení vlastní matkou po celé 19. století ještě samozřejmostí. Dávat děti nájemným kojným začaly aristokratky v raném novověku a v 18. století se kojení v prostředí šlechtických vrstev stalo činností, která byla společensky degradující – pokud chtěly šlechtičny dostát všem svým společenským povinnostem, stávalo se pro ně krmení vlastního dítěte omezující záležitostí. V druhé polovině 18. století tento model přijaly i ženy ze středních vrstev a dělnice, které se musely po porodu vrátit co nejdříve do práce. Naštěstí s filosofií „nové matky“ Jeana-Jacques Rousseaue a s nástupem moderního lékařství v 19. století, se přímé prožívání mateřství stalo společenskou hodnotou a ke kojení vlastních dětí se začaly vracet ženy ze všech společenských vrstev. (LENDEROVÁ, Milena, RÝDL, Karel, *Radostné dětství?*. s. 109-110).

³⁷¹ LA PNP, Fond Podlipská Sofie, *Sofie Podlipská Marii Gabrielové*, 1. 9. 1859.

³⁷² PODLIPSKÁ, Sofie, *Příklady z oboru vychovacieho: Díl I.*, Praha 1874, s. 39.

³⁷³ LA PNP, Fond Podlipská Sofie, *Sofie Podlipská Gabrielové Marii*. 19. 3. 1860.

4. 4. 2 Potrat a úmrtí dítěte

Poněkud jinak prožívala těhotenství a porod Johana Mužáková. Také ona se na dítě těšila a v době těhotenství si připravovala výbavu, jak líčí Sofie Boženě Němcové: „*Všecko si chystá, dala už také postele přestavět a očekává nyní s napnutostí svého syna neb dcerušku. Mluví o tom, jak as to dítě vyhlížet bude, jak se k světu bude mít. atd.*“³⁷⁴ Sofie Boženě popisovala i starosti, které měla Johana s prsy, malé prsní bradavky jí mohly bránit v kojení: „*Bába a matka moje tvrdily, že má bradavice neobyčejně malé, já sama jsem to také upozorovala. Dala si tedy klapky z pryže, který nástroj ty beztoho znáš, a ku podivu jí bradavice za těch několik dní, co tu věc nosí, se vytáhly.*“³⁷⁵ Johana nebyla v době těhotenství úplně zdravá, navíc měla strach o Mužáka, který musel v posledním měsíci těhotenství své ženy odjet do Vídně. Sofie ji v Mužákově nepřítomnosti opatrovala, a Johana popisuje Boženě událost, kterou spolu zažily: „*Jednou v noci jsem velmi silně ochuravěla a nebohé droboučké Žofii nemalý strach nahnala. Běhala jsem po pokoji jako šílená, hlava mě až k puknutí bolela, nohy a ruce až zmodraly a mým ohromným životem to sem tam hazelo, jako bych v něm byla celé moře měla. Neměly jsme ani křenu ani octa, ba ani krapet čerstvé vody po ruce.*“³⁷⁶

Podle dopisu Sofie, který psala Boženě o té samé události, je patrné, že Johana trpěla nejen fyzickými bolestmi, ale i osamělostí a nedostatečnými projevy citu od Mužáka: „*Přiznala se mi, že někdy jí přijde taková fantazie, tu myslí, že kdyby Mužák jí trochu pohajcal, všechna bolest že by jí přešla. A já jsem dobře uznala, že křen, ocet a podobné věci Mužákovu ruku dosadit nemohou.*“³⁷⁷

Nicméně, těhotenství se chýlilo ke konci celkem s obvyklými příznaky (bolení v kříži, pohyby děťátka atd.), takže se všichni těšili na příchod nového člena do rodiny. Porod Johany Mužákové byl ale těžký a komplikovaný a nastávající maminka ho málem nepřežila. Děvčátko bylo od narození slabé a Johana po porodu vážně stonala: „*Mé zdraví je prachmizerné, píšu Ti jako ve snu, lékař mně opět zakázal vycházeti a na druhý týden, totiž po šestinedělích, mne snad pořádně vyšetří, a dále Bůh, pořádně vyléčí.*“³⁷⁸ Božena Němcová potom pomáhala s ošetřováním malé Boženky i její matky a celá rodina ještě několik dní před

---

³⁷⁴ ADAM, Robert (eds). *Božena Němcová. Korespondence I. 1844-1855*, s. 238. *Žofie Rottová Boženě Němcové*. 1. 9. 1852.

³⁷⁵ Tamtéž.

³⁷⁶ Tamtéž, s. 242. *Johana Mužáková Boženě Němcové*. 12. 9. 1852.

³⁷⁷ Tamtéž, s. 238. *Žofie Rottová Boženě Němcové*. 12. 9. 1852.

³⁷⁸ Tamtéž, s. 265. *Johana Mužáková Boženě Němcové*. V polovině listopadu 1852.

smrtí dítěte věřila, že všechno dobře dopadne.³⁷⁹ Boženka však 13. ledna zemřela a Johana se pár dní na to svěřuje Němcové se svým smutkem: „*Teprv teď cítím, co jsem ztratila, každá hodina dále kupředu zvětšuje můj bol – nevím, jestli kdy budu klidnější...*“³⁸⁰ Jak už víme, Johaně pomohl až pobyt ve Světlé pod Ještědem a začátek její literární činnosti.

Ale i Sofie Podlipská zažila mezi šťastným narozením svých dvou dětí nepříjemnou zkušenost. V srpnu 1860 byla znovu těhotná, ale potratila.³⁸¹ Švagrové se svěřuje, že to zavinila sama svou neopatrností. Byla totiž venku na procházce s Proškem, když se najednou spustila bouřka, a tak vzala syna do náruče a utíkala s ním domů, „*čímž to s největší pravděpodobností zavinila.*“³⁸²

Žena vůbec byla v době těhotenství a šestinedělí „*jednou nohou v hrobě.*“³⁸³ Johana se porodu, stejně jako Sofie, obávala: „*Chystám se na cestu dalekou a poněkud nebezpečnou, z kteréžto někdy návratu nebývá...*“³⁸⁴ Němcová ji na to odpovídá: „*Ovšem přísloví české je, „že těhotná žena smrt nosí za pasem“ – nu ale, pomysli zase, že vždy mezi desíti sotva jedna nešťastně porodí.*“³⁸⁵ Johana Mužáková bohužel byla právě tou, jejíž miminko nepřežilo kritický první rok života. V průběhu 19. století se úmrtnost dětí vlivem rozvoje moderní medicíny při porodu a v šestinedělí snižovala, ale riziko, zvláště při problematických porodech, zůstávalo.

4. 4. 3 Postoj mužů k těhotenství a k porodu

Téměř ve všech příručkách z druhé poloviny 19. století můžeme najít upozornění, že muž má mít pro těhotnou ženu pochopení, má ji podporovat, pečovat o její zdraví a „*více než jindy být opatrným a povolným.*“³⁸⁶ Poslední uvedené patří především otázce pohlavního styku v době těhotenství a odpovědi na ni nebyly jednoznačné. Podle lidových moudrostí soulož plodu prospívala, ale většina lékařů 19. století se shodovala, že přinejmenším v prvních měsících těhotenství je vhodná sexuální abstinence, protože právě na začátku

³⁷⁹ ADAM, Robert (eds). *Božena Němcová. Korespondence II. 1844-1855*, s. 28. *Božena Němcová Žofii Rottové. Před 13. 1. 1853.*

³⁸⁰ Tamtéž. *Johana Mužáková Boženě Němcové. Po 13. 1. 1853.*

³⁸¹ V deníku si o této události poznamenala: „*Naděje na druhé dítě zmizela mi v letě 25 srpna 1860 nehodou.*“ (PODLIPSKÁ, Sofie. *Deníkové záznamy 1858-1861*. 31. 12. 1860).

³⁸² LA PNP, Fond Podlipská Sofie, *Sofie Podlipská Marii Gabrielové*. 5. 9. 1860. (Cit. dle MAŠÁTOVÁ, Jitka. *Vychovatelské snahy*, s. 40).

³⁸³ LENDEROVÁ, Milena. „*A ptáš se knížko má...*“, s. 183.

³⁸⁴ ADAM, Robert (eds). *Božena Němcová. Korespondence I. 1844-1855*, s. 242. *Johana Mužáková Boženě Němcové*. 12. 9. 1852.

³⁸⁵ Tamtéž, s. 254. *Božena Němcová Johaně Mužákové*. 19. 9. 1852.

³⁸⁶ JANDA, Jan. *Mladá matka. Poučení, jak se má žena zachovati od početí až k samostatné výživě dítěte*. Druhé, rozmnožené vydání. Praha, 1887. (Cit. dle LENDEROVÁ, Milena, RÝDL, Karel, *Radostné dětství?*, s. 37).

těhotenství hrozí největší riziko potratu.³⁸⁷ Jestli se opravdu takto muži chovali, se můžeme jen dohadovat.

A jaký byl postoj Josefa Podlipského a Petra Mužáka k těhotenství svých manželek? Z předchozích řádků je patrné, že „požehnaný stav“ své ženy prožíval spíše Podlipský, a to nejen z lékařského hlediska, v němž sázel na Sofiiny mateřské instinkty, ale i z projevovaného citového zájmu. Nicméně i Mužák se o ženu staral, pokud mohl. Po oné noci, kdy se Johana rozstala, přijel domů a hned běžel pro pomoc.³⁸⁸ Také po úmrtí dcery, když už nevěděl, jak manželce pomoci, ji odvezl z Prahy do svého milovaného Podještědí, aby se zotavila, a když potratila Sofie, velice ho její neštěstí dojalo: „*Mám Ti od Mužáčka vroucí pozdrav vyříditi, byl tak smutný jako já, pořád říkal: 'Ten dobrák, ten chudák, to jí to nepřeju, to jí to nepřeju.*“³⁸⁹

Milena Lenderová uvádí, že muži si mezi sebou běžně povídali o „ženských“ problémech už v dobách raného novověku. Byly to ale postřehy spíše anatomického a fyziologického rázu, a lékaři potom na základě nich vytvořily stereotyp ženy jako křehké a hysterické bytosti, „*somaticky a následně i psychicky diametrálně odlišné od muže, bytosti slabší, zranitelnější méněcenné intelektuálně i fyzicky.*“³⁹⁰ První české lékařky,³⁹¹ v čele s Annou Bayerovou, se snažily tento konstrukt vytvořený muži změnit, protože mohly čerpat z vlastních zkušeností a nabídnout tak autentický pohled na ženské tělo.³⁹²

Co se týče porodu, jak bylo zmíněno výše, žena rodila doma, obklopena pouze ženami a např. v Anglii se místnost rodičky popisovala jako „*klábosírna pobíhajících žen.*“³⁹³ Lékař u porodu zasahoval pouze v případě, když porod neprobíhal dobře. I Sofie, přestože měla doma lékaře, rodila za asistence porodní báby, sestry a ostatních žen z domácnosti. To, že byl Josef Podlipský celou dobu u ní, jak popisuje v dopise švagrové, bylo na začátku druhé poloviny 19. století stále výjimkou.

---

³⁸⁷ LENDEROVÁ, Milena, RÝDL, Karel, *Radostné dětství?*, s. 37-38.

³⁸⁸ ADAM, Robert (eds). *Božena Němcová. Korespondence I. 1844-1855.* s. 242. *Johana Mužáková Boženě Němcové.* 12. 9. 1852.

³⁸⁹ SVĚTLÁ, Karolina. *Z literárního soukromí II.*, s. 100. *Karolina Světlá Sofii Podlipské.* 31. 8. 1860.

³⁹⁰ LENDEROVÁ, Milena, *K hříchu i k modlitbě*, s. 128. Podrobněji o lékařském konstruktů feminity viz kapitola Genderové stereotypy ve výchově chlapců a dívek.

³⁹¹ První lékařka promující v roce 1902 na české univerzitě Anna Honzáková (1875-1940) nebo přítelkyně Anny Bayerové Bohuslava Kecková (1854-1911), která promovala v roce 1882 v Curychu.

³⁹² LENDEROVÁ, Milena. *Anna Bayerová, Anna Fischer-Dueckelmann: Lékařky, zdraví a sexualita na přelomu 19. a 20. století.* Příspěvek na konferenci VI. Pardubického bienále *Nemoc, neduh, choroba. Pacienti a zdravotní personál v dějinách.* 22.-23. 4. 2010.

³⁹³ ABRAMS, Lynn. *Zrození moderní ženy*, s. 111.

4. 4. 4 Přírůstek do rodiny aneb Kluk nebo holka?

Přestože se otcové zpravidla porodu neúčastnili, s napětím očekávali, zda budou mít kluka či holku. Obecně po celé 19. století byl chlapec vítanější, protože byl pokračovatelem rodu, mohl za otce převzít řemeslo nebo vystudovat, a potom už ho stačilo jen výhodně oženit. Pokud se narodilo první děvče, mohlo být chůvou pro mladší sourozence a pomáhat v domácnosti. Spokojenost tedy zavládla, byla-li v rodině zastoupena obě pohlaví. Problém nastal, až když se do rodiny narodilo více dcer. Například v rodinách úředníků či učitelů, jim opravdu rodiče nemohli našetřit na věno. Navíc žena se neměla provdat za muže z nižší vrstvy, a tak zpravidla zůstávaly některé dcery neprovdané.³⁹⁴ Na druhou stranu dcery učitelů a úředníků byly jedny z prvních studentek dívčích škol, protože jedině vzdělaní a odpovídající místo vychovatelky či učitelky jim zajišťovalo samostatnost.

Sofie popisuje ve svých Příkladech z oboru vychovacého, jak tehdy společnost vnímala narození dívky. Představy o „těžkém údělu“ děvčat byly hluboce zakořeněné: „*Ubohé dítě, utrpení zrozené, co tě očekává? Propadla jsi při narození již losu otrokyně. Neprovdána budeš otrokyní rodičů, provdána podruhní mužovu, co vdova budeš vydána libovůli všech lidí. Nikdo neujme se spravedlivě tvého práva, každý tě zkrátí, a ohromná úloha vychovat a uživit své děti bude ti udělena, aniž by tě kdo připravil a vzdělal k tomuto úkolu. Jdi a pomoz si jak můžeš.*“³⁹⁵ V příběhu o lékaři Jaroplukovi a jeho ženě Marii se snaží Podlipská tento stereotyp vyvrátit. Rodičům radí, aby nikdy nelitovali, že se jim narodila dcera, protože žena není ze své podstaty slabá, vrtkavá, nečinná a duševně omezená, jak se stalo obecným míněním. Naopak, je jí vrozeno být silnou, neohroženou a činnou. Pokud se budou její vlastnosti a přednosti rozvíjet správnou výchovou, je dívka stejnou radostí jako kluk.³⁹⁶

I v korespondenci najdeme přemítání o budoucím pohlaví dítěte. Před porodem Karoliny Světlé píše Němcová Mužákovi, aby nebyl zklamaný, „*jestli to bude holka, sice se povadí.*“³⁹⁷ Těhotné Marii Gabrielové Sofie psala, ať má hodně kuráže, a po narození dítěte má vyřídít od tety „*pěkné pozdravení*“, bude-li to holka, ale bude-li kluk, tak také „*pěkné pozdravení i poklonu od jeho poslušné tety, neboť před tím mužským pokolením musíme chtěj nechtěj mít respekt a byt' by to ještě v plenkách bylo.*“³⁹⁸ Sofie přáním švagrové opět

³⁹⁴ LENDEROVÁ, Milena, RÝDL, Karel, *Radostné dětství?*, s. 155-157.

³⁹⁵ PODLIPSKÁ, Sofie. *Příklady z oboru vychovacého: Díl II.*, Praha 1874, s. 5.

³⁹⁶ Tamtéž, s. 6.

³⁹⁷ ADAM, Robert (eds). *Božena Němcová. Korespondence I. 1844-1855*, s. 254. *Božena Němcová Johaně Mužákové*. 19. 9. 1852.

³⁹⁸ LA PNP, Fond Podlipská Sofie, *Sofie Podlipská Marii Gabrielové*. Únor roku 1859.

potvrzuje svoje striktní rozdělení genderových rolí – muž jako živitel a ochránce rodiny a žena jako hospodyně a matka.

4. 5 MATEŘSTVÍ A VÝCHOVA DĚTÍ

4. 5. 1 Mateřství

Představa o milující matce, která se s péčí a láskou stará o svoje děti, tu nebyla vždycky. Žena byla až do 18. století pojímána spíše jako hospodyně a manželka, která má uspokojit všechny potřeby svého muže. Bylo to dáno vysokou plodností, ale na druhé straně i vysokou dětskou úmrtností.

S industrializací a rozdělením prostoru na soukromý a veřejný, se však do mateřství vložili filosofové a lékaři. To oni utvořili stereotypní model milující matky, pro kterou má být mateřství pozeňnané a příjemné poslání.³⁹⁹ „Přirozené mateřství“ se začalo prosazovat vlivem Jeana Jacqua Rousseau, který „byl přesvědčený, že v každé matce se skrývá „přirozený“ instinkt starat se o své dítě, ačkoli by možná potřebovala trošku poradit, aby své povinnosti plnila řádně.“⁴⁰⁰ Podle Rousseau žena získá úctu ve společnosti, pokud bude respektovat roli, kterou ji určila příroda. V prostředí měšťanských vrstev nemělo být problémem, aby matka o své dítě pečovala sama dvacet čtyři hodin denně, ale těžko tuto úlohu mohly zvládnout pracující ženy v továrnách nebo na venkově.⁴⁰¹

Stejně jako po celé 19. století vznikaly normativní příručky určené správné volbě partnera, manželství, porodu a těhotenství, vycházely i spisy o mateřství a výchově dětí. Dnes můžeme říct podle všech typů pramenů, že byly vytvořeny tři různé typy matek.⁴⁰² První z nich, „matka obětovná“, všechn svůj čas podřídila dítěti, protože se nemusela starat o domácnost. Navíc ještě rozvíjela své přirozené mateřské pudy studiem nových lékařských a výchovných přístupů. Společnost nechápala její celodenní nasazení jako práci, ale jako radost: „Matka údajně nacházela v úplném obětování své největší štěstí.“⁴⁰³ Druhým typem matky je „matka sedmibolestná“, kterou vytvořil mariánský kult už v 11. století. Znázorňuje ji žena, jež prožívá tělesné a duševní utrpení od dospívání přes těhotenství a porod až po vyrovnávání se se ztrátou nebo odloučením od dítěte; v případě, že musí matka pracovat mimo dům. Stereotyp matky „bolestné a pokorné“ pomohlo konstruovat nejen literární, ale i

³⁹⁹ LENDEROVÁ, Milena, RÝDL, Karel. *Radostné dětství?*, s. 54.

⁴⁰⁰ ABRAMS, Lynn. *Zrození moderní ženy*, s. 104.

⁴⁰¹ Tamtéž, s. 102; LENDEROVÁ, Milena (eds). *Žena v českých zemích*, s. 127.

⁴⁰² LENDEROVÁ, Milena (eds). *Žena v českých zemích*, s. 128-129.

⁴⁰³ Tamtéž, s. 129.

ikonografické vyobrazení.⁴⁰⁴ Posledním modelem je „matka chápatelká,“ vzdělaná a přátelská. Bere děti jako sobě rovné a snaží se jim předat i něco ze svého charakteru. Je to mateřství založené „na schopnosti vcítit se do psychiky dítěte.“⁴⁰⁵ Takovou matkou se snažila být i Sofie Podlipská. Jestli se jí to dařilo, či nedařilo, se podíváme v následující podkapitole.

4. 5. 2 Mateřství podle Sofie Podlipské

Jak už bylo zmíněno, Sofie byla velmi ovlivněná Rousseauovými výchovnými metodami. V Příkladech z oboru výchovného nám ukazuje prostřednictvím Marie Jaroplukové, jak ona sama chápala roli matky. Mateřství má žena považovat za své povolání, věnovat mu veškeré své vlohy a nepřestávat se dál vzdělávat. Zároveň se nemá nechat od dítěte odlákat do jiné společnosti. Žena má být zkrátka svému dítěti matkou, pěstounkou, chůvou a věnovat své úloze veškerou trpělivost a důmysl, kterého je schopna. Především matka nemá dítě obskakovat, zbytečně opravovat, „komandovat“, nemá za něj myslit a jednat.⁴⁰⁶

Sofie věřila, stejně jako Rousseau, že v okamžiku příchodu na svět, je dítě čisté, nevinné a nezatížené bolestmi, zároveň je ale bezbranné a neschopné se o sebe postarat a v tu chvíli je mateřská péče nezanedbatelná a nic nemůže dítěti prospět tak, jako mateřská náruč.⁴⁰⁷ Mateřský zájem a péče ovšem nesmí být zaměňován s „opičí láskou“ a rozmazlováním, protože to pak omezuje dětskou svobodu. Svoboda dítěte má být „pečlivě a laskavě řízená a samostatnost záhy zjednaná, radou podporovaná.“⁴⁰⁸ Zjednodušeněji řečeno, dítě se má naučit pozorovat svět kolem sebe samo a matka mu je jen průvodkyní. Není nic vhodnějšího, než naučit každého, aby byl svým vlastním vychovatelem až do smrti.⁴⁰⁹

Představu o tom, jestli se Sofie řídila svými radami a jaká byla matka, si opět můžeme udělat analyzováním její korespondence a pedagogických spisů. Sofie mateřství opravdu prožívala. Měsíc po narození Prokopa sděluje švagrové, jak se dítě chová a jaké činí pokroky. Dělá jí radost, že její syn je velmi podobný otci, že už se na jeho tváři objevují první úsměvy a „rozumné“ pohledy.⁴¹⁰

---

⁴⁰⁴ Tamtéž.

⁴⁰⁵ Tamtéž, s. 130.

⁴⁰⁶ PODLIPSKÁ, Sofie. *Příklady z oboru výchovného*, s. 10.

⁴⁰⁷ PODLIPSKÁ, Sofie. *Studie o dětském věku*. LA PNP, Fond Podlipská Sofie, Rukopisy vlastní – studie a přednášky. (Cit. dle MAŠÁTOVÁ, Jitka. *Vychovatelské snahy*, s. 47).

⁴⁰⁸ PODLIPSKÁ, Sofie. *Příklady z oboru výchovného*, s. 9.

⁴⁰⁹ Tamtéž.

⁴¹⁰ LA PNP, Fond Podlipská Sofie. *Sofie Podlipská Marii Gabrielové*. 1. 9. 1859.

S Rousseauovými metodami „volnosti“⁴¹¹ ve výchově, přichází i uvolnění dětí z povijanů, do kterých byly děti baleny hned po narození, protože „pevné zavínutí bylo nezbytné k narovnání a zesílení končetin.“⁴¹² Milena Lenderová uvádí, že i když už od osvěcenství lékaři prohlašovali, že je to nesmysl, matky stále děti nejméně po jeden měsíc zavinovaly, aby se „nevykopávaly“ a byly klidnější.⁴¹³ V Příkladech Sofie nechala promluvit k tomuto problému lékaře Jaropluka, který „rozvázav čepičku uvolnil synovi hlavu, pak osmělil se dále, uvolnil povijan, a měl velkou radost, když ty malé ručky vazby sprostěny se vymrštily a pohodlnou polohu přijaly. Mladému otci zdálo se dokonce, že obličej dítěte klidnějšího a spokojenějšího výrazu nabývá.“⁴¹⁴ Sofie nejspíše povijany příležitostně používala, protože si je chystala ve své výbavě pro miminko. Ale na doporučení manžela, který jí ve výchově pomáhal svou znalostí některých moderních lékařských metod, později nechává Prokopa doma běhat bez bot, aby se mohly jeho nohy správně vyvíjet.⁴¹⁵ V Příkladech Podlipská apeluje na rodiče, aby nechali své dítě samo převalovat, lézt a chodit. Matka si má počínat s „dítětem jako cvičitelka gymnastiky než jako chůva, jež neumí než vléci dítě z místa na místo.“⁴¹⁶ Sofie toto však mohla praktikovat pouze doma. Prošek začal chodit ve třinácti měsících a Sofie se ho pokusila pustit na zem i na ulici. To ale nedopadlo dobře, protože Prokop už byl na tolik silný a obratný, že chtěl vběhnout do každého krámu a hrát si v každém blátě a kaluži, takže ho museli dál nosit, ať se mu to líbilo nebo ne.⁴¹⁷

Sofie se řídila i další Rousseauovou radou, že na dítě se nemá příliš spěchat s mluvením. Švagrové líčila, že Prošek v necelých dvou letech ještě pořád nemluví, ale ona na něj netlačí: „Nuže ať si dá načas, že přemýšlí a kombinuje a že má ku podivu bystrou paměť, o tom dává denně důkazy. A já se držím Rousseauova náhledu, když on praví, že na vychovávání nejvíc na tom záleží, aby vychovatel uměl čekat, to je vyčkat pravého času.“⁴¹⁸ Když ale Prokop nemluvil pořádně ani ve třech letech, povzdechla si v dopise sestře: „Ach, kýž bych se už dočkala té velké radosti, aby mně mluvil!“⁴¹⁹

---

⁴¹¹ NOVÁK, Jaroslav. *O životě, názorech a spisech Rousseauových*. In ROUSSEAU, Jean Jacques, *Emil čili O vychování*, s. LXVII. Rousseau rozdělil spis do pěti částí. První část se zabývá měsíci po narození dítěte do dvou let věku. Druhá kniha provází dítě od dvou do dvanácti let, třetí se pak zabývá výchovou od dvanácti do patnácti let. Ve čtvrté knize provázíme Emila od jeho patnácti let do sňatku s Žofií. Pátá kniha je o vychování ženy, neboli muž je vychováván pro sebe, žena pro muže.

⁴¹² LENDEROVÁ, Milena, RÝDL, Karel. *Radostné dětství?*, s. 104.

⁴¹³ Tamtéž, s. 105.

⁴¹⁴ PODLIPSKÁ, Sofie. *Příklady z oboru vychovacího*, s. 39

⁴¹⁵ LA PNP, Fond Podlipská Sofie. *Prokopův deník*. (Cit. dle MAŠÁTOVÁ, Jitka. *Vychovatelské snahy*, s. 58).

⁴¹⁶ PODLIPSKÁ, Sofie. *Příklady z oboru vychovacího*, s. 60.

⁴¹⁷ LA PNP, Fond Podlipská Sofie. *Sofie Podlipská Marii Gabrielové*. 1. 11. 1860.

⁴¹⁸ Tamtéž, 2. 6. 1861.

⁴¹⁹ SVĚTLÁ, Karolina. *Z literárního soukromí II.*, s. 131. *Žofie Podlipská Karolině Světlé*. 22. 8. 1862.

Ale Prokop byl opravdu bystré a společenské dítě, které se zajímalo o dění o kolem sebe. Sofie mu předčítala a on si rád prohlížel obrázky. Chtěl být neustále se svoji matkou a chtěl, aby byla stále veselá. Jakmile se mračila, hned ho to znepokojovalo. Nesměla ani mlčet, protože Prošek si okamžitě vyžadoval, aby něco vyprávěla. Sofie líčila švagrové, že ji „*tím až někdy tyranisuje*.“⁴²⁰ V dopisech se to pravděpodobně snažila zlehčit, ale jistě ji taková neustálá péče velmi vyčerpávala. A co teprve, když se narodila Ludmilka, a Sofii přibyla starost o další dítě.

V době, kdy přišla Ludmila na svět, se Sofie musela spoléhat na pomoc chůvy a velmi ji mrzelo, že nemůže více času věnovat Prokopovi.⁴²¹ Na druhou stranu byla ráda, protože Prokop přilnul k otci: „*Beztoho se Prošínek teď mnohem více k němu tahne, co je Ludmila na světě. Spává s ním v noci a ve dne ho baví a zlobí dost a dost*.“⁴²² Přesto Josef Podlipský pravděpodobně s dětmi netrávil tolik času, když byla batolata, navíc jak bylo uvedeno, v roce Ludmilina narození byl zvolen poslancem a rodinu trápili finanční potíže. Bylo to tak obvyklé, otcové se začali o děti zajímat, až když povyroستly, protože „*svět plenek, sukének, kolébek a cumlů je příliš nelákal*.“⁴²³ I Sofie píše švagrové, že doufá, že děti by mohly Josefa vytrhnout z jeho melancholie, „*jen co trochu povyroستou*.“⁴²⁴

Sofie také měla obavy, jestli zvládne obě svoje děti milovat stejným dílem. Nechtěla jednomu nebo druhému nadřžovat, ale švagrové se svěřuje, že „*srdce, jakoby se rozšířilo a to druhé robátko vejde se tak dobře do něho, jako to první a život je bohatší a krásnější*.“⁴²⁵ V dopisech se nad nimi převážně rozplývá, chválí je, jak jsou hodné a tiché. Nemůže si vynachválit, jak krásně rostou, Ludmilka je dokonce větší než Prokop v jeho věku, protože se nevejde do jeho košilek a kabátků. Je nadšená z toho, že Prošek má svoji malou sestřičku nade vše rád, rychle si na ni zvykl a vůbec nežárlí. Navíc Sofie jejich sourozenecký vztah uvědoměle podporuje.⁴²⁶

---

⁴²⁰ LA PNP, Fond Podlipská Sofie. *Sofie Podlipská Marii Gabrielové*. 2. 6. 1860.

⁴²¹ PNP, Fond Podlipská Sofie. *Prokopův deník*. (Cit. dle MAŠÁTOVÁ, Jitka. *Vychovatelské snahy*, s. 59).

⁴²² LA PNP, Fond Podlipská Sofie. *Sofie Podlipská Marii Gabrielové*. 12.9. 1861.

⁴²³ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě*, s. 14.

⁴²⁴ LA PNP, Fond Podlipská Sofie. *Sofie Podlipská Marii Gabrielové*. 12.9. 1861.

⁴²⁵ Tamtéž.

⁴²⁶ Např. dává Prokopovi ochutnávat Ludmilčina jídla, a říká mu, že Mimi to tak chce. (LA PNP, Fond Podlipská Sofie. *Prokopův deník*. Cit. dle MAŠÁTOVÁ, Jitka. *Vychovatelské snahy*, s. 59).

Ale jako v každé domácnosti, ani zde nebyly všechny dny růžové. Děti totiž nebyly takovými „svatoušky“, jak se mohlo na první pohled zdát. Sofie občas sestře píše, že je u nich pravá „mela“, zvláště když Mimi rostly zoubky. Chtěla mít u sebe stále jenom maminku, ale ani Prokop se nechtěl vzdát Sofiiny přítomnosti.⁴²⁷ Jindy zase vypráví švagrové, že její děti jsou teď „praví flamendři a Milka je všech mazlíčkem i Prošek se s ní mazlí nepere-li se s ní.“⁴²⁸ V létě roku 1863, když Sofie byla s dětmi v Loučové, psal Josef Podlipský z Prahy: „V bytu jest všecko v nejlepší pořádku a ticho až přesvaté. Prokop neřve, Milina neječí, ačkoliv mně pořád na mysl připadá, jako bych je slyšel řvátí a ječeti.“⁴²⁹

Přesto se zdá, že Podlipští své děti fyzicky netrestali. Sofie se ale zabývá dětskými přestupky v Příkladech. Když syn Marie a Jaropluka Jaroušek povyroستl a zjistil, že nemůže dostat, vše na co si ukáže, začal se vztekat. Mnozí zkušení otcové doporučovali Jaroplukovi vzít na malého „metličku“⁴³⁰, to však nechtěli mladí rodiče dopustit. Podlipská líčí, že fyzické tresty jsou účinné jen na chvíli. Rodiče uleví své zlobě a dítě se nějaký čas bude bát, ale je-li dítě takto trestáno častěji, jeho strach otupí a jeho zlozvyky se stejně nezmění.⁴³¹ Za mnohem účinnější výchovnou metodu považuje ignorování dětských rozmarů a vzteklých nálad. Zde se nám nabízí otázka, zda Sofie „neignorovala“ přestupky svých dětí až příliš. Podle Bedřicha Frída jednou Sofie řekla: „Přání dětí jest rozkazem rodičů.“ Podle toho se taky řídila a prý svým dětem povolovala vše, na co si vzpomněly.⁴³² Ve svých vychovatelských spisech rozhodně rozmazlování nepodporuje. Nabádá manžele Jaroplukovi, aby předešli tomu, aby se z „benjamínka“ rodiny Miládky, stala rozmazlená a sobecká dívka, protože pokud dítě celá rodina obskakuje, jeho nadání ztrácí „přirozený vzlet“ a po celý život je takový člověk méně schopný, než dítě vychovávané uprostřed usilovné práce.⁴³³

Jaká byla skutečnost? Sofie opravdu nebyla pro děti velkou autoritou. Dokládají to dopisy, které si manželé v létě posílali. Sofie ve svých pedagogických spisech prosazovala volnost ve výchově, a tím se řídila i ve skutečnosti. Děti brala každé léto na venkov, aby mohly být na čerstvém vzduchu a v přírodě. Prokop a Ludmila tak mohli poznat jiný život,

---

⁴²⁷ SVĚTLÁ, Karolina. *Z literárního soukromí II.*, s. 131. *Žofie Podlipská Karolině Světlé*. 22. 8. 1862; 28. 8. 1862.

⁴²⁸ LA PNP, Fond Podlipská Sofie. *Sofie Podlipská Marii Gabrielové*. 24. 2. 1863.

⁴²⁹ LA PNP, Fond Podlipská Sofie. *Josef Podlipský Sofii Podlipské*. 18.8. 1863.

⁴³⁰ Tělesné tresty byly běžným zvykem téměř ve všech rodinách, aneb *metla vyhání dětí z pekla*, a „metla“ mohl být pohlavek, řemen nebo proutek. Děti musely za trest stát v koutě, byly zavírány do komory nebo přivazovány ke stolu. Někdy stačila jen výhrůžka matky „*jen počkej, večer to řeknu otci*“ k tomu, aby děti přestaly hned zlobit. (LENDEROVÁ, Milena, RÝDL, Karel. *Radostné dětství?*, s. 150).

⁴³¹ PODLIPSKÁ, Sofie. *Příklady z oboru vychovacího*, s. 50.

⁴³² FRÍDA, Bedřich. *Můj bratr Vrchlický*. Ed. Bohumil Balajka. Tvar 3, č. 42, 1992, s. 12. Cit. dle LENDEROVÁ, Milena, RÝDL, Karel. *Radostné dětství?*, s. 148.

⁴³³ PODLIPSKÁ, Sofie. *Příklady z oboru vychovacího: Díl II*. Praha, 1875, s. 12-13.

než na který byli zvyklí v Praze. Všichni chodili na dlouhé procházky po okolí a dětem vůbec nevadilo, jestli nebylo zrovna příznivé počasí. Dokonce jim to bylo někdy vhod, jak sděluje Sofie v dopise manželovi: „*Sprostili se tu kalhot, tu střevíců tu sukýnek a lítali mi v dešti po dvoře.*“⁴³⁴ Vzápětí ale láskyplně dodává, že jen co děti usušila, oblékla a učesala, „upláchly“ ji znovu. Sem tam zmíní, že vyvádějí nějaké „čtveračiny“, ale že jinak jsou hodné a bývají dávány jiným dětem za příklad. Josef je tu pak od toho, aby dětem připomínal, že se mají chovat vzorně a zdvořile: „*Ať se Prokop dobře chová, aby mně mohl, až přijede do Prahy o mnoha dobrých věcí vypravovati. A Milina? Zdali pak už několik slov se naučila? Jest to strašlivá holka. Vyřid' jí to.*“⁴³⁵ Josef zde naráží na to, že stejně jako Prokop, tak i Mimi se nemohla dlouho rozmluvit. Zatímco Sofie dávala oběma dětem v tomto volnost, Josef nechtěl, aby jeho dcera byla pozadu a snažil se Ludmilino mluvení trochu „popohnat.“

Je tedy možné, že pokud Sofie na děti bývala přes léto sama, nezlobila se na ně a netrestala je, když ji neposlušaly, což nebylo právě výchovné. Jisté ale je, že dělala, co mohla, aby je vzdělávala. Nenásilnou formou jim vštěpovala úctu k práci a k venkovskému lidu tak, jak jí to učil její otec. Ačkoli byly ještě poměrně malé, vyprávěla jim báje a pověsti ze „starých časů“ nebo je učila znát druhy listů ze stromů. Nechávala je hrát si na dvorku a radost měla zvláště z toho, když si vymyslely nějakou hru samy. V létě roku 1865 pomáhal Prokop ve Veltrusích sedmnáctiletému synovi domácích. Ten ho naučil „*orat, vláčet, bičem se rozhánět*“⁴³⁶ a obě děti pak pomáhaly při mlácení řepky.⁴³⁷ Pro děti to vlastně ani nebyla práce, ale hra. Sofie ve svých pedagogických spisech prosazovala tuto kategorii dětských her, v níž se děti učily nejrůznější druhy lidské práce zábavnou formou, přičemž je patrné, že byla ovlivněná dílem Jana Amose Komenského.⁴³⁸

Manželé Podlipští měli tedy role ve výchově jasně dané. Sofie byla milující matka, která dětem nechává prostor pro vlastní sebevychování a prosazuje liberální metody. Určitě si nemyslela, že svoje děti rozmazluje, ale protože je tak bezmezně milovala, pravděpodobně přehlížela a omlouvala některé jejich nedostatky. Josef byl naopak autoritou, která se stará o to, aby děti nezlobily a nebyly zhýčkané. Tento model nebyl ostatně v měšťanských rodinách ničím neobvyklým. Pro děti byl otec „*neomezený vládce domu, k němuž všichni chovali*

---

⁴³⁴ LA PNP, Fond Podlipská Sofie. *Sofie Podlipská Josefu Podlipskému*. 11. 6. 1865.

⁴³⁵ Tamtéž. *Josef Podlipský Sofii Podipské*. 18. 8. 1863.

⁴³⁶ Tamtéž. *Sofie Podlipská Josefu Podlipskému*. 30. 6. 1865.

⁴³⁷ „*Děti mlátily také a dělaly to docela hezky neklepnuvše se ano jednou. Pak hrabala Milinka řepkovinu a Prokop vozil na trakaři snopy sem a tam.*“ (Tamtéž. 4. 7. 1865).

⁴³⁸ Když bylo Sofii čtrnáct let, dostala svého učitele do ruky Komenského Didaktiku a poprvé poznala „*duch pravého vychovatelství, o němž snila, a po kterém toužila.*“ (PODLIPSKÁ, Sofie. *Příklady z oboru vychovatelství*, s. 8).

bezmeznou úctou, protože o všem rozhodoval a zastupoval rodinu navenek.“⁴³⁹ Neznamená to, že by Josef Podlipský miloval své děti méně. Stejně tak děti k němu měly vřelý vztah. K otci pravděpodobně více tíhnul Prokop, což není nic zvláštního. Pro chlapce otec bývá vzorem a chce se mu podobat, protože jednou bude zastávat stejnou roli ve společnosti i v domácnosti.

Prokopovi se bohužel naskytlá příležitost převzít roli hlavy rodiny mnohem dřív, než by si kdo býval přál. Prvních pár let po smrti Josefa Podlipského rodinu jistě vedla Sofie tak, aby děti pocítily nepřítomnost otce co nejméně. Ale už v roce 1874 sděluje Sofie pyšně švagrové: „*Často dovádí-li ta hlava rodiny a je-li hodným čtverákem vzpomíná na tebe, jak si jeho žertům směla. To je pravý Podlipský. Neustále musí satyrovat.*“⁴⁴⁰ O rok později Prokop začal doučovat mladšího spolužáka. Sofie jeho tetě líčí, že už je ten „*malý hoch na dráze samostatnosti*“ a nesmírně ho těší, že může přispět malým výdělkem.⁴⁴¹ Nejen, že si Prokop sám připadal jako hlava rodiny, ale Sofie ho tak sama vidí. Potvrzuje tím zažitý stereotyp, že hlavou domácnosti by měl být muž.

Koneckonců už od dětství byla pro chlapce jakákoliv mužská autorita váženější, než matka, teta nebo starší sestra.⁴⁴² Bylo to dáno tím, že od dětských let byli vychováváni jinak chlapci a jinak děvčata. Cenili se u nich jiné vlastnosti a schopnosti v závislosti na jejich budoucím poslání. V následující podkapitole se podíváme na to, jak Sofie Podlipská charakterizovala výchovu chlapců a dívek ve svých spisech. Zjistíme také, jaké dělala rozdíly při vychovávání Ludmily a Prokopa a v čem je naopak vychovávala stejně.

---

⁴³⁹ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě*, s. 16.

⁴⁴⁰ LA PNP, Fond Gabriel Josef Ambrož. Korespondence přijatá. *Sofie Podlipská J. A. Gabrielovi. Přípis Marii Gabrielové*. 16. 3. 1874.

⁴⁴¹ LA PNP Fond Podlipská Sofie. *Sofie Podlipská Marii Gabrielové*. 15. 3. 1875.

⁴⁴² Sofie např. píše manželovi ze Sušice, že „*Prokop miluje nadevše strýčka a ve všem ho poslechne.*“ (LA PNP, Fond Podlipská Sofie. *Sofie Podlipská Josefu Podlipskému*. 10. 8. 1863). O deset let později píše téměř to samé Karolina Světlá Sofii z Podještědí, kde byl čtrnáctiletý Prokop na prázdninách: „*Se strýčkem je nerozlučitelný, všude chodí spolu. [...] Co bude strýček bez něho zde dělat nemohu si ani představit. Pravá jeho ruka mu bude scházet. Všecko spolu umlouvali a řídili, všecko spolu vykonali.*“ (SVĚTLÁ, Karolina. *Z literárního soukromí II.*, s. 131. *Karolina Světlá Žofii Podlipské*. 26. 8. 1873).

4. 5. 3 Genderové stereotypy ve výchově chlapců a dívek

Několikrát už jsme uvedli, že s rozdělením rolí ve společnosti ženě připadl soukromý prostor, tedy péče o děti, domácnost a manžela, kdežto muž se činil ve sféře veřejné. Z toho vyplývá i rozdělení rolí matky a otce ve výchově. Matka je ta, která tráví s dětmi naprostou většinu času. Pečuje o ně, věnuje se jim, ale musí je i vychovávat a napomínat. Otec umí děti pobavit, hraje si s nimi a děti ho respektují. Jakmile se ale musí věnovat důležitějším povinnostem, opouští je a odchází vykonávat své povolání, tedy finančně zajistit rodinu.⁴⁴³

Rozdíly ve výchově jsou patrné už podle hraček, které děti dostávaly a se kterými trávily většinu svého času. V Příkladech dostal malý Jaroušek od tatínka „stavební materiál“ na stavění železnic a mostů, z dřevěných domečků si stavěl města nebo Pražský hrad. Dostal také šavli, pušku a koníky, ale puškou hrabal v písku, ze šavle si udělal vesla k lodi, koně rozbil a ze zbytků si stavěl mosty. Podlipská tímto příkladem zdůrazňuje, že pokud dítě nevidává násilí, nenapadne ho použít „zbraň jako zbraň.“⁴⁴⁴

Miládka naopak dostala loutku a rodiče u ní okamžitě zpozorovali mateřský pud: „*Hle, sotva zahlédla malinká loutku, již ji milovala, a sama jsouc na ruce ještě chována, chovala již a celovala svou hříčku.*“⁴⁴⁵ Dívka si brala loutku všude s sebou – napomínala ji, poučovala, nosila ji na procházky a vůbec pro ni nebyla jen „hračkou.“ Podlipská ale v Příkladech upozorňuje na to, že matka nemá podporovat hru, která se točí jen kolem oblékání a „šperkování“ panenek a loutek, protože až se za několik málo roků dívka provdá, může se stát, že živé dítě zamění za loutku, se kterou si bude také jen hrát, bude ji „šperkovat“ a příležitostně odhazovat do kouta.⁴⁴⁶

I Mimi si hrála s panenkami a brala je všude sebou. Cestou na Loučovou si vzala panenku do vlaku, vystrkovala ji z okna a starala se, aby její panenka všechno viděla. Prokop se naopak zajímal o jméno každé stanice a všeho, co se za oknem děje.⁴⁴⁷ Připomeňme, že Ludmile byly v té době tři roky a Prokopovi pět. Sofie toto psala Josefovi a přikládala důležitost tomu, aby mu sdělila, že Prokop je zvědavý a aktivní, kdežto o Mimi píše, že je starostlivá a projevují se u ní mateřské sklony. Prokopovu bystrost a zájem o všechno kolem, líčila Sofie manželovi už rok předtím: „*Prošek se chová jakoby byl už po dvacet let každý rok*

---

⁴⁴³ PODLIPSKÁ, Sofie. *Myšlenky o úloze vychovatelově*. LA PNP, Fond Podlipská Sofie, Rukopisy vlastní – studie a přednášky. (Cit. dle MAŠÁTOVÁ, Jitka. *Vychovatelské snahy*, s. 67).

⁴⁴⁴ PODLIPSKÁ, Sofie. *Příklady z oboru vychovacého: Díl I.*, Praha 1874, s. 66.

⁴⁴⁵ PODLIPSKÁ, Sofie. *Příklady z oboru vychovacého: Díl II.*, s. 36.

⁴⁴⁶ Tamtéž, s. 37.

⁴⁴⁷ LA PNP, Fond Podlipská Sofie. *Sofie Podlipská Josefu Podlipskému*. 6. 7. 1864.

někam cestoval. Dává si všecko ukazovat a vykládat.“⁴⁴⁸ U Mimi naopak oceňuje, že jako „putička“ – ještě tišší a roztomilejší než doma. V pěti letech potom dostala Ludmila smetáček, a hned s ním vymetala celý dům. Sofie líčí švagrové, že *„zametla pokoje, pak šla přeméstí kuchyň nyní mete schody. Prve mě kárala: 'Ale maminko, ty mi pořád chodíš do smetí.'“* Mimi ještě dostala skleněný dům s dvojitými dveřmi a Prokop divadlo s panáčky.⁴⁴⁹ Rodiče takto podporovali u Mimi pozitivní vztah k domácím pracím, u Prokopa zase jeho tvořivé schopnosti, i když s divadélkem si pravděpodobně hráli oba sourozenci.

Dalším stereotypem bylo všeobecné přesvědčení, že dívka má být hodná a sedět doma, kdežto kluk může zlobit a lítat po venku. Milena Lenderová uvádí, že tento stereotyp vznikl právě v 19. století. Od dívky se očekávala mírnost, něha a oddanost a s těmito vlastnosti i spojená pomoc v domácnosti, kdežto u chlapce nevalilo, byl-li živější. Navíc, kromě studijních úspěchů, na ně nebyly kladeny žádné jiné nároky.⁴⁵⁰ Sofie Podlipská se snaží ve svých vychovatelských spisech vyvrátit přinejmenším názor, že dívka má sedět doma: *„Říkává se, že nemá děvče hlučet a skákat jako hoch, a co se bránívá tomuto částečně v přirozené pohyblivosti, zakazuje se děvčeti docela. To děje se jen pro naše pohodlí, abychom nemusili tak pilně dohlížeti k jejich hraní.“*⁴⁵¹

Sofie sama věděla, jaké to je, být doma připoutána k domácím pracím. Karolina Světlá v jednom dopise psaném sestře vypravuje, jak musely sedět u okna v Poštovské ulici u nekonečného šití a záviděly všem mladým služkám, které naproti u hokynáře nakupovaly: *„Vždyť měly činnost a účel a my nebohé jsme si nesměly jistý úkol v životě vybrati, zasvětivše mu síly naše, my jsme musely zívající čekat a samým čekáním zlenivět a otupět, až se náhodně zlíbí nám jakousi ulohu v životě vykázati. – Potom se div, hloupý světe, že my ženštiny z tak nazvaných dobrých domů trpíme nervy, jsouce tak nesnesitelné, sám nás takové děláš.“*⁴⁵² Sofie tedy dopřávala dostatek pohybu nejen své hrdince Miládce v Příkladech, kde ji nechává běhat s bratrem na čerstvém vzduchu a šplhat po stromech, ale i Mimi mohla trávit hodně času hraním si v Prokopem v přírodě, koupáním a procházkami.

Dívčí cvičení, pohyb a otužilost Sofie Podlipská pomáhala prosadit i jako starostka Tělocvičného spolku paní a dívek pražských. Spolu s první cvičitelkou Klemeňou

---

⁴⁴⁸ Tamtéž. 10. 8. 1863.

⁴⁴⁹ LA PNP, Fond Podlipská Sofie. *Sofie Podlipská Marii Gabrielové*. 17. 1. 1866.

⁴⁵⁰ LENDEROVÁ, Milena, RÝDL, Karel. *Radostné dětství?*, s. 155.

⁴⁵¹ PODLIPSKÁ, Sofie. *Příklady z oboru vychovacího: Díl II.* s. 42.

⁴⁵² SVĚTLÁ, Karolina. *Z literárního soukromí II.*, s. 131. *Žofie Podlipská Karolině Světlé*. 15. 9. 1858.

Hanušovou⁴⁵³ se snažily narušit dobový lékařský konstrukt feminity a zažité představy o neblahém vlivu dívčího tělocviku. Podlipská důrazně žádá, aby u dívek nebyla násilně potlačována jejich přirozená pohyblivost a živost, protože „tím vychováváme pokolení nervosní, úzkostlivé, činnosti neschopné a tak neobratné, že mladá dáma často ani potůček nedovede přeskočit.“⁴⁵⁴ Lékaři namítali, že dívky potom budou „svalnaté mužatky“ a že tělocvik nepůsobí příznivě na křehkou dívčí konstituci. Dále odpůrci argumentovali tím, že ženy nemají přirozenou schopnost k disciplíně, které si oni sami v sokolské organizaci⁴⁵⁵ náležitě považovali. Vytýkali také ženám jejich sklon k hašteřivosti, sami se ale nemohli shodnout nad tím, zda by mělo být ženám dovoleno veřejně ukazovat svá těla při cvičení.⁴⁵⁶

Bohužel zprvu i mnohé měšťanské matky bránily navštěvovat svým dcerám hodiny tělesné výchovy ze strachu, že pravidelné cvičení zdeformuje jejich postavu, podlomí zdraví, a tím sníží jejich šanci na výhodný sňatek. A tak dívkám a ženám nezbylo nic jiného, než zůstat doma, kde se dá pohybovat pouze v uzavřeném prostoru. Ženy pak trpěly nechutenstvím, migrénami a pobledlostí.⁴⁵⁷

Prvními teoretiky ženského tělocviku byli také muži a jejich měřítko se zdála poněkud problematická. Autoři považovali ženy za natolik křehké, že výsledkem jejich snah o tělocvičné sestavy byly bezduché pohyby, které neměly na posilování ženské tělesné konstituce žádný vliv. Pánové teoretici odmítali cvičení žen na náradí. Roku 1871 tento způsob vedení zkritizovala Klemeňa Hanušová: „Každé cvičení prospěšné, jež tělu sílu, pružnost a zdraví poskytuje co naprosto škodné a neslušné ze cvičení vyloučeno, za to však titěrným poskakováním a pitvořením nahrazeno. [...] Nejlepším přímluvčím pro podržení náradí v tělocviku dívčím je, že se u nás dosud nestalo, aby děvče zdivočelo neb zhranilo při

---

⁴⁵³ Klemeňa Hanušová (1845-1918), spolupracovnice Tyršova, spoluzakladatelka a dlouhodobá cvičitelka Tělocvičného spolku paní a dívek pražských (od 1869). Upravila Tyršovu soustavu pro potřeby žen, prosazovala estetická hlediska, cvičení při hudbě, ortopedický tělocvik, pečovala o rozvoj školní tělesné výchovy. Psala metodické spisy a vychovávala cvičitelky. (NEUDORFLOVÁ, Marie. *České ženy v 19. století*. Praha, 1999, s. 241-242. ISBN 902622-2-8).

⁴⁵⁴ PODLIPSKÁ, Sofie. *Příklady z oboru vychovacího: Díl II.* s. 42.

⁴⁵⁵ Samostatný tělocvičný spolek Sokol založil 27. 1. 1862 Miroslav Tyrš s podporou mnoha českých „výtečníků“. Spolek se měl stát zosobněním Tyršových představ o úloze tělovýchovy při formování moderního národa. Již ve třetím měsíci trvání sokolské jednoty byl Jindřichem Fügnerem podán výboru návrh, aby se zpřístupnil cvičební sál pro vyučování dívek. Hlavním úkolem dívčího cvičení bylo formovat zdravou ženu – vlastenku, cvičící z vlastní vůle pro blaho své i svého národa. (BLÁHA, Filip, *Úloha „Tělocvičného spolku paní a dívek pražských“ v emancipačním hnutí českých žen před první světovou válkou*. In WAIC, Marek, SCHŮTKOVÁ, Jitka (edd.). *Tělesná výchova a sport žen v českých a dalších střeoevropských zemích*. Praha, 2003, s. 6. ISBN 80-7036-158-1).

⁴⁵⁶ MORQUES, František. *Počátky cvičení žen v Sokole*. In *Tělesná výchova a sport mládeže*, roč. 72, r. 2006, č. 2, s. 46-47.

⁴⁵⁷ BLÁHA, Filip. *Úloha „Tělocvičného spolku paní a dívek pražských“*. In WAIC, Marek, SCHŮTKOVÁ, Jitka (edd.). *Tělesná výchova*, s. 20.

cvičení některém. Naopak, čím pilněji a raději tělocvik pěstovalo, tím pěkněji se pohybovalo a v děvče veselé a rozšafné vyrostlo.“⁴⁵⁸

Podlipská pak uváděla prostřednictvím Marie Jaroplukové způsob, jakým se mají matky starat o něžnost a jemnost svých dcer. Marie se snažila se nehněvat nejen před dětmi, ale vůbec přede všemi, jestliže byla mrzutá či rozladěná, snažila se tyto nálady přemoci. Pokud se spolu manželé v něčem nepohodli, neměli se nikdy hádat před dětmi a časem se můžou naučit vyjednávat i v nepřítomnosti dětí bez hádek, protože děti by mohly rozpoznat, že se rodiče přetvařují, a to by na ně mělo špatný vliv.⁴⁵⁹

Sofie Podlipská si tedy stále u své dcery cenila oněch „typicky ženských vlastností“ jako je mírnost a citlivost. Pochvalovala si, že pěkně vypadá a učila ji pozitivnímu přístupu k domácím pracím. Zatímco u Prokopa si vážila, že je chytrý, veselý a tak trochu „rošťák“. Na druhou stranu dopřála své dceři nejen stejné tělocvičné vyžití jako synovi,⁴⁶⁰ ale snažila se jim oběma poskytnout i kvalitní vzdělání.

Už jsme zmínili, že první učitelkou má svým dětem být matka. Ne jinak tomu bylo u Podlipských. Sofie od dětství oběma dětem vyprávěla pohádky, báje a pověsti a vzdělávala je v historii i literatuře. Prokopovi dokonce udělala doma rozvrh hodin, na každé odpoledne mu vypočítala čtyři předměty. Švagrové potom píše, že s ním probírá Erbenovu Kytici, kterou doporučuje jako čtení pro děti. Vyzdvihuje „naivnost“ národních bájí, protože děti si nevšimnou odkazů a narážek, které pro ně nejsou vhodné. Zároveň je Kytice psána „muzikálním a ušlechtilým“ jazykem, takže je pro děti velmi čtivá. Sofii se nejvíce zamlouvá Vodník a je přesvědčena, že okouzlí i Mariiny děti.⁴⁶¹ Za náležitou četbu pokládala také cestopisy, historické obrazy a obrázky z přírody, příklady ze života a pěkné básně.

V korespondenci si ale můžeme povšimnout jistých rozdílných cílů kladených na vzdělání syna a dcery. O Prokopovi píše, že je rozpustilý a nezbedný, dělá samé „šašky“ a naoko svoji matku zlobí. Zato už plyně mluví francouzsky, anglicky, trochu německy a bude si přibírat ruštinu. Sofie s ním vede dlouhé debaty o politice, protože ve škole se žáci rozdělili na konservativce a liberály. Prokop patří k liberálům a Sofie líčí, že některé jeho teorie nejsou příliš důsledné, ale zato „opravdové.“⁴⁶² U Ludmily naopak zdůrazňuje, že je „nesmírně

---

⁴⁵⁸ Tamtéž.

⁴⁵⁹ PODLIPSKÁ, Sofie. *Příklady z oboru vychovatelství: Díl II*, s. 42-43.

⁴⁶⁰ Později bude Ludmila podporovat cvičení, otužování a návštěvu Sokola i u svých dcer. Eva Vrchlická ve svých pamětech vypráví, že zvláště o prázdninách jim zavedla denní program a po snídani se celá rodina chodila za každého počasí koupat do Vltavy. (VRCHLICKÁ, Eva. *Dětství a mládí s Vrchlickým*. Praha, s. 151).

⁴⁶¹ LA PNP, Fond Podlipská Sofie. *Sofie Podlipská Marii Gabrielové*, 17. 3. 1865

⁴⁶² LA PNP, Fond Podlipská Sofie. *Sofie Podlipská Anně Gabrielové*. 6. 3. 1872; 7. 12. 1872.

velká“, hlavu má jednu kudrnu a je velmi pilná ve hře na piano. Sofie sice také píše, že se dobře učí a je ve škole šťastná, ale nezapomene podotknout, že si ze školy bere domů vzorky na pletení a je samé „vychovatelství“. ⁴⁶³ Ludmila dokončila dívčí školu v roce 1876, v patnácti letech. Stejně jako její matka se pak až do svatby vzdělávala doma, učila se další jazyky – kromě francouzštiny a ruštiny ještě angličtinu. Samozřejmě se dál věnovala malování, přesněji portrétování.

Prokop v roce 1877 nastoupil na práva a zanedlouho už řídil Akademický spolek. Sofie ho v dopise švagrové chválí, jak je veselý, samostatný a rozumný. Zatímco před první státní zkouškou vězel až „po uši“ v knihách, Ludmila „prášila“ knihovnu a ke studiu jazyků se dál „vzdělávala“ v šití a hře na piano, i když kreslení mělo zůstat jejím hlavním předmětem. ⁴⁶⁴ Předchozí řádky dokazují, že Ludmile se dostalo kvalitního vzdělání, ale jen do té míry, aby mohla plnit své budoucí poslání vzdělané matky a manželky, což znovu potvrzuje dobovou představu o ženském vzdělávání.

Sofie Podlipská pak rozebírá dívčí vzdělávání v Příkladech, kde konstatuje, že *„konečně nadešla doba, kdy nahlížíme nutnost rozšiřování vzdělanosti do všech vrstev lidu, kdy uznáváme za povinnost budít a podporovat každé nadání, tím více nadání ženského ducha.“* ⁴⁶⁵ Dívky tedy mají být vzdělané, ne proto, aby se vzdaly rodinného poslání, ale proto, aby mohly rozvíjet svůj talent a uvědoměleji vychovávat svoje děti. Navíc je tu stále možnost, že se žena nevdá a v životě může nastat celá řada situací, kdy dívka bude potřebovat stejné vzdělání jako chlapec – i Ludmila si mohla přivydělávat malováním, pokud by se neprovdala. Sofie však dále podporuje výuku domácích prací, protože, i kdyby se dívka věnovala jakémukoli zaměstnání a žila v jakýchkoli poměrech, schopnost řídit domácnost je neocenitelná. V Příkladech uvádí, že domácím pracím by měl být určen celý jeden rok po střední škole, než se dívka pustí do dalšího zaměstnání. Část výuky by byla praktická a v druhé části dne by dívky měly naslouchat odborným přednáškám z oboru. Práce by však měla dívky zajímat a těšit, protože nechuť k domácnosti vzniká z neurčitosti, s jakou se někdy vede a vyučuje. ⁴⁶⁶

---

⁴⁶³ Tamtéž.

⁴⁶⁴ LA PNP, Fond Podlipská Sofie. *Sofie Podlipská Marii Gabrielové*. 6. 12. 1877, 17. 9. 1878.

⁴⁶⁵ PODLIPSKÁ, Sofie. *Příklady z oboru vychovacého: Díl II.*, s. 84.

⁴⁶⁶ PODLIPSKÁ, Sofie. *Příklady z oboru vychovacého: Díl III.* Praha, 1874, s. 69.

Přesto už se objevují názory, že domácí práce jsou zbytečné, třeba Vojta Náprstek je považoval za ztrátu času (vzpomeňme si na jeho propagaci domácích spotřebičů). Josefina Brdlíková, která se s Náprstkem ve svých dívčích letech téměř každý den stýkala, vzpomínala po jeho smrti: „*Když se mohl dostat do dívčího mého pokoje, vždy po něm zůstávala originální stopa: na šifonéru⁴⁶⁷ stával u mne košíček s pletením, vždy byly dráty vytaženy, klubko utrženo a odnešeno. Chtěl tím naznačiti, že to není zaměstnání pro dívku, která má ducha.*“⁴⁶⁸

4. 6 ŽENY UMĚLKYNĚ

Podle svých vychovatelských spisů i životních postojů považovala Sofie Podlipská za nejlepší ženské „povolání“ realizovat se v oblasti umění, což potvrzuje i Milena Lenderová míněním, že umění bylo po dlouhou dobu jedinou tolerovanou možností ženského přivýdělku vedeného mimo domov. Dále uvádí, že nejváženější byly malířky, jejichž díla byla vystavována a většinou i dobře placena. Herečky a zpěvačky stály naopak dlouhou dobu na okraji společnosti, protože ačkoli se publikum jejich představeními bavilo, v podstatě jimi opovrhovalo, především pro kočovný způsob života.⁴⁶⁹

U spisovatelek si veřejnost už tak jistá nebyla. Některé byly obdivované, jiné zase společnost pohoršovaly, kupříkladu pro pokrokové emancipační názory. Stačí připomenout George Sand a její kalhoty a doutníky nebo Boženu Němcovou a její mimomanželské „aféry“. Navíc literární činnost nebyla pokládána za povolání, protože většina spisovatelek 19. století nebyla na psaní přímo existenčně závislá.⁴⁷⁰

Jaká tedy byla cesta k tomu, aby veřejnost začala brát ženy umělkyně vážně? Co všechno musely podstoupit spisovatelky, malířky, herečky a zpěvačky než se prosadily v „mužském“ světě? Dařilo se jim skloubit umělecké ambice a domácnost? Na to se pokusíme odpovědět v následujícím textu opět analýzou vychovatelských spisů a korespondence Sofie Podlipské.

---

⁴⁶⁷ Šifonér je vysoký, štíhlý kus nábytku a má většinou sedm zásuvek. Sloužil hlavně k ukládání šál, rukavic, kapesníků a dalších drobností, které se nevešly do komod a prádelníků.

⁴⁶⁸ LA PNP, Fond Podlipská Sofie. Korespondence přijatá, *Josefina Brdlíková Sofii Podlipské*. 19. 9. 1894.

⁴⁶⁹ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě*, s. 189.

⁴⁷⁰ Tamtéž.

4. 6. 1 Malířky

Stejně jako umění konverzovat, psát dopisy, hrát na piano či šít a vyšívát, tak i malování a kreslení patřilo k žádoucím dovednostem správně vychované aristokratky a později i měšťanské dívky. Zatímco však ženám činící první literární pokusy stačilo pero a kus papíru, i když ten také nebyl vždycky lehce dostupný, malířky potřebovaly pro svoji činnost prostor, malířské potřeby a většinou i dohled zkušeného malíře. O něco jednodušší to měly, pokud „jen“ kreslily tužkou, ale i tak to byla činnost, která vyžadovala odpovídající klid a místo. Proto první malířky vzešly z rodinné tradice, buď byly sestrami, nebo dcerami malířů, jako např. Amalie Mánesová.⁴⁷¹ Učila malovat šlechtické děti i potomky zámožných pražských měšťanů. Činila tak proto, aby uživila oba své bratry, kteří měli mnohem větší šanci uplatnit svůj talent než ona.⁴⁷² První českou profesionální malířkou byla Zdenka Braunerová (1857-1934). Její matka Augusta Braunerová⁴⁷³ podporovala malíře Antonína Chitussiho (1847-1891), u kterého rozpoznala mimořádný umělecký talent. Pověřila ho výukou dcery, která se pro malířství nadchnula. On jí nebyl přímo učitelem, ale spíše se zdokonalovali a obohacovali navzájem. Intenzivně se malbě a kresbě Zdenka začala věnovat v osmnácti letech. Její sestra se provdala do Francie a Zdenka se rozhodla, že bude studovat malířství v Paříži.⁴⁷⁴ V pařížských ateliérech musela tvrdě pracovat a později vystavovala v Paříži i v Praze. Nicméně tím, jakou životní dráhu si zvolila, tedy působení ve veřejné sféře, se odlišovala od naprosté většiny žen tehdejší měšťanské společnosti a dámy „z vyšších kruhů“ bývaly jejím chováním a „rozevlátým“ životním stylem pohoršovány.⁴⁷⁵

Jak už víme, i Ludmila Podlipská se věnovala kreslení. Sofie rozpoznala u své dcery výtvarný talent celkem brzy a všemožně ho podporovala. V červenci roku 1876 píše Sofie Vrchlickému, že by „ocenila stejně její bytost, i kdyby její žití prostince ubíhalo v obmezenosti domácí, kde by také byla bezpochyby lidstvu platná,“ ale zároveň ji velmi těší, že ji „vidí k činnosti se rozbíhat a pozorovat ty [tvůrčí] záchvěvy, ve kterých se lidmi

---

⁴⁷¹ Amalie Mánesová (1817-1883) byla malířka a učitelka kreslení, dcera krajináře Antonína Mánese a sestra Josefa a Quida Mánesových. Věnovala se především krajinomalbě. (LENDEROVÁ, Milena (eds). *Žena v českých zemích*, s 505-506).

⁴⁷² Tamtéž.

⁴⁷³ Augusta Braunerová (1817-1890) byla česká mecenáška umění, manželka významného politika Františka Braunera a členka Českého výrobního spolku (LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě*, s. 192-193).

⁴⁷⁴ Zdenka neměla ani jinou možnost, první odborné výtvarné vzdělávání umělkyň bylo realizováno až na konci 19. století. Roku 1885 byla založena Umělecko-průmyslová škola, při níž vznikla první Kreslířská a malířská škola pro dámy. Akademické výtvarné vzdělávání bylo až do doby první republiky pro většinu českých malířek uzavřeno. (LENDEROVÁ, Milena (eds). *Žena v českých zemích*, s 507-508).

⁴⁷⁵ Tamtéž, s. 194. Více o Zdence Braunerové např. LENDEROVÁ, Milena. *Zdenka Braunerová*. Praha, 2000).

cítíme.“⁴⁷⁶ Ludmilin talent však zůstal nadále nerozvinutý. Její schopnosti a nadšení pravděpodobně „pohltila“ péče o domácnost, manžela a starost o tři děti, protože v korespondenci ani v pamětech Evy Vrchlické už se žádné podstatné zmínky o jejím kreslení neobjevují.⁴⁷⁷

Jak vypadal osud ženy, která se chtěla stát profesionální umělkyní, nám Sofie Podlipská představuje opět v Příkladech z oboru vychovacého. Eliška Adamcová, sestra Marie Jaroplukové, se kvůli nešťastné lásce rozhodla, že se bude naplno věnovat malířství. U známých přátel to vyvolávalo úžas: „*Ale k čemu se tak namáháte, proč nastupujete dráhu tak neobyčejnou? Mohla jste si trochu kreslívát pro zábavu do svého alba, ale chtít závodit s mužskými, být umělkyní! K čemu jen to?*“⁴⁷⁸ Eliška začala pochybovat, že umění je její pravá budoucnost, dokonce na několik týdnů „pověsila štětec na hřebík.“ Přesto nemohla odolat pokušení a k malování se ve volných chvílích vracela: „*Činila úžasné pokroky, přesvědčovala jiné i sebe, že její snaha není hříčkou, a konečně musila jednou říci: „Bud’ – anebo! Bud’ se státi žákyní opravdovou, anebo zůstati diletantkou.*“⁴⁷⁹ Rodiče se najednou zalekli, že se jejich dcera chce vydat na samostatnou dráhu, která náležela především mužům, a odliší ji od ženského pohlaví.

Eliška věděla, že nemůže po rodičích chtít, aby opovrhovali posměchem lidí tak jako ona, a nenáviděla se za to, že ruší „*krásný rodinný mír a soulad svými výstředními touhami.*“⁴⁸⁰ A posměchu a skeptických úvah bylo hodně: „*Chcete být umělkyní? Ale mám-li vám upřímně radit, neodvažujte se toho, ženština nemá té tvořivosti, obraznosti, síly jako muž: ať dělá co dělá, muže nedosáhne nikdy. Ženský mozek, rozumíte mi, vždyť je to známá věc. Podívejte se na ty ženské pokusy, jsou to kopie, nebo nestvůry, malichernosti, hříčky, květinky,*⁴⁸¹ *dále nepracuje ženský duch.*“⁴⁸²

---

⁴⁷⁶ BRTNÍK, Václav (ed.). *Dopisy Jaroslava Vrchlického se Sofií Podlipskou*, s. 306. *Sofie Podlipská Jaroslavu Vrchlickému*. 27. 7. 1876.

⁴⁷⁷ Eva Vrchlická v pamětech podotýká, že maminka obdivovala obrazy v pracovně rodinného přítele a lékaře Josefa Thomayera (1853-1927). Na jiném místě pak uvádí, že Mimi trochu záviděla malířce Zdence Kalašové, která se spolu se sestrou Marií, s rodinou přátelila. Nezáviděla ji ovšem samotnou tvůrčí činnost, ale „*ono naprosté splynutí s tím, co malíř vidí a co se dotklo jeho srdce.*“ (VRCHLICKÁ, Eva. *Dětství a mládí s Vrchlickým*. Praha, s. 111, 128).

⁴⁷⁸ PODLIPSKÁ, Sofie. *Příklady z oboru vychovacého: Díl III*. Praha, 1874, s. 3

⁴⁷⁹ PODLIPSKÁ, Sofie. *Příklady z oboru vychovacého: Díl II*. Praha, 1874, s. 25

⁴⁸⁰ Tamtéž, s. 26.

⁴⁸¹ Za ženské motivy byla opravdu považována malba květin nebo květinových výplní a dekorativních vlyců. Vhodná pro ženy byla i malba portrétů a dětí. Jedna z nejlepších malířek dětských portrétů byla Helena Emingerová (1858-1843), která byla spolu se Zdenkou Braunerovou a pražskou Němkou Marií Kirschnerovou (1852-1931), považována za průkopnici profesionálního malířství a české moderní grafiky. (LENDEROVÁ, Milena (eds). *Žena v českých zemích*, s 505-506).

⁴⁸² PODLIPSKÁ, Sofie. *Příklady z oboru vychovacého: Díl III*. Praha, 1874, s. 4.

Opovrzení a nedůvěra v ženské schopnosti připravovaly Elišku o sílu dál tvořit. Navíc matka připomínala Elišce další dobový stereotyp. Tím, že se zříká manželství, se vydává v šanc nejisté budoucnosti, protože se předpokládalo, že profesionální umělkyně by měly zůstat svobodné. Eliška na to namítala, že manželské štěstí také není jisté: „*Mladá děvčátka kolébávají se často zlatým snem o jakémsi báječně blaženém sňatku a čekávají na ženicha jako na prince v pohádce. Ať se dívky učí od dětství myslet na to, jaký stav si vyvolí, jakému druhu práce se zasvětit; ať se učí rozuměti vychování dětskému, domácnosti, ženským povinnostem. [...] Ale ať proto netrpí, nezahálí, svou schopnost nepotlačuje, neboť to není spravedlivé nikdy, to neomluví žádná vyšší povinnost.*“⁴⁸³

Eliška si postupem času získala respekt kritiky a obecnstva, mohla malovat podle chuti a výtělky věnovala na umělecké cesty. Podlipská však Eliščin příběh zkomplikovala, aby mohla demonstrovat další životní situaci, se kterou se musely umělkyně vyrovnávat. Už při svých studiích se Eliška seznamuje se sochařem Bořkem a jeho rodinou. Zamiluje si jeho děti, a když náhle zemře jeho manželka, snaží se pro ně udělat první poslední. Zároveň se sblíží s Bořkem, kterému po čase nedokáže odmítnout nabídku k sňatku.

V manželství potom počáteční sympatie přerostly v takovou lásku, kterou Podlipská považuje za nejlepší pro manželství. Tedy ve svazek plný přátelského porozumění, vzájemné úcty a obdivu, ve kterém je Eliška šťastná. Jak už bylo několikrát řečeno, Sofie Podlipská vždy věřila pouze v manželství, které vyznává tyto hodnoty. Pokud žena nenajde pravou lásku, měla by se realizovat v povolání, které jí přinese stejnou radost jako mateřství a manželství.

A tak Eliška obětuje těžce vydobyté postavení a na čas vzdá své malířské vášně, protože nemůže tvořit „*své obrazy mezi tím, co se připálí oběd, co budou její děti ušpiněny a otrhány, co odstrčeny z její dílny, aby nepřekážely, budou mít od služebných špatný příklad, budou mezi sebou se rvát.*“⁴⁸⁴ Jako správná mladá hospodyňka se „vrhne“ na domácí práce, výchovu dětí. Podlipská ale připraví v životě Elišky další zvrat: Bořek není schopen splácet dluhy za léčení své první ženy a domácnost strádá. Eliška nejprve propustila služby a snažila se zvládnout vše sama, ale po čase zjistila, že jí namáhavá práce spíše od dětí vzdaluje a ani finančně si rodina příliš nepolepšila. Eliška je tedy vděčná za nabídku od jedné známé malovat portréty a nakonec se vrátila do své dílny napořád. Zjišťuje, že neztratila nic ze svých malířských schopností. Naopak se jí ještě umělecký cit prohloubil a svoje umělecké zkušenosti přenášela na všední život. Děti rozhodně nestrádaly a Eliška jim věnovala každý

⁴⁸³ PODLIPSKÁ, Sofie. *Příklady z oboru vychovacího: Díl II.*, s. 27.

⁴⁸⁴ PODLIPSKÁ, Sofie. *Příklady z oboru vychovacího: Díl III.*, s. 13.

večer. Někdy si na ně vyhradili s Bořkem i celý den a při pobývání s nimi se odreagovali lépe než při jiné zábavě. Eliška dokázala sloučit, s pomocí spolehlivé kuchařky a dobrosrdečné dívky k dětem, vlastní povolání s výchovou dětí a vedením domácnosti.

Podlipská na příkladu Elišky znázornila, že první umělkyně musely bojovat nejen s odmítavým postojem naprosté většiny měšťácké společnosti, ale musely na sobě pracovat mnohem více, aby se vyrovnaly mužům.

4. 6. 2 Herečky a zpěvačky

V průběhu 19. století se začíná v měšťanských kruzích čím dál tím větší oblibě těšit ochotnické divadlo, od 60. let pak ožila tradice domácích divadelních představení. Připomeňme, že každá správně vychovaná měšťanská dívka měla umět hrát na nějaký hudební nástroj, nejlépe na piano, pěkně zpívat a recitovat, ale pokud se předváděla před obecnstvem, vždy to bylo v domácím prostředí.⁴⁸⁵ Co se týče herectví a zpěvu provozovaných za účelem obživy, stále nebyl „divadelní svět“ brán jako důstojný prostor pro uplatnění ženského uměleckého talentu. I u prvních hereček, zpěvaček a tanečnic, stejně jako malířek, platilo, že pocházely z „komediantských“ rodin. Pokud se provdaly za muže, který nepocházel z divadelních kruhů, od divadla odcházely.⁴⁸⁶

Sofie Podlipská se přímo touto situací zabývá v Listech staré vychovatelky. Umělkyně Luběna se vzdá své pěvecké kariéry, aby se mohla postarat o děti své sestry, která zemřela. Po roce se vdá za svého švagra a přestěhuje se s ním do osamělého pohorského městečka. Její vychovatelka byla velmi zarmoucena tím, že Luběna obětovala svůj talent a potlesk obecnstva a opustila povolání, k němuž byla vychována a uvádí: „*Emancipace našeho pohlaví z podruží rodinného, kde často zbytečně neb nešťastně živoří, jest otázkou našich dnů a kde mohu, povzbouzím ji.*“⁴⁸⁷ Přesto se jí snaží povzbudit a ukázat směr, jakým se nyní může její život ubírat: „*Takový jest a bude vždy osud ženy; pravé totiž ženy, jež ctí co povolání všech povolání, aby žila pro jiné a pamatovala více na vše než na sebe*“ a jedním dechem dodává, že „*účinkování na veřejnosti bude vždy pouhým snem několika výstředních žen, nikdy přáním a nutností naší společnosti.*“⁴⁸⁸

⁴⁸⁵ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě*, s. 215-216.

⁴⁸⁶ LENDEROVÁ, Milena (eds). *Žena v českých zemích*, s 512.

⁴⁸⁷ PODLIPSKÁ, Sofie. *Listy staré vychovatelky*, s. 69.

⁴⁸⁸ Tamtéž, s. 69.

Herečky a zpěvačky měly navíc při prosazování ztíženou cestu, protože na rozdíl od malířek a spisovatelek, vystupovaly mimo domácnost. Byly neustále na očích a pod drobnohledem měšťácké společnosti. A tak Podlipská radí prostřednictvím staré vychovatelky všem ženám, které byly nuceny vzdát se svého snu, aby si vytvořily své vlastní malé obecnost z přátel, dětí a manžela. Mají také pěstovat u svých dětí smysl pro umění a mohou jim předat svůj hudební nebo herecký cit a schopnosti. Vychovatelka závěrem apeluje na Luběnu, aby nezanevřela na divadlo, protože příroda z ní chtěla mít umělkyni, ale zároveň i ženu a matku.⁴⁸⁹ A protože už známe životní postoje a názory Sofie Podlipské, víme, že poslední řečené, je největší bohatství, jaké se ženě podle ní může dostat.

Problémy s prosazováním ženského umění na veřejnosti naznačila Sofie Podlipská také v dopise Marii Gabrielové. Vypravuje ji o ženském koncertě, který pořádal „ženský klub“.⁴⁹⁰ Nejprve měly členky spoustu práce s uspořádáním a vyslechly si kolem toho spoustu „nejapných“ narážek. Přípravy jim znepríjemnila taková drobnost jako to, kdo bude stěhovat piano, protože to byla mužská práce a na podiu byly samé ženy. Členky se shodly na tom, že nejlepší bude, když dvě slušně oděné ženy vstoupí na scénu a piano přemístí. To ale odmítl „dobrý Náprstek“ s tím, že „*toho není zapotřebí, že mohou muži také jednou dámám jen sloužiti.*“ Sofie dál líčí švagrové, že přesně jak všechny předvíдалy, stala se „*tato maličkost příčinou pozastavení.*“ Z hlediště se totiž ozvalo: „*Hled' me ty Amazonky!! V otroctví berou si muže, za pouhé sluhy je snižují.*“ Naštěstí se koncert povedl, ale všechny zúčastněné ženy a dívky si byly vědomy, že kdyby se něco nevydařilo, byly by vystaveny posměchu. Sofie byla úspěchem naprosto nadšená, na rozdíl od některých pánů, kteří rozhorleně vykřikovali „*To už je škandál, co ty ženské dělají! Avšak, že se jim to tak výborně daří, to' ještě větší škandál!*“⁴⁹¹

---

⁴⁸⁹ Tamtéž, s. 74.

⁴⁹⁰ Protože je dopis psán kolem roku 1871, Podlipská měla pravděpodobně na mysli Americký klub dam, který byl založen roku 1865 Vojtou Náprtskem.

⁴⁹¹ Celý odstavec je citován a parafrázován dle LA PNP, Fond Podlipská Sofie. *Sofie Podlipská Marii Gabrielové*. b. d. asi 1871.

Povolání hereček a hudebnic se stalo respektovanější až na konci 19. století. Jednou z nejobdivovanějších hereček své doby byla Otýlie-Sklenářová-Malá,⁴⁹² která se pyšnila krásnou barvou hlasu a dramatickým přednesem. Za velkou umělkyní a noblesní dámu byla považována i o generaci mladší herečka Hana Kvapilová.⁴⁹³ Obě se prosadily v době, kdy se divadlo stalo významným činitelem národní agitace.⁴⁹⁴ Milena Lenderová vysvětluje, že „profesionální herečka v českých Čechách (zdá se, že německá scéna byla tolerantnější) osmdesátých a devadesátých let musela být prostě národně uvědomělá, čeština měla být jejím paládiem,⁴⁹⁵ což výše uvedené dámy bezpochyby splňovaly.

Sofie Podlipská v jednom z Listů staré vychovatelky přímo popisuje výbornou znalost mateřského jazyka jako jednu z vlastností, které jsou nezbytně nutné k tomu, aby se žena stala divadelní umělkyní. Mladá herečka Věkoslava má mít neustále na paměti, že je ve službě svého jazyka a národa. Stane-li se velkou herečkou, bude současně také velkou vlastenkou. Vychovatelka ji nabádá, aby se vzdělávala, protože jedině všestranné nadání „povznáší umělce do pravé výše.“⁴⁹⁶ Na závěr ji stará přítelkyně radí, jak má svůj umělecký cit rozvíjet: „I ty sama uč se svým velkým uměním a co v něm uchvacuješ velkého a vznešeného, vnes do svého vlastního žití. [...] Budeš-li dobrá a ušlechtilá v životě, nebude ti s těžkem jeviti se takovou na divadle.“⁴⁹⁷

Prosazení žen jako hereček a zpěvaček však byla jedna věc, a prosazení prvních hudebních skladatelek, dirigetek či dramaturgyň byla věc druhá. Výjimky se ale našly, a jak už bylo zmíněno ve třetí kapitole, komponování se věnovala Sofiina přítelkyně Josefina Brdlíková. Josefina pocházela ze zámožné měšťanské rodiny. Dostalo se jí kvalitního vzdělání, protože její švagr byl milovníkem hudby a rozpoznal její pěvecké vlohy a doporučil jí i k dalšímu studiu. Ovládala francouzštinu a němčinu a ve zpěvu se pak zdokonalila na

---

⁴⁹² Otýlie Sklenářová, roz. Malá (1844-1912) byla manželkou tajemníka Prozatímního a později Národního divadla Josefa Sklenáře. Spolupracovala s Americkým klubem dam a účastnila se všech aktivit ve prospěch českého národa. Díky obětavé lásce k divadlu a vlasteneckému zápalu patří k jedné z nejvýznamnějších divadelních osobností 19. století. (LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě*, s. 225).

⁴⁹³ Hana Kvapilová, roz. Kubešová (1860-1907) byla manželka spisovatele a pozdějšího režiséra Národního divadla Jaroslava Kvapila. Devatenáct let byla členkou činohry Národního divadla, kde působila až do své předčasné smrti. (Tamtéž, s. 224).

⁴⁹⁴ Divadlo, jako účinný prostředek pro šíření českého jazyka, fungovalo už na konci 18. století, kdy vznikly první české divadelní scény. Roku 1771 se hrála první česká hra v divadle v Kotcích, v roce 1786 vzniklo divadlo Bouda. Hrály se zde jen české hry, a to i na úkor kvality, takže dřevěné divadlo bylo pro nezáměr strženo o tři roky později. Pro české publikum se hrálo i v domě U Hybernů a v určené dny ve Stavovském divadle. (LEHÁR, Jan, JANÁČKOVÁ, Jaroslava, STICH, Alexander (ed.). *Česká literatura od počátků k dnešku*. Praha, 1998, s. 166-167. ISBN 80-7106-308-8).

⁴⁹⁵ LENDEROVÁ, Milena (eds). *Žena v českých zemích*, s 512.

⁴⁹⁶ PODLIPSKÁ, Sofie. *Listy staré vychovatelky*. s. 63.

⁴⁹⁷ Tamtéž.

Žofínské hudební akademii⁴⁹⁸ pod vedením profesora Zikmunda Holešovského. Na začátku šedesátých let odcestovala na studijní cesty do Paříže a Londýna, kde nabyla rozhledu a samostatnosti. Po návratu se stala středem pražské literární a umělecké společnosti. Pánové, v čele s Františkem Palackým i Františkem Ladislavem Riegerem, ji obdivovali pro její intelekt, bystrost i krásný hlas.⁴⁹⁹

Skladatelství se začala věnovat až jako manželka purkmistra v Počátcích na Moravě. Její sňatek překvapil celou Prahu, ale ona věděla, co dělá. Vědomě rezignovala na manželství z lásky. Přála si provdat se za někoho, s kým by měla bezstarostný život, bez celodenní práce v domácnosti a finančních starostí. Prakticky založený Jan Brdlík jí k tomu poskytl dokonalé podmínky. Byl k touhám své ženy poměrně tolerantní a Josefína se mohla, vedle mateřských povinností, věnovat milované hudbě, knihám a filosofii.

Jako hudební umělkyně chtěla prosazovat českou kulturu a dokázat, že i česká žena se může stát skladatelkou. Její hudba byla většinou reflexivního rázu a zhudebňovala texty Jaroslava Vrchlického, Josefa Sládka či Elišky Krásnohorské.⁵⁰⁰ Byla přijímána s nadšením a porozuměním, jak dosvědčuje dopis psaný Sofii v roce 1893: „*Víte kdy jsem ještě zvláště živě slavila jubileum Vrchlického? Bylo to v Jihlavě o velikonocích, kdy tamější beseda pořádala vlastenecký velký koncert českého quartetta, byla bych si přála kdyby byl mohl vidět Vrchlická účinek své písně: „Nediv se, neptej se“; slávu sklízela jsem zatím já, ale ta náležela jemu, neb takovou píseň tak snadno nenapíše.*“⁵⁰¹

Josefína Brdlíková je právem považovaná za první českou hudební skladatelku, i když její tvorba byla spíše konvenční a akademická, příliš ovlivněná jejím rozumovým přesvědčením.⁵⁰²

---

⁴⁹⁸ Žofínská hudební akademie hudby a zpěvu byla založena roku 1840. Vyučovalo se zde nejen sólovému a sborovému zpěvu, ale i hře na klavír, teorii, estetice, dějinám hudby a základům deklamace. Jejími řediteli byl např. skladatel František Škroup nebo Josef Leopold Zvonař, který zavedl dívčí sborový zpěv. Svoji činnost akademie ukončila roku 1899. BERDYCHOVÁ, Tereza. *Josef Leopold Zvonař, hudební teoretik a významný zjev hudby předmetanovské*. Bakalářská práce. Brno, 2007, s. 17.

<http://is.muni.cz/th/145790/ff_b/Kopie_-_Bakalarska_prace_2007.pdf>. [cit. 2010-06-19].

⁴⁹⁹ PRAŽÁK, Albert. *Josefína Brdlíková*. In STLOUKAL, Karel (ed.). *Královny, kněžny a velké ženy české*, s. 449-458.

⁵⁰⁰ Tamtéž.

⁵⁰¹ LA PNP, Fond Sofie Podlipská, *Josefína Brdlíková Sofii Podlipské*. 4. 5. 1893.

⁵⁰² PRAŽÁK, Albert. *Josefína Brdlíková*. In STLOUKAL, Karel (ed.). *Královny, kněžny a velké ženy české*, s. 456.

4. 6. 3 Spisovatelky

Část o ženách spisovatelkách je záměrně uvedena na konci diplomové práce. Už jen proto, že celá práce pojednává o ženě – matce, manželce, hospodyně, ale i spisovatelce Sofii Podlipské, přičemž některé aspekty o údělu českých literárek byly zmíněny i v souvislosti s dvěma prvními moderními českými spisovatelkami – Boženou Němcovou a Karolinou Světlou. Nyní tedy zrekapitulujeme důležité mezníky prosazování ženy v české literatuře v 19. století

Předpokladem toho, aby ženy začaly samy psát, byla nejen gramotnost, ale především možnost vzdělávat se četbou literárních děl. Tyto možnosti měly dlouho jen ženy z vyšších kruhů, ale například i Božena Němcová měla přístup k německým románům a básním ze zámecké knihovny ve Chvalkovicích.⁵⁰³ V případě žen ze středních vrstev bylo čtení románů považováno před rokem 1848 za ztrátu času, vzpomeňme si na Johanku Rottovou, která se musela s knihami schovávat. Od šedesátých let 19. století mohly členky Amerického klubu dam využívat dobře vybavenou knihovnu Vojty Náprstka.⁵⁰⁴ Milena Lenderová uvádí, že jakmile se ženy naučily číst, vyhledávat aktivně nové knihy a přemýšlet o nich, zbýval už jen krok k tomu, aby se snažily písemně reflektovat, co přečetly.⁵⁰⁵ A tak vkládají své literární postřehy a interpretace na stránky dopisů a deníků. Jak už bylo řečeno ve třetí kapitole, dopis byl považován za ženský literární žánr a rozsáhlou korespondenci vedly i ženy, které nebyly literárně činné. Mezi pilné korespondentky, mimo Boženy Němcové, Karoliny Světlé a Sofie Podlipské, patřila třeba Magdalena Dobromila Rettigová, Bohuslava Rajská, Marie Riegrová, rozená Palacká či později Eliška Krásnohorská a Teréza Nováková. Na stránky deníků ženy mohly zaznamenávat mimo svých myšlenek a zážitků také první literární pokusy.

Ženy však stále psaly své deníky a dopisy v prostředí domácnosti. Psaní bylo ženě doporučováno, jakožto koníček, který mohla provozovat ve svém volném čase. Nepředpokládalo, že by žena vystoupila se svou literaturou na veřejnost. Na počátku 40. let 19. století ale české vlastenecké prostředí začíná postrádat ženskou osobnost, která by povzbuzovala národní uvědomění svojí uměleckou tvorbou. V tu chvíli se přestěhuje s manželem a dětmi do Prahy Božena Němcová, která zde poprvé pobývala v letech 1842 – 1845. Prostřednictvím lékaře Václava Staňka⁵⁰⁶ se seznámila s tehdejší českou elitou, kterou zcela okouzila. Měla možnost setkávat se v salónech u Staňků i u Fričů s mnoha zajímavými

⁵⁰³ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě*, s. 196.

⁵⁰⁴ LENDEROVÁ, Milena (eds). *Žena v českých zemích*, s 518.

⁵⁰⁵ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě*, s. 197.

⁵⁰⁶ Václav Staňka (1804-1881) byl český lékař a spisovatel, švagr Bohuslavy Rajské. Psal odborné anatomické články do časopisů. (Tamtéž, 177.)

osobnostmi, kteří v ní „*probudili důvěru ve společenský pokrok, přesvědčení o ceně každého člověka, o možnosti učinit osou společenského soužití občanskou solidaritu toleranci a lidskost.*“⁵⁰⁷ Rozpoznali také její neobyčejný talent, znalost lidové řeči a představitivosti. První báseň Němcové „*Ženám českým*“⁵⁰⁸ se dá pokládat za programové prohlášení českého vlasteneckého feminizmu: žena má přímý vliv na rozvoj českého národa prostřednictvím vzdělávání svých dětí.⁵⁰⁹ Česká spisovatelská veřejnost byla „*uchválena*“ vypravěčským uměním, které zúročila ve svých Národních báchorkách a pověstech (1845-1847), povídkách a především v *Babičce* (1855).

O co nadšeněji byla Božena Němcová přijímána jako první česká spisovatelka, o to více byla pranýřována za to, že porušila onen zažitý stereotyp vzorné manželky a hospodyně,⁵¹⁰ protože odmítla finanční závislost na svém muži a snažila se uživit psaním, což se jí nedařilo. Její touha po tvůrčí svobodě byla vykoupena materiálním nedostatkem. Božena Němcová zkrátka předběhla svou dobu, a teprve „*nežijící a neprovokující Němcová se stala ikonou češství.*“⁵¹¹

Můžeme tedy shrnout, že první profesionální umělkyně neměly právě snadnou pozici, protože se chtěly prosadit v době, kdy se mnohem více cenilo, byla-li žena dobrá manželka, matka a hospodyně. Jejich umělecké pokusy byly vítány, ale jen pokud nenarušovaly klid domácího soužití a tradiční rozdělení genderových rolí. O něco snadněji se prosazovaly ženy, které byly podporovány svými manželi, většinou taktéž umělci a svobodné ženy, které se nemusely rozhodovat, zda dají přednost rodině či povolání.

---

⁵⁰⁷ LEHÁR, Jan. (ed.). *Česká literatura od počátků k dnešku*, s. 243.

⁵⁰⁸ Vyšla v *Květech*, 5. 4. 1843.

⁵⁰⁹ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě*, s. 210.

⁵¹⁰ Své mateřské povinnosti se ale snažila plnit svědomitě, přesně v duchu přesvědčení, které hlásala v básni *Ženám českým*. LENDEROVÁ, Milena (eds). *Žena v českých zemích*, s. 539.

⁵¹¹ LENDEROVÁ, Milena (eds). *Žena v českých zemích*, s. 543.

5 ZÁVĚR

„Dlouhé“ 19. století je stoletím převratných změn, které se týkaly nejen politiky či vědy, ale i životního stylu a každodenního života. V českých zemích se začíná zlehka a nenápadně měnit postavení žen, které měly odedávna na starosti domácnost, výchovu dětí a péči o manžela. V první polovině 19. století byla jediná možnost jak uniknout z domácnosti dobročinná činnost – pořádání dobročinných akcí a sbírek. Později manželky, dcery či snachy velmi známých Pražanů zakládají spolky a časopisy, zapojují se do vlasteneckých aktivit, účastní se „salonních“ zábav, navštěvují přednášky a vzdělávací kurzy. Bohuslava Rajská zakládá první dívčí školu, Marie Riegrová-Palacká organizuje dívčí odborné vzdělávání, Honorata Zápová první ženský spolek Slovanek, Eliška Krásnohorská zřizuje v roce 1890 Minervu - první dívčí gymnázium v Rakousku-Uhersku a Anna Lauermannová-Mikschová pořádá literární salóny.

Do rozvoje emancipačního hnutí přispěla velkou měrou i Sofie Podlipská (1833-1897) česká spisovatelka, překladatelka, autorka mnoha pedagogických spisů pro mládež. Byla sestrou známé spisovatelky Karoliny Světlé a tchýně básníka Jaroslava Vrchlického. V roce 1867 se provdala za lékaře Josefa Podlipského, se kterým měla dvě děti. Základem jejich manželství byla hluboká láska, založená na vzájemné důvěře a duševním porozumění. Manželství však trvalo jen devět let a po jeho smrti, se Sofie Podlipská ponořila do spisovatelské činnosti a veškerou péči věnovala dětem, dceři Ludmile a synovi Prokopovi. Angažovala se v různých veřejných spolcích a jako jedna z prvních českých emancipistek prosazovala nutnost ženského vzdělávání.

Cílem diplomové práce znázornit, jak se nahlíželo na ženskou feminitu v měšťanské společnosti v druhé polovině 19. století. Na základě analýzy korespondence a vychovatelských spisů Sofie Podlipské jsme zjistili, jak si měli mladí lidé v polovině 19. století vybírat partnery, a jaké vlastnosti měla mít podle dobových konstruktů feminity i maskulinity správná žena i muž, když vstupovali do manželství. Ujasnili jsme si důvody, které vedly k tomu, že žena byla „poslána“ do soukromé sféry domova, kdežto muž mohl aktivně působit na veřejnosti. Dále jsme se dozvěděli, jak žena zvládala těhotenství a porod, a také, jak mateřství určovalo její roli ve společnosti. Část práce se věnovala genderovým rozdílům ve výchově a vzdělání chlapců a dívek.

Dospěli jsme k názoru, že v průběhu 19. století se přístup ke vzdělání dívek zlepšoval. Stále se však dívky měly vzdělávat buď proto, aby byly lepšími vychovatelkami svých dětí, anebo aby se mohly uživit v případě, že se neprovdaly či se staly vdovami. Sofie Podlipská byla jedna z prvních žen, která prosazovala vzdělání a tělovýchovnou činnost dívek a narušila tak jeden z genderových stereotypů ve vzdělávání ženského dorostu.

Sofie Podlipská byla nejlepším příkladem toho, že žena může zvládnout péči o děti, manžela i domácnost a zároveň přispívat do rodinného rozpočtu. Podle jejích vychovatelských spisů i životních postojů považovala Sofie Podlipská umění nebo vychovatelství za nejlepší ženské „povolání.“ Stále ale stavěla výše mateřskou a manželskou úlohu ženy, protože žena odpovídala za vzdělávání svých dětí, a tím i za blaho příštího pokolení.

6 SUMMARY

The aim of this thesis was to find out the way how the female femininity in the middle-class society was regarded on in the second half of the 19th century. The results were based on the study of female topics in the correspondence of Sofie Podlipská.

The first part of the thesis deals with the destiny and activities of Sofie Podlipská. Sofie Podlipská (1833 – 1897) was the Czech writer, the translator and the author of many educational reports for young people. She was a sister of the famous writer Karolina Světlá and a mother-in-law of the poet Jaroslav Vrchlický. In 1867 she married the doctor Josef Podlipský, with whom she had two kids. The base of their marriage was a deep love based on a mutual confidence and psychical understanding. Unfortunately, the marriage lasted only for nine years, when Josef Podlipský died. After his death Sofie started to work harder as a writer and she put all her care and love on their children. She was involved in many public institutions and she was one of the first Czech emancipists who supported the necessity of female education.

In the second chapter the thesis is aimed at the criticism of correspondence as a historical source and its possibilities of using it during the study of gender history. Correspondence is classified among the sources of personal character and it has been used as a valid historical source for only a few decades. In this chapter there are also presented people, with whom Sofie Podlipská corresponded the most, usually about everyday life and about female topics such as labour, raising kids or marriage.

In the last part we analysed, thanks to the correspondence and the pedagogical reports, how young people were supposed to pick their partners in the half of the 19th century and which features the right woman and man should have had according to the contemporary constructs of femininity and masculinity, when they changed their conditions. We clarified the reasons, which led to the fact that a woman was sent to the private sphere of household while a man could work in public without any limitations.

The part of last chapter was also dedicated to the gender stereotypes of enlightenment of boys and girls. We persuaded that during the 19th century the attitude to education of girls got better and better. Despite this fact the girls still should have been educated either to become better governesses or to be able to subsist themselves, whether they did not get married or they widowed. Sofie Podlipská was the best example of the fact that woman could

handle raising kids, taking care of her husband and household and earning money at the same time. According to her educational reports and her attitude to life Sofie Podlipská considered the artistic activities to be the best female profession, which was the only tolerated option for women to be pursued on the professional basis.

7 SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

PRAMENY NEVYDANÉ

Literární archiv Památníku národního písemnictví, pracoviště Staré Hrady:

FOND Bayerová Anna, č. přír. 9/25

FOND Brdlíková Josefina, 254/52

FOND Gabriel Josef Ambrož, 326/51

FOND Hemerka ze Stanmíru Augustin, 23/58

FOND Podlipská Sofie, 15/50

PRAMENY VYDANÉ

ADAM, Robert, JANÁČKOVÁ, Jaroslava, POKORNÁ Magdaléna (eds). *Božena Němcová. Korespondence I. 1844-1852*. Praha, 2003. ISBN 80-7106-162-x.

ADAM, Robert, JANÁČKOVÁ, Jaroslava, POKORNÁ Magdaléna (eds). *Božena Němcová. Korespondence II. 1853-1856*. Praha, 2004. ISBN 80-7106-697-4

ADAM, Robert, JANÁČKOVÁ, Jaroslava, MARTÍNEK František (eds). *Božena Němcová. Korespondence III. 1857-1858*. Praha, 2006. ISBN 80-7106-764-4.

BRTNÍK, Václav (ed.). *Dopisy Jaroslava Vrchlického se Sofií Podlipskou*.

ČERMÁKOVÁ-SLUKOVÁ, Anežka. *Vzpomínky na Karolinu Světlou*. In HOLEČKOVÁ-HEIDENREICHOVÁ, Jelena. *Sofie Podlipská ve svých vzpomínkách, dopisech a denících*. Praha, 1940.

FRÍDA, Bedřich, *Mladá léta Jaroslava Vrchlického v zrcadle dopisů, jež psal svému strýci a bratrovi*. Praha, 1931.

KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. Vzpomínky na Karolinu Světlou a Sofii Podlipskou. In Josef ŠPIČÁK (ed.) *Polemika s dobou*. Praha, 1969.

Ottův slovník naučný

PODLIPSKÁ, Sofie. *Listy staré vychovatelky*. Praha, 1886, 2. vydání.

PODLIPSKÁ, Sofie. *Peregrinus*. Praha, 1902, 2. vydání.

PODLIPSKÁ, Sofie. *Povídka o mně*. Praha, 1898.

PODLIPSKÁ, Sofie, *Příklady z oboru vychovacého: Díl I.-III. Praha 1874-175*

PODLIPSKÁ, Sofie. *Několik črtů životopisných*. In *Listy staré vychovatelky*. Praha, 1886, 2. vydání.

PODLIPSKÁ, Sofie. *Zlomky zkušenosti sebevychování. Zlomek I-III*. Praha, 1875.

SLAVÍK, Bedřich (ed.). *Sofie Podlipská*. In: *Srdce a doba. Listy českých žen*. Praha, 1942.

SVĚTLÁ, Karolina. *Z literárního soukromí I. Upomínky*. Praha, 1959.

SVĚTLÁ, Karolina. *Z literárního soukromí II. Korespondence*. Praha, 1959.

VRCHLICKÁ, Eva. *Dětství a mládí s Vrchlickým*. Praha, 1960.

VRCHLICKÁ, Eva. *Sestry*, Praha, 1965.

LITERATURA

ABRAMS, Lynn. *Zrození moderní ženy: Evropa 1789-1918*. Brno, 2005. ISBN 80-7325-060-8.

CLINE, Cheryl. *Women's Diaries, Journals, and Letters. An Annotated Bibliography*. New York & London, 1989, s. xiii. ISBN 0-8240-6637-5.

BLÁHA, Filip. *Úloha „Tělocvičného spolku paní a dívek pražských“*. In WAIC, Marek, SCHŮTKOVÁ, Jitka (edd). *Tělesná výchova*, s. 20.

ČEVELOVÁ, Zuzana. *Normativní církevní prameny jako jeden ze zdrojů genderových konstruktů 19. století*. In ČADKOVÁ, Kateřina, LENDEROVÁ, Milena, STRÁNÍKOVÁ, Jana (edd.). *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do 20. století v zasetí historiografie*. Pardubice, 2006.

ERIKSEN, Thomas Hylland. *Sociální a kulturní antropologie*. Praha, 2008.

FRASER, Hilary, GREEN, Stephanie, JOHNSTON, Judith. *Gender and the Victorial Period*. Cambridge, 2003. ISBN 0 521 83072 9

JURČINOVÁ, Eva. *Karolina Světlá*. In STLOUKAL, Karel (ed.). *Královny, kněžny a velké ženy české*. Praha, 1940.

HORSKÝ, Jan, SELIGOVÁ, Markéta. *Rodina našich předků*. Praha, 1997. ISBN 80-7106-195-6.

HOLEČKOVÁ-HEIDENREICHOVÁ, Jelena. *Sofie Podlipská ve svých vzpomínkách, dopisech a denících*. Praha, 1940.

LAŠTOVKA, Marek, LEDVINKA Václav a kol., *Pražský uličník*, 1.díl (A-N), Praha, 1997. ISBN80-85983-23-0.

LENDEROVÁ, Milena. *Anna Bayerová, Anna Fischer-Dueckelmann: Lékařky, zdraví a sexualita na přelomu 19. a 20. století*. Příspěvek na konferenci VI. Pardubického bienále *Nemoc, neduh, choroba. Pacienti a zdravotní personál v dějinách*. 22.-23. 4. 2010.

LEHÁR, Jan, JANÁČKOVÁ, Jaroslava, STICH, Alexander (ed.). *Česká literatura od počátků k dnešku*. Praha, 1998. ISBN 80-7106-308-8

LENDEROVÁ, Milena. „A ptáš se knížko má...“ *Ženské deníky 19. století*. Praha, 2008. ISBN 978-80-7254-956-6.

LENDEROVÁ, Milena a kol. *Eva nejen v ráji. Žena v Čechách od středověku do 19. století*. Praha, 2002. ISBN 80-246-0375-6.

LENDEROVÁ, Milena. *Chvála dopisů a deníků*. In LENDEROVÁ, Milena, KUBEŠ, Jiří (edd.). *Osobní deník a korespondence-snaha o prezentaci, autoreflexi nebo (proto) literární vyjádření?* Pardubice, 2004. ISBN 80-7194-650-8. ISSN 1213-3485.

LENDEROVÁ, Milena, *K hříchu i k modlitbě*, Praha, 1999. ISBN 80-7185-647.

LENDEROVÁ, Milena, KUBEŠ, Jiří (edd.). *Osobní deník a korespondence-snaha o prezentaci, autoreflexi nebo (proto) literární vyjádření?* Pardubice, 2004. ISBN 80-7194-650-8. ISSN 1213-3485.

LENDEROVÁ, Milena, RÝDL, Karel, *Radostné dětství?*, Praha-Litomyšl, 2006. ISBN 80-204-0737-5.

LYONS, Martyn. „*Ordinary Writings*“ or *How the „Iliterate“ Speak to Historians*. In LYONS, Martyn (Ed.). *Ordinary Writings, Personal Narratives: Writing Practices in 19th and early 20th century Europe*. Peter Lang, Bern, 2007. ISBN 978-3-03911-235-7.

PRAŽÁK, Albert. *Josefina Brdlíková*. In STLOUKAL, Karel (ed.). *Královny, kněžny a velké ženy české*. Praha, 1940.

MALÍNSKÁ, Irena. *Žofie Podlipská*. In. STLOUKAL, Karel (ed.). *Královny, kněžny a velké ženy české*. Praha, 1940.

MAŠÁTOVÁ, Jitka. *Vychovatelské snahy české spisovatelky 19. století v teorii a v praxi. Diplomová práce.* Olomouc, 2005.

MOCNÁ, Dagmar, PETERKA Josef a kol. *Encyklopedie literárních žánrů.* Praha, 2004. ISBN 80-7185-669-X.

MORKES, František. *Počátky cvičení žen v Sokole.* In *Tělesná výchova a sport mládeže*, roč. 72, r. 2006, č. 2, s. 46-47.

NEUDORFLOVÁ, Marie. *České ženy v 19. století.* Praha, 1999, s. 241-242. ISBN 902622-2-8

NOVÁK, Jaroslav. *O životě, názorech a spisech Rousseauových.* In ROUSSEAU, Jean Jacques, *Emil čili O výchování.* Praha, 1910.

NOVÁKOVÁ Teréza. *Karolina Světlá, její život a spisy.* In Josef ŠPIČÁK (ed.). *Polemika s dobou.* Praha, 1969,

SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, Lucie. *O dopisech...* In ADAM, Robert, JANÁČKOVÁ, Jaroslava, MARTÍNEK František (eds). *Božena Němcová. Korespondence III. 1857-1858.* Praha, 2003. ISBN 80-7106-162-x.

STLOUKAL, Karel (ed.). *Královny, kněžny a velké ženy české.* Praha, 1940.

ŠALDA, F. X. *Dvě rozhodná léta v životě Jaroslava Vrchlického 1875-1876.* In BRTNÍK, Václav (ed.). *Dopisy Jaroslava Vrchlického se Sofií Podlipskou.* Praha, 1917.

ŠIMŮNKOVÁ, Alena. *Statut, odpovědnost a láska: vztahy mezi mužem a ženou v české měšťanské společnosti 19. století.* IN Český časopis historický 95, č. 1, 1997, s. 55 a 67. ISSN 0862-6111.

ŠPIČÁK, Josef. *Karolina Světlá.* Praha, 1962.

ŠPIČÁK, Josef (ed.) *Polemika s dobou.* Praha, 1969.

ZEMON-DAVIS, Natalie. *Women on the margins: three seventeenth-century lives.* Cambridge-London, 1995. ISBN 0-674-95520-X.

INTERNETOVÉ STRÁNKY

BERDYCHOVÁ, Tereza. *Josef Leopold Zvonař, hudební teoretik a významný zjev hudby předsmetanovské*. Bakalářská práce. Brno, 2007, s. 17.
<http://is.muni.cz/th/145790/ff_b/Kopie_-_Bakalarska_prace_2007.pdf>. [cit. 2010-06-19].

DRÁŽNÁ, Hana. *Irma Geisslová – Předchůdkyně české dekadence?* In FEDROVÁ, Stanislava, JEDLIČKOVÁ, Alice (ed.). *Legendy a mýty české a slovenské literatury*. Praha, 2008. Online verze: <<http://www.ucl.cas.cz/slkc/data/2007/sbornik/10.pdf>>. [cit. 2010-06-19].

European history. *Madame de Sevigne. Biography and sources*, 15th October 2005).
URL: <http://europeanhistory.about.com/od/sevignemadamede/Sevigne_Madame_de.htm>. [cit. 2010-05-17].

LENDEROVÁ, Milena, URBÁNEK, Radim. *Úvod do studia kulturních dějin*. Ústav historických věd Fakulty filosofické Univerzity Pardubice, prosinec 2007.
URL: <<http://uhv.upce.cz/upload/lenderova/frame.htm>>. [cit. 2010-05-14].

RETTIGOVÁ, Magdalena Dobromila. *Mladá hospodyňka v domácnosti, jak sobě počínati má, aby své i manželovy spokojenosti došla. Dárek dcerám československým od Magdaleny Dobromily Rettigové*. Jan H. POSPÍŠIL, Praha, 1840. In LENDEROVÁ, Milena (ed.). *Antologie zaniklých ženských ctností*.
URL: <<http://uhv.upce.cz/cs/magdalena-dobromila-rettigova>>. [cit. 2010-06-14].

PODLIPSKÁ, Sofie. *Studie o práci. Přednášky Spolku „Domácnost“ (Česká škola kuchařská), č. 3*. Nákladem spolku domácnost., Praha 1889. In LENDEROVÁ, Milena (ed.). *Antologie zaniklých ženských ctností*. URL: <<http://uhv.upce.cz/cs/sofie-podlipska>>. [cit. 2010-06-14].

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 Obrázek Sofie Podlipské

Příloha č. 2 Obrázek Josefa Podlipského

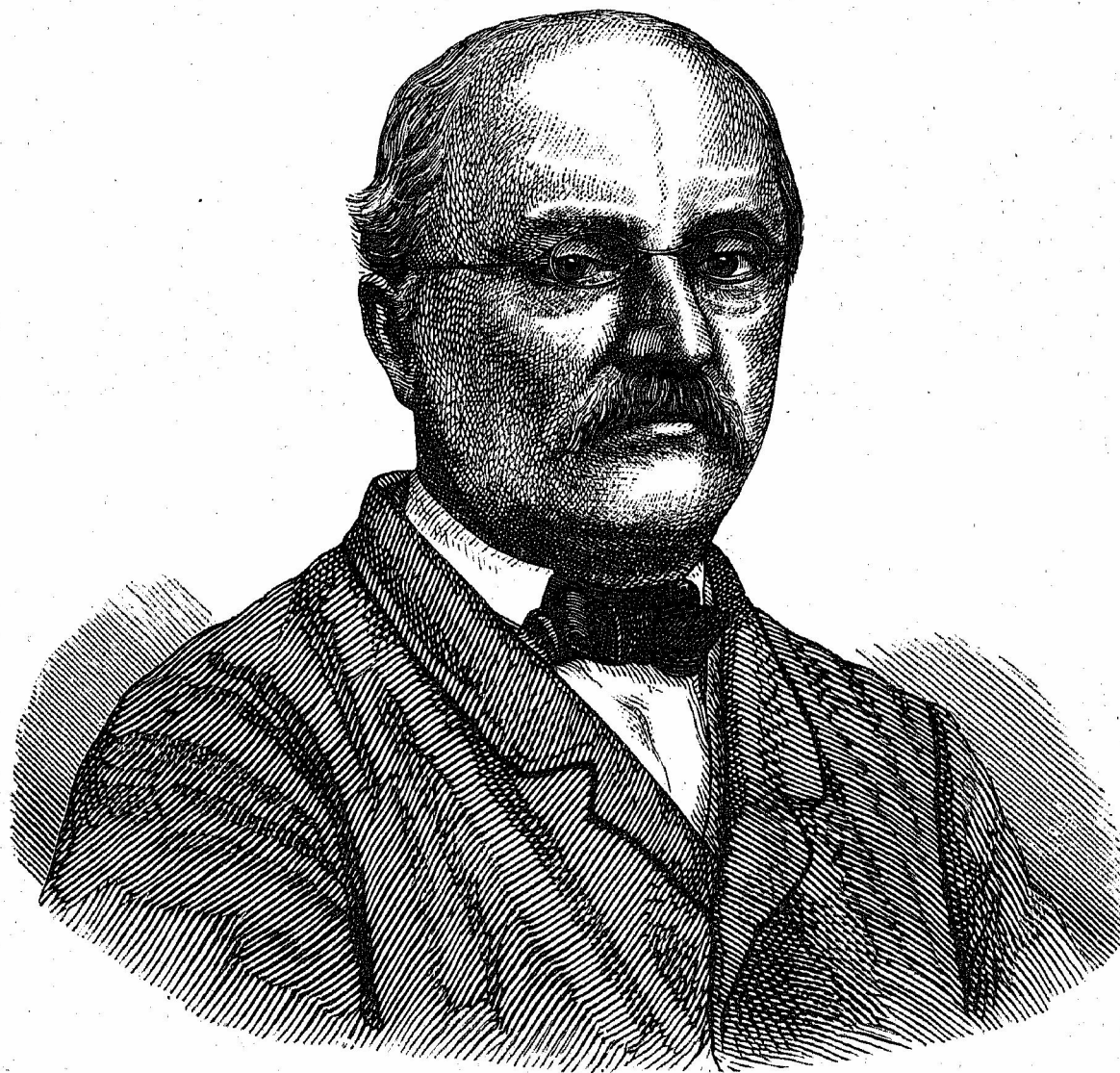
Příloha č. 3 Opis dopisu Sofie Podlipské Kateřině Hemerkové

Příloha č. 4 Dopis Josefa Podlipského Sofii Podlipské

Příloha č. 5 Dopis Sofie Podlipské Kateřině Hemerkové

Příloha č. 6 Dopis Sofie Podlipské Anně Bayrové

ky 67.

Josef Podlipský.

15. 12. 1856

Pro mě je bál věc lhostejná, den po bále však věc mrzutá, když se mám v nepořádku tam probudit; když Ty jsi u mne je mi chůze do bálu hned do taneční zábavy věc méně lhostejna, ano veselá a ten zdlouhavý a ten zdlouhavý nepořádný den druhý den a neseš ty se mnou obveselíš mi ho Tvou přítomností a To co mi bývá mrzuté jsem i pak nad míru žertovně: a proto jsem se mrzela na můj vrch šatů že není o polovičku vyšší. Také jsem místo, co bych byla měla vyspávat dříve vstala než obyčejně a nebylo do mne nic celý den (to bylo především) a ještě dnes jsem úplně nenašla svůj starý tón, tak že mi matinka před chvílí řekla, že mne už do žádného bálu nepustí a to mi bylo vhod. Seděla jsem totiž s podepřenou hlavou a odpovídala jsem zvráceně a roztržitě a to je mé exaktní matce sůl v očích.

Však už jsem Tě dost dlouho nechala čekat na odpověď. Ty jsi se totiž ptala: A v jakéms to byla bále? U Weiteuneherů, drahá Katinko! Bylo to v sobotu a světil se den narození Marinčín. Bylo to velkolepé. Lokál ovšem nevelký ale také není těsný; a co se urovnání týče to bylo elegantní, vybrané osvětlení a.t.d. Jen toalety zůstaly pozadu, proto že se nemyslelo, že by z toho byl skutečný bál. Paulina a já jsme byly na ten způsob nejvíce vystrojeny majíce ona modré tarlatanové šaty, já moje zelené a pentle v hlavě. Paulina si dala náramně dvořit od Kulíka, mimo toho nebylo žádného dvoření všechno bylo nenucené a živé a veselé. A já - jsem byla ráda když jsem si mohla jít lehnout. To však zůstane mezi námi. Mluvila jsem dost a dost, tančila jsem až příliš, smála se a usmívala jsem se až mne bolely tváře a přece jsem toužila pryč odtamtud. Jsem nevděčná vid'? Já jsem byla v jakémsi poetickém rozpoložení ducha a to mi tam překáželo. Kdybych tam byla našla člověka komu bych byla mohla mluvit jak jsem cítila, ale to nešlo. Začala-li jsem, oj tu jsem spatřila tvář tak ulekanou, v níž bylo psáno: Pro Krista ta mluv z toho tónu, že jsem raději hned mlčela aneb šlo-li to se přemohla.

Kupříkladu: Tančím s neznámým pánem quadrillu. První toura: nic. Druhá toura: můj tanečník otvírá hubu, já se naň velmi ochotně a s grandiózním (totiž má býti) úsměvem obracím a čekám co vyleze - - nic. Přestávka po druhé touře: On zase zkouší, už, už bohudíky, už slyším první ovšem neartikuloovaný zvuk, jsem ukrutně napnutá, dělám obličej, tak vlídný, pozorný a spolu obyčejný, abych ho neulekla, tak jako když skromňounká pastýřka očekává Šalamounovy výroky a tu přiletne Angela, chytí mne, šeptá mi já už nevím co, my se tomu smějeme, odletí neboť hudba zase začíná a já se tedy opět ohlížím na mého nešťastného řečníka, tomu se ale už koncept zmátl a neuslyšela jsem, co se mi říci zamýšlelo. Tančíme třetí touru a on svoje řečnické experimenty už neobnovoval; v přestávce mezi třetí a čtvrtou tourou bzučelo a hučelo to, všickni najednou povídali. „To hučení rozličných hlasů má něco zvláštního do sebe, je v tom vždy skryta jakási melodie, zdá se mi,“ pravím konečně nešťastnému mému tanečníku. Na to on se ti tak podivně usmál, že se mi zastesklo jako kdybych se byla v poušti Saharské octnula. Už jsem také nic neřekla, či měla jsem říci? Venku je bláto, zde je horko, podlaha je voskovaná? Vidíš mne to nenapadlo a tak jsme se mlčky po quadrille rozloučili a neplakali jsme nad tím.

Však tak nemysli že to bylo pořad, ti druzí mluvili a dobře, hezky o hudbě, o medicíně, o cestách, o fysiognomii, a.t.d. Moje ošklivá hlava nechtěla s tím mít nic společného, byly to samé známé věci, co mi kdo řekl, nic originálního a já jsem si vzpomněla na tmavý zámecký kostel i na dobytčí trh, když Ty i já na něm jsme vítali překrásnou rozmanitost barev a sněhu a zapadajícího slunce a ještě na jiné poetické okamžiky... Utekla jsem pak obyčejně do nějakého koutka a začala jsem snít při pohledu na létající páry; tu se mi

ale řeklo hned: Co děláte tak sama, vy se nebavíte. A já jsem musela zase o něčem mluvit do čeho se mi nic nebylo...

Příloha č. 4

Dopis Josefa Podlipského Sofii Podlipské z 9. 7. 1865

V Praze dne 9. července 1865

Ten týden mě blechy pronásledují. Vzpomínám si, když jsem jednou včera v neděli zase jednou a vždy jsem měl spat, zase jsem jeden v pračce našel v lodi více nále upláchla. O 7. hodně ambuloval jsem v Brannýse nad lábeni. Šel jsem předtím, abych šel k staré Tiché, je má zase důstojnost a včelice jiné příjazy. O 9. do listuarmy, nato u Tichých, bylo to exphice až do res-mecna. U Murovy, co jsem ji utřikhl tvový chrupavový nádorec. Krvácení už nebylo žádné. U kinspory souchoti náily. U staré Murovy. U Murose smcholinaré. U mladého Těrného, ar-tis-soucholinaré. U Ulma, po dávení žož se mlti ulehčení. Do písni ladně kde jsem se poradně vypra-řil. vydrisoval. Dnes byl u mě Slechta na místě včerejšíka, protože jsem původně myslil, vždy byl u mne v sobota je popedu v úteru do Velkého. Pořádě mi předeč-řa, dnes mi předčidel z krouu recenii Blattalou na gramatiku čestion. Čestionadom které jeit velmi zeporná acvltio prarodiva jeit p. Zvornad jeit velij Blat. Dnes recer přijde se Slechta do skladi a lesvy (Kabale und Liebe). Acv jeit to je od Tobe nejde žádné psaní, dnes jsem je jisti otevaral. Snad přijde žebra. Co delaji del. Prouop a Sndmila. A co ty.

Verao měl tento týden v německé operě jaso Karul v Slugenottech. A však zemský výbor mu to po návrhu doctore Riga zastájal. Schoore zese vystoupil od divadla; to jsem z strastlivé Dvety.

Dnes bylo velmi teplo. Týni se zase mnai, snad bude bouřka.

Hlas co tydenit vyzel v nedeli, ja jsem si ho vzal tyrova včera, jsem lan dobre věci. Obzau má jaso reforma. Obsah: Našim člená rím. Proti máme čisti noviny. Obzela nejprice zomichá národum. Maži hospodáři se založny pro. Dali papiry Slechni. President Abraham Lincoln, obhajec pravé svobody lufuie. Co nového ve světě. Co se děje u nás. Probloti. Domáci hospodári. Úřadni čina. movatel. Boursa. - Majetník Jul. Gregor. Odgovědný redzela a vydávatel: Jlt. Rob. Neprorokník. Ale vltroin a hláonin usporádatel jeit Tonner.

S Bohem. Vas všech nájevni mlacem Josef

Das jsem úplně nenálež svůj stánek, tím, tak, že mi matka
před chvílí řekla, že mne už do žádného balu neposlá,
a to mi bylo v hád. Lidě jsem totiž s poděmáním hlá, u
a odpovídala jsem svarišně a roztrátila a to je má
exaktní matka sůl v očíh. Však už jsem to
dlouho nechala čekat na odpověď. Ty jsi se totiž pta
la, ať v jakém to byla balu? a Heitenscher, u
drahá Katinko! Bylo to v sobotu a světíl se den
narození Mariniin. Bylo to velkolepé. Lokal ovšem
novelky ale také není tenký, a co se vrovňání týká,
to bylo elegantní, souper vybrané osvětlení a H.
Ten tisíců kusů, po řadách, proto že se nemyslelo
že by z toho by skutečný bal. Paulino a já jsme byly
na ten způsob nejvíce vystrojeny májice, ona
modré tarlatanové šaty, já moje zelené a pentle
v hlavě. Paulino si dala navrátně dořít od Heitka,
mimo toho nebylo žádného doření vůbec bylo u
cena a živé a veselé. To já - jsem byla hrada když
jsem si mohla pohout. To však kůstání mezi nami
mluvilo jsem dost a dost, tančila jsem až příliš,
smála a usmívala jsem se až mne bolely tváře
a přece jsem tančila pryč od tance. Jsem nevěde
ná, ať jsem byla v jakém si poctivém rozpoložení
ducha a to mi tam překáželo. Kdybych tam byla
a šla člověka k tomu bych byla mohla mluvit jak jsem

Příloha č. 5 Dopis z 15. 12. 1856 Podliská Sofie Kateřině Hemerkové

26. 1. 76
Tjeme dnes mluvíla jsem o Kapetkovi a pře-
svedčila jsem se o čem jsem se bez toho již
domnívala, že je svůj náhled velmi těsi-
ně je docela vesměs jeho. Myslím, abychom
počkali až bude svůj list vytištěn
pak abychom jej sami diskutovali a
s překladem a se radostí o podobnosti
jeji. Prozatím prosím Ji, aby jí vy-
slovila svou metu a sympatiku a
díky za její láskavost k Tobě. Píše,
že si doost svého možná, duševně
kopiš mi čas jako a mnoho, ale
především svůj rozum a spokojenost
Tvoje listy dělají u nás všechny
seusaci. Babička měla radost, že
dokonce na její lekturu také zvoní
nás. My jsme itly posledního času
mnoho od řady anglické spisovate-
lky, která dala peníze. Jest přiro-
dám svým transexem, už vyka-
zuje již také charakter jejich spi-
si. Má skvělá, duchaplná, učení
ale u nás ještě nezabývá. Děleje